

100% PAMUK

IVANA BODROŽIĆ

SADRŽAJ

100% pamuk	1
Pristojan posao	11
Francuzi	17
Ruka	24
Curice	31
Nema mjesta	42
Roditeljski sastanak	49
Pukotina	55
Kosti	60
Vilinska kosa	68
Uspon	73
Sućut	78
Isus u zatvoru	82
Sirovi	92
Princeza i žaba	99
O autorici	106
Impresum	107

100% PAMUK

Prvo je počelo svrbjeti dolje. Počele su i nesnosne vrućine tog ljeta, a ona je rijetko izlazila iz preuskih traperica, još od samog početka prije nekoliko godina otkad je njezin tadašnji dečko, a sadašnji muž, bio fasciniran kako joj levisice stoje na guzi. Najgore je bilo u prepunom vlaku, kada bi se oko pet vraćala s posla, prozori se nisu dali otvoriti, tijela su isparavala, a ako bi slučajno uhvatila sjedeće mjesto, stavila bi golemu kožnu torbu na krilo i odahnula kada bi bar malo uspjela odvojiti uznojenu tkaninu od međunožja.

Onda je primijetila iscjedak. Žućkasti.

Odlazila je u kupaćonicu svaka dva sata da se na brzinu istušira hladnom vodom i uzme kratak predah od svih iza vrata koji su stalno od nje tražili nešto.

Ema je morala posjetiti ginekologa, to je ionako već dugo odgađala, još od posljednjeg poroda, kada je odlazila najmanje jednom mjesečno i nakon svakog puta u sebi ponavljala kako će se prebaciti kod drugog liječnika. Ovaj je bio mutav i znojan, na stolu mu je uvijek stajala krigla od pola litre napunjena nekom smeđom tekućinom za koju je pretpostavljala da je čaj za mršavljenje ili tako nešto. Bio je grub i brz, što je manje loša varijanta, ali nije izostavljao komentar na zavidnu figuru, niti jednom, čak i dok se jedva s golemim trbuhom penjala na spravu za mučenje. Ali, bilo je najvažnije da je sve u redu pa bi to pretrpjela, usredotočena na sive nakupine na ekranu ultrazvuka. Tako slatke.

— Još se primaknite. Hm, da. Nije dobro. Nisam zadovoljan.

Što on ima biti nezadovoljan, pa ne dolazim tamo radi njegovog zadovoljstva. Tako je razmišljala dok je čekala mutavu dijagnozu iz mesnatih usana s bradavicom na gornjoj.

— A što je, neka infekcija? — upitala je, ležeći na leđima pogleda uprta u strop koji se ljušti.

— A što je, što je? Mogla bi biti infekcija, sad su gljivice. Nisam zadovoljan.

— Pa od čega?

— Pa od čega. Od bilo čega!

— Aha. Jasno mi je.

Lagano uzrujan stanjem koje je zatekao dolje, nervozno je ispisao recept i dodao:

— I dajte skinite te uske hlače po ovoj vrućini. I gaćice po noći. Najbolje. Što više bez gaćica.

— Pri tom mu se trznuo samo jedan kut usne u smiješak.

— Aha. Razumijem. — Poslije se pitala je li to uistinu vidjela i prelazi li njegov komentar granicu etičkog ponašanja liječnika. Ne, vjerojatno ne prelazi, ali onaj izraz na licu. E, o tome bi se dalo...

Ono što ju je ispočetka na sličicama ultrazvuka podsjećalo na ispljunutu gumu za žvakanje, napokon je bilo u svojoj sobi, zapravo već ih je bilo dvoje, u pola deset navečer, konačno su spavali. Nakon jutrošnjeg incidenta s oblačenjem, histeričnog plakanja u autu na putu za vrtić jer je petak, a petkom je dozvoljeno ponijeti svoju igračku, a ona ju je, eto, zaboravila spakirati jer je još jutros ispravljala zadaćnice; nakon krvničke bratsko-sestrinske tučnjave u parku zbog - to je moje; nakon uspješno, na sat vremena, ograničenog debilnog japanskog crtića koji nije prošao bez otpora i komentara - ti možda i nisi moja mama; nakon krokodilskih suza zbog izgubljene noge Power Rangera; nakon još nebrojenih - ja bih, ja bih... - napokon, tišina.

Još samo posuđe, još samo da stane mašina, još samo jednom će se postaviti pitanje:

— A što ću ja večerati?

— Ne znam. — Još samo to i tretman protiv gljivica, a onda, krevet.

Kad se istuširala, s mašine je uzela pripremljene čiste gaćice, a onda se sjetila Mutavog-i-znojnog, zastala na trenutak i vratila ih u ladicu u spavaćoj sobi. I legla u krevet. Samo tako. Iz kuhinje je začula zveckanje posuđa i odlaganje tanjura i pribora u sudoper, odlaganje, ali ne i puštanje vode iz slavine, i pomislila - naravno.

Za nekoliko minuta svjetlo se ugasio, muž se stropoštao pored nje na krevet, ovlaš je pomazio, a ruka mu se zaustavila na njezinom golom boku.

— Opa! Što to znači? Bit će nešto večeras? — razdragano je progovorio.

— Znači da imam gljivice i da moram spavati bez gaćica — informativno je odgovorila.

— Uh, ma daj, od čega? — pitao je samo mrvicu zgađen.

— Od bilo čega — hladno je odgovorila.

Večeras je bila i pomalo zahvalna gljivicama, jer već neko vrijeme, dobro, recimo da to traje, više se nije sjećala vremena kada bi se pojavila u njegovom studentskom stanu blizu faksa, nenajavljena, u pauzi između predavanja, nadajući se da cimera nema, a da je on još u uskom krevetu iako je blizu podne, lica izgužvana od jastuka. Ušuljala bi se unutra, pronašla ga ispod pokrivača i sve bi se samo dogodilo. Gaćice nije ni skidala, on bi se smiješio zatvorenih očiju, a nakon toga pristavljala je kavu u kuhinji s dva elementa. Obožavala je pričinjavati mu takva zadovoljstva, dani su trajali dugo, bilo je mnogo pauza, mnogo kava, mnogo značajno-beznačajnih razgovora, mnogo novih stvari. Sada je toliko umorna, i kao profesorica hrvatskog spada u hrvatski prosjek od trinaest minuta trajanja i četrdeset posto žena koje vrhunac ne dožive svaki put.

Ni svaki drugi, zapravo. Samo neki put.

— Laku noć — rekao je.

Odšutjela je.

Sljedeće jutro on je odlazio na posao prvi, njoj je smjena bila poslijepodne i prije nego je izašao iz kupaonice, u hodnik je stavila spremljene ruksake za vrtić.

— Slušaj, ako bi ih mogao ti odbaciti jutros, imam hrpu posla za školu.

— Ali nisam još ništa ni doručkovao...

— Pa kupi si pecivo putem — neočekivano logično je riješila njegov novoiskrsli problem u kojem nema porcije ultrahrskavih pahuljica sa sezamom i prepečenim bademima, a onda ni polusatnog zadržavanja na WC-u nakon njih.

— Pa dobro, ako baš ne možeš, ja ću — velikodušno se ponudio.

Za točno dvadeset minuta nakon što su počesljane glave i umivena mala lica napustila stan, zazvonio joj je mobitel. Bio je stvarno uzrujan.

— Znaš što su mi priredili?!

— Što, ljubavi? — nije mogao vidjeti njezin smiješak.

— Ona se pet minuta držala za štok i urlala jer nema tete Anite i neće unutra, a on se putem u autu pokenjao i sve je probilo, i smrdi mi auto, i vidim da je ostala fleka, a njegova, ona, kako se ono zove, ona plava, samo me pogledala, kao da sam ga baš usranog iz kreveta donio!

— Joooj, baš mi je žao, uvijek nešto prirede — mirno je rekla.

— Ajd, moram ići — mrzovoljno je okončao razgovor.

— Bok, ljubavi!

Kao treba joj biti žao, ide čovjek na posao, a tako se iživcirao. Jadan. A da je prošao dvije adaptacije u jaslicama? Kada grcaju u suzama otkad progovoriš: — Idemo — i pitaš se, mogu li se, pobogu, tako ugušiti od vrištanja na zadnjem sjedalu i onda se drže za tebe kao koale u transu dok ih netko čupa iz tvog zagrljaja, a ti čuješ te urlike nakon što kilometrima odmakneš. A onda, nakon četiri sata u kojima ne znaš što od pustoga vremena i ispunjenog života, kad se uhvate za nogu, ne ispuštaju je više do kraja dana i samo cendraju. Ujutro, sve ispočetka.

Da, baš jadan.

Sa sebe je skinula pidžamu koju je navukla jutros prije nego su se svi probudili i osjetila laganu ugodu kad je shvatila da ispod nema ništa, ništa je i ostavila nakon što je navukla samo laganu tuniku koja je dosezala malo iznad koljena. Bilježnice s loše prepričanim sadržajima vrhova svjetske književnosti još su se vukle po stolu i onda je umjesto njima, ne pokupivši kosu u rep, prišla stalku s CD-ima. Tracy Chapman. Kraljica. „Give me one reason.“ Odlična stvar, samo jedan. Malo je pojačala, malo više nego obično. Još malo, pa se rasplesala. Pored otvorenih prozora i podignutih roleta. Zrak je strujao sa svih strana. Strujao je i od ispod, tamo ga je posebno osjećala, tamo se zapravo rijetko što i osjeća, osim onoga u mraku. I jednom, na otoku, prije više godina, kada je plivala gola. I jedan dan se sunčala bez grudnjaka na plaži. Pred ljudima. Nešto je bilo drugačije u tom danu, kao i u ovom danas. Vrijeme je brzo prolazilo, neki će biti sretni jer ih još nije ispravila, ali ocjene iz lektire su uglavnom dobre. Uglavnom su dobre često. Ostavit će to za sutra, ali prije nego

krene na posao, mora otići u dućan. Iako, danas neće kuhati.

Pokupi sitniš sa šanka, izvuče ključ iz brave i tek kad zakorači na stubište, shvati da ih još nije obukla. Od sinoć. Zakorači da se vrati, a onda pomisli, pa što, kao da će itko znati ili primijetiti. Jedino da je sad netko pokuša silovati usred bijela dana, na putu do dućana koji je udaljen sto metara od njezina ulaza. Taj bi se iznenadio. Male su šanse. Nasmije se svojoj pomisli. Evo ga, ide žena bez gaćica, čuvajte se. Na ulazu u zgradu sretne susjeda, susjed je dobar s njezinim mužem, skupa igraju košarku, uvijek je nasmiješen i uopće simpatičan, ali nije mu zaboravila onaj jedan put. Taj kada je prokomentirao njezine grudi. Bilo je neumjesno i nepotrebno.

— Sjajno izgledaš danas, posebno gornji dio, ističe se — uvijeno je rekao tada.

To je bilo kada je izašla prvi put nakon pet mjeseci otkako je rodila, obukla je haljinu, jedinu u koju je stala, šminka je prikrila iscrpljenost, a grudi su bile velike i boljele su od dojenja i mlijeka. Koji si ti idiot, pomislila je u sebi, ali samo je sramežljivo rekla:

— Hvala.

On se sada vraćao iz noćne smjene, a ona mu je neočekivano dobacila.

— Bilo je fakat glupo, to što si rekao o mojim grudima. Zapravo, glupo je da ti o njima uopće išta govoriš, razumiješ?

Gledao ju je kao da joj je rog izrastao na glavi, a ne kao da nema gaćice, iako to nikako nije mogao znati.

— Ti mene zezaš, o čemu to pričaš?!

— E to je ono najtužnije od svega, što uopće ne znaš — sa smiješkom mu je odvratila.

U klimatiziranom prostoru dućana osjećala se još bolje. Nenadmašno. Kako dugo nije. Nenadjebivo. Ta riječ prošla joj je kroz glavu.

— Molim vas jedan polubijeli i petnaest deka Poli salame.

Prodavačica je bez glasa posegnula za kruhom i uzdahnuvši bacila se na ritmično rezanje salame. Lijeno baci masni papir na vagu i kaže:

— Može dvajst? — i počne umotavati salamu.

— Ne može, rekla sam petnaest — ljubazno odgovori.

Trebalo je nekoliko sekundi da preokret dopre do prodavačicinog mozga, a onda se naglo zaustavi i pogleda je kao da je prvi put vidi nakon svih ovih godina nevraćanja svote manje od pedeset lipa, preokrene očima i počne nervozno odvajati jedan po jedan narezani komad dok vaga ne pokaže 15.6, a ona izgovori:

— To će biti u redu.

Nije očekivala doviđenja, ali ni toliko zadovoljstvo.

Do zgrade je šetala polako. Uživala je u svakom koraku, hvatala svaki slučajni pogled i odsutno se smješkala. Osjećala je strujanje zraka i pomicanje laganoga pamuka tunike na goljoj stražnjici. Ramena je povukla unatrag kada je vidjela svoj odraz na staklenim vratima haustora. Pretoplo je bilo vani, odviše sunca koje upozorava na detalje, bilo je i mirisa kože, kao što ga bude u zraku tih nekoliko dana travnja. Raspoloženje je splašnjavalo sa svakom savladanom stepenicom hladnog i mračnog stubišta, a može se reći da je dno doseglo kada je došla u stan i s vješalice skinula bijelu ispeglanu košulju i sivu suknju do koljena. Prvo se uniformirala, a tek potom, nakon šminkanja i češljanja, obukla gaćice.

I budući da je baš danas bio jedan od tih spomenutih dana travnja, osjeti to na svakom koraku, a posebno u okruženju kojem je nevoljko prilazila, s epicentrom u srednjoj školi, nije jedanput na glas rekla kako bi ove između petnaeste i osamnaeste godine života valjalo staviti u izolaciju, jer to nisu ljudi, nego hormoni koji pričaju, i to nesuvislo. Dalo se pretpostaviti da će danas biometeorološka prognoza napraviti svoje. Kad je ušla u razred, kao da i nije. Pomislila je da zagrebe noktima po ploči. Onda je sjela i čekala. Nije bila baš za sažalijevati, po pitanju autoriteta, ali njezino ime nitko nije izgovarao ispod glasa.

— Kaj ste donesli lektire? — konačno je jedan prišt iz treće klupe napukloga glasa uočio njezinu prisutnost.

— Tako se postavlja pitanje na satu hrvatskog jezika, u gimnaziji, profesorici? — uzvratila mu je pitanjem.

— Pa kaj sam rekel? — evo ga, ima čitav mozak, obitelj je pristojna, a jadan ipak ne može dobaciti do smisla njezina pitanja.

Odustaje od rasprave i za početak lijepo zamoli samo da se smire. Kad uhvati jedan pogled koji okreće očima, osjeti kako joj toplina navire u obraze, kako nije ništa starija i moćnija od tih klinaca, kako ne može više vikati, kako se smanjuje, kao Alisa kad je pojela gljivu.

Izlijeće iz učionice i odlazi u toalet. Gleda se u ogledalo, iako zna da to ne valja raditi u situacijama niskog samopoštovanja. Diše, diše duboko, ništa bolje joj ne pada na pamet, ali, disala bi u svakom slučaju. Dan je počeo sjajno, a sada se sve urušava. Ne, zapravo isti je kao i svaki dan, samo joj se čini da se urušava, jer je počeo sjajno, a tako ne počinju. Uhvati u ogledalu svoj profil, voli ga više nego kad se gleda izravno, podigne bradu, a onda joj netko zavuče ruke ispod suknje i svuče gaćice. Sekunda koju psihijatri nazivaju transom, a laici ludilom. Kradljivica gaćica ne zna kuda bi s njima, ne može ih donijeti nazad u ruci, džepova nema, a onda ugleda mali prozor visoko (ona je sposobna za takva rješenja), i brzo ih ugura u kut s vanjske strane okna.

Bez riječi ulazi u razred. Sjeda za stol, nenadanim izlaskom je ipak privukla malo pažnje i donekle tišinu. Ne razmišlja unaprijed. Gleda ove iritantne, bahate. Radi razliku. Prilazi jednom učeniku, koji se već počeo nanovo kreveljiti kad je procijenio da može, unosi mu se u lice i kaže:

— Zalizat ću te.

— Kaj?! - zgranuto pita majmun dubokoga glasa.

— Zalizat ću te tako da će te na svakom satu otvarati, morat ćeš početi učiti, razumiješ? Neće te tata spasiti.

Usta mu ostanu otvorena, ali nijema.

— Hajdmo, pred ploču, da vidimo lektiru.

Učenik lijeno ustaje, za glavu viši od nje, popravljajući hlače koje mu na međunožju dosežu do koljena, još jednom baci pogled na svoj mobitel, a onda se trapavo odvuče do ploče.

— *Madame Bovary*, kratak sadržaj. I pitam te to isto pitanje već treći put ovog polugodišta,

nešto si o tome sigurno načuo. Ako kažeš da nisi pročitao, padaš. Razumio?

Učenik prvo mljacka, gleda kroz prozor, češe se, smješka nekome iz zadnje klupe, a onda progovori:

— Ona je bila, ono, s tim tipom bez veze, samo radi love, a imala je još dva tipa.

Smijeh. On ponosan.

— Aha. A kako su se tipovi zvali? — pristojno pita.

— Charlie... i...

— Charlie, kažeš?

— ... i Leo, da.

— Da, a nije bio još jedan tip?

— A je, taj je bio na kraju.

— A reci, što si ti, onako, shvatio iz tog romana?

— Pa ono, da žene nikad nisu zadovoljne i da su stalno u depri.

— Zanimljivo. I kako to završava?

— A ono, svi se ubiju na kraju.

— Ubiju, je li? Baš svi?

— Pa ovi glavni, ne?

— Dobro. Možeš otići na mjesto.

— Mogu? — mulac razdragano pita.

— Možeš, možeš. Vratit ćeš se ovamo nagodinu kad pročitaš lektiru.

— Kaj sam pao?! — agresivno vikne na nju.

Ne pokušavajući smiriti situaciju po prvi put, ne ubiti krhko samopoštovanje njeznog, mladog čovjeka, ne iskoristiti neuspjeh kao motivaciju, Ema mu se unese u lice i kaže:

— Ne da si pao, ti nemaš pozicije odakle bi pao. Ti si pod zemljom, i ne znam tko će te otamo iskopati. Jer ja od sada tražim samo kratak sadržaj, ti više nisi moj problem. Esemesaj tatici.

Muk.

Emi se više nije dalo. Ostalo je još petnaest minuta do kraja sata, naprosto je uživala u tišini i vlažnom titranju. Sjedila je i gledala kroz prozor, a kad je zvono zaparalo uznojeni zrak, blago se osmjehnula i rekla:

— Doviđenja.

Do kraja petog sata srušila je još troje, ispred sebe je imala klupko žica raznih boja u vidu vrijedne kolekcije mp3-jeva. U međuvremenu je raspustila kosu i odvrnula volumen.

Niti jedanput nije pogledala na sat, a već se našla u parkiću preko kojeg je kratila put do kolodvora, sumrak je zgusnuto pulsirao, a njoj se činilo da bi mogla zaboraviti gdje treba skrenuti, gdje završava prečica, a počinje put, njezin put. Nije se više mogla osloniti na pokrete svojih ruku i nogu, a više nego ikad kao da se mogla osloniti na sebe. To se pokazalo još jednom kad je na potezu od deset metara strgnula šest oglasa za zelenaške kredite, crna lista, nebitna.

U vlaku je, po običaju, bila gužva, ali prije njezine, zadnje stanice, uglavnom bi se ispraznio. Kradljivica gaćica, antireketašica, žena mačka spretno se probijala do mjesta gdje joj se činilo da može stati. Vlak je naglo krenuo pa stao i u tom trzaju nagazila je muškarca pokraj sebe.

— Oprostite — ljubazno je rekla.

— Možete i ponoviti to — uvijeno je rekao.

Lociraj, onesposobi, penetriraj, bljesnule su zamućene plave oči.

— Ne, hvala — odbrusila je.

Izgledao je pristojno, ali je zauzimao daleko više prostora no što mu treba, bio je jedan od takvih. Vrijedao je svojim vlažnim dahom sve ispod razine svoga pogleda, sve što svjedoči

imalo suptilnijom kretnjom bokovima. Kako se vlak polako praznio, ispred njih su ostala dva mjesta. Sjeli su, jedno nasuprot drugom.

Limbički mozak se pregrijavao.

— Ako vam je fakat žao, ima načina da vam oprostim — nadirao je.

— Da odemo negdje na kavu? — koketno je pitala.

— Da, da — žlijezde za lučenje sline počele su se prelijevati preko svoje veličine.

— Ili da uštedimo vrijeme pa da vam to pokažem odmah? — dražesno je nakrivila glavu.

Na licu mu je još titrao osmijeh, ali zbunjujući impulsi su nabrali obrve.

Dok je izgovarao — pokažite mi što god želite — duge noge su se lagano širile, suknja se zadizala, svijetla put bedra je već bljeskala, a crni, beskrajni svemir između čekao je da ga proguta.

Ema se ugrizla za usnu i visjela na njegovom divnom rubu čitavu sekundu poluzatvorenih očiju.

— Koja jebena luđakinja! — bilo je zadnje što je čula dok je prebacivala nogu preko noge, a kad je otvorila oči, pred njom je bio prazan prostor. Prostor slobode.

PRISTOJAN POSAO

Nada ima troje djece. Franjo, Josip i Marija, deset, osam i sedam, toliko su stari. Kad uđe u stan, prvo odlazi u kupaonicu presvući se, a odjeću u kojoj je došla, uredno složi na perilicu rublja.

— Joj, šta sam pokisla — kaže često.

Počela je dolaziti u jesen, dani su bili takvi. Onda još dok stoji pita:

— Je l' mogu jednu zapal't? Ajd' i ti sa mnom.

Nudi mi cigarete sa stranom markicom, inače ne pušim ujutro, ali s njom zapalim. Ne osjetim razliku. Ponudim joj kavu, ona odbije i natoči si čašu vode. U pauzi pojede perez, čiji masni papir viri iz torbe dok traži upaljač. Pričamo o djeci i muževima. Franjo je pao razred. Profesorica iz hrvatskog ga je srušila jer ne zna hrvatski, a kako je to moguće, kad iz engleskog ima trojku. Sada bi trebao ići u peti, ali ostaje u četvrtom i još razmatraju hoće li će ga staviti na poseban program. Učiteljica je stalno zove u školu, zadnji put Nada je skoro plakala od muke kad je čula što je mali napravio. A nije samo on, nego ta muška djeca.

— Tko ima mušku djecu, zna šta je to — tako kaže Nada.

Moj sin ima sedam mjeseci, još ne vidim razliku.

— A što su radili? — pitam.

— A šta. Mali neće da kaže, i da nije on, nego su ih nagovorili ovi iz sedmog razreda, da šmrču Cedevidu. A đe su to vidili, boga im, valjda u nekoj seriji. — To mi je pomalo smiješno, ali i zabrinjava. Osnovnu školu sam ostavila davno iza sebe kad sam tek čula da ljudi nešto sebi trpaju u nos da bi im bilo bolje. U životu.

Josipu opada kosa. Samo na jednom mjestu, baš gore na tjemenu, već mu se napravila rupa, djeca ga u razredu zafrkavaju. Poslali su ih na Šalatu, a tamo su im dali uputnicu i broj da nazovu Centar za naručivanje. Nadi je to pojelo cijeli bon za mobitel pa je sad kupila karticu za telefonsku govornicu kako bi jeftinije mogla slušati melodiju Elize. U kući u kojoj žive na crno još nije uvedena linija, a gazdarica je rekla, sad će, prošlog proljeća. Jutros su ih

napokon naručili za tri mjeseca.

Poznajem sjajnog pedijatra, ali on je privatnik. Nada će tek nakon trećeg tjedna u mjesecu kod mene imati za prvi kontrolni pregled, ne nudim joj broj.

Marija je dobra. Škola joj ide. Ali muž Nadi stalno prigovara što joj toliko daje da jede jer je mala već debela, u drugom razredu, a dijete voli i raste, kako da joj zabrani.

Cigarete tu dogorijevaju, ja odlazim u radnu sobu i palim kompjuter. U dnevnoj, pali se usisavač, i počinjemo raditi. Ispočetka, ulazila je svako malo s pitanjima. Da složim veš, da izvadim iz mašine, da operem tepih, da vadim knjige s polica svaki put, gdje su ti novine za prozore i slično. Onda smo se uigrale i obično odradile po dva sata. Nakon toga bih otišla do kuhinje i napravila si kavu, a ona bi izvadila perec i sjele bismo za stol. U toj pauzi, jednom me je pitala:

— A je l', šta ti zapravo radiš?

Bilo mi je neugodno odgovoriti, a onda sam ipak rekla:

— Pa... pišem.

— Kako misliš, pišeš? Kao pisac? — iznenađeno me je pogledala, kao da bih trebala biti mrtva ili tako nešto, a pretpostavljala sam da je to muči već neko vrijeme. Muči i mene, ne kažem da ne, ali već sam se navikla.

— Pa da, tako nešto... — teško je to ljudima objasniti, ne zvuči kao pristojan posao.

Smješka se Nada i kaže:

— A vidjela sam ja, ono kad sam police brisala, tamo jednu knjižicu na kojoj piše tvoje ime.

Malo mi je neugodno jer zaista se radi o knjižici, pa kažem:

— Da, to, i još nešto novo sad radim...

— A ima tamo svega... — smješka se ona i dalje s nekim konspirativnim izrazom lica, a meni nije jasno dok ne nastavi, i kaže:

— Malo i erotike, je li? — i potapše me po koljenu.

Potpuno zbunjena ne razumijem o čemu se radi, a onda se sjetim Manarinog stripa i dok se

gledam njezinim očima i sama sam začuđena.

I nije to njen prvi uvid takve vrste, postaje zanimljivo kad pustiš nekoga u svoj stan, među ladice s donjim rubljem, u kupaonicu, svaki kutak u kojem se nakuplja prašina, a zapravo, nakuplja se u svakom. Jednom je rekla tako:

— A volite vi vino, je li? Je l' to muž pije?

Muž, koji je također pisac. Uh.

— Moj voli potegnit, isto — kaže Nada.

— Ali neki dan sam stvarno popizdila. Razumijem ja to, radi on ko konj, i mora se nekad opustiti, i ne prigovaram ja, ali bogamu, nemoj me lagat. Ja vučem ovo troje iz Zagreba, autobusom, a prije njega nazovem da vidim može li nas pokupiti sa svim tim stvarima. Ne može, jasno, radi. I onda ga vidim iz autobusa kako sjedi u birtiji s društvom. Uf, ala sam bila ljuta, zubima sam ga htjela. Razumiješ.

— Razumijem — kažem.

Nije mi baš tako, ali crpim to razumijevanje iz drevnog bunara ženske mudrosti, ima tih situacija, neovisno o vremenu, prostoru, statusu.

Nadin muž vozi kamione. Na crno. Mjesečno prelazi zakonom nedopuštenu kilometražu za zakonom propisan minimalac. S tim se teško izvlače, s troje djece, a i njoj je dosta da ga mora tražiti za uloške. Nakon puno suptilnog nagovaranja pristao je da počne raditi taj posao. Po kućama. Posao kojeg se ona ne srami, i ne bi trebala. Prije nego se udala, jednom mi je spomenula da je radila u knjižnici. Ostala sam malo zatečena, a kad je vidjela kako je čudno gledam rekla je:

— Pa znaš, ono, di se prodaju knjige. I voljela sam čitati ponekad, bilo je to lijepo. Ali onda sam se udala, i to je kod nas tako, šta ću više raditi, ima posla i oko kuće, oko starih, živinčadi i tako. A baš sam se zajebala, da znaš, došli su jedno za drugim, ovog mog nikad nema, stari zanovijetaju, ma muka živa.

Nada već ima ključ. Potpuno sam se oslonila na njezinu prisutnost, ponedjeljkom tempiram svoju kavu prema njenom dolasku, bolove u rukama rješavam receptom koji ju je naučila njena baba iz Bosne, odvajam krpice svog sina koje je izrastao za lutku njezine kćeri, jedna drugoj govorimo ti, i dobivamo, svaka ponešto. Nada sjajno radi, i to što radi, vidi se svaki

put, učinkovita je u svemu, starija od mene tek nekoliko godina, u nekim stvarima daleko iskusnija. Reorganizirala mi je cijelu špajzu, pojma nisam imala da je u njoj toliko prostora. I naučila me raditi pitu od krumpira. Onu za kojom patim od kad mi je baba umrla, samo za pitom, savršeno tankih listova i bolno hrskavih. Nada je carica, u takvim stvarima. A ja sjedim za kompjuterom, iz ponedjeljka u ponedjeljak i pišem roman. Ništa se ne vidi, i nitko to ne vidi. Povremeno pokušavam sebi objasniti taj dodatni izdatak, stavku koja se zove Žena u kući, ponekad uspijevam, ponekad ne. Kad to maknem sa strane, život mi je bolji.

Do tog jednog ponedjeljka.

Nada dolazi ranije nego obično, i osim svoje izlizane torbe od skaja, nosi vrećicu s bombonijerom. Sve počinje kao inače, a kad sjedamo za stol i palimo cigarete, ona uzdahne.

— Što je bilo, Nado? — zabrinuto pitam.

— Joj, ne znam kako da ti kažem... — otegnuto odgovara.

— Pa reci, je li se nešto dogodilo?

— Nemoj se ljutiti, neću više moći dolaziti — kaže ona.

Šutimo neko vrijeme, znam da će objašnjenje doći uskoro, toliko smo već bliske.

— Našla sam poso, izgleda. Pravi — sramežljivo kaže.

— Pa to je super, Nado! — ne želim da se osjeća krivo, zaista mi je drago zbog nje, iako znam da će mi nedostajati, pa čak i ako nas zamišlja kako se alkoholiziramo svaku večer dok čitamo erotske stripove, navikla sam na to što mi daje, na poštenje, recimo, ono rijetko. Na sitniš koji pronađe pod krevetima i uvijek ga ostavi na kraju šanka.

— Pa daj da nazdravimo, ženo! — veselim se radi nje i odlazim do špajze po liker, napokon će imati zdravstveno, za što je zaista zabrinuta, otkad je njezina susjeda također iz Bosne, s dvoje male djece, dobila rak. I sad je: plati il' umri. Tako kaže Nada.

Točim nam višnjevac u čaše, ali nešto nije u redu, vidim na njezinom licu, iako sam joj dala svoj puni blagoslov, nešto je muči.

— A kakav je posao, sve mi reci? — pitam.

— Ovaj novi vrtić što se otvara u naselju, traže ženu za kuhinju i čišćenje, plaća tri i

sedamsto, prijava i sve — odgovara.

— Pa to je sjajno, Nado, a je l' sigurno?

Nada šuti.

Onda kaže:

— Ja nisam kriminalac — ispočetka mi nije jasno o čemu priča dok ne nastavi.

— A oni traže. Dvije tisuće.

— Čega, eura? — u nevjerici pitam.

Za posao čistačice u vrtiću. Pristojan posao. Čula sam za to, ali kako još nisam bila u sustavu i tražila takav posao, pristojan, očekivala sam da se spomenuta svota traži negdje daleko od mene, i za stažistu u bolnici, recimo.

— Pa odakle ti taj novac? — to mi je izletjelo.

Ali Nada mi je ispričala sve. Da su posudili s tri strane, i da se on dijeli između dvoje ljudi, direktora i tajnice koji su izletjeli iz Holdinga, i svašta je rekla, i plakala je malo, a ja sam htjela i ne čuti, i ne osjetiti bijes koji u meni raste. Sjetila sam se onog broja na televiziji, s animiranim čovječuljcima koji razmjenjuju plave kuverte, vidjela sam sebe kako nazivam, jer znam sve podatke, vidjela sam podbuhla lica s Otvorenog koja samo žvaču riječi, i na kraju Nadu, kojoj uzimam ono malo, tu mrvicu, koja je dijeli od pristojnog posla i pristojnog života.

Vidjela sam sve i nisam napravila ništa.

Spremila sam bajadere iz Brčkog u, trenutno, neurednu i natrpanu špajzu.

Nada je daleko iza nas.

Sjedimo u restoranu s djecom i naručujemo palačinke. Roman mi je izašao i ispao je pristojno. Klinci ruše čaše i proljevaju, konobar kupi za njima, to mu je posao, čujem iz torbe kako mi zvoni mobitel i javljam se na nepoznati broj u posljednjem trenu.

— Halo?

— Ej, bog.

— Bok, a tko je? — pitam.

— Jao, Nada ovdje, ja sam te valjda slučajno nazvala, htjela sam nekog drugog, izvini.

— Hej, Nado, ma nema problema, kako si mi, šta ima?

— A ono, dobro smo, znaš kako je, počela je škola pa sto problema, a muž mi je dobio otkaz pa sad traži nešto.

— A ti, kako je na poslu? — pitam.

Malo šuti, a onda uzdahne i kaže:

— A ništa od toga, ženo.

— Kako ništa, još nisi počela? — ne želim postaviti pitanje drugačije, mada mi je već svanulo. Sve mi je svanulo.

— Nisu se javili, nikad poslije.

I tako šutimo. Neko vrijeme. A onda doda.

— Slušaj, ja sam kod kuće, ako opet budeš trebala, samo javi, reko je muž da će mi dati i auto.

— Hoću, javit ću ti.

Nada je daleko iza nas.

FRANCUZI

Prvo sam primijetila cipele. U stanu pored našeg dugo nije živio nitko. Za onaj iznad našeg znali smo da ga je kupila neka žena koja radi u Njemačkoj, ali ne dolazi nikada, niti da ga obiđe. Moja mama je psuje svaki put kad padne kiša, što ga ne proda. Stan je na zadnjem katu, nema nadstrešnicu pa golubovi seru po čitavom balkonu, a onda se smrdljiva zeleno-smeđa tekućina slijeva na našu prugastu tendu s automatskim mehanizmom. Ona inače košta tisuću eura. Ispod nas je neki invalid Domovinskog rata. Balkon mu je kao prašuma koja se isparava u debele pljesnive najlone. Prozor moje sobe gleda na stan javnog bilježnika. Za njega mislim da je seksualni manijak, iako sam na četvrtom, kad se sretnemo u haustoru uvijek idem pješice. Strašno se znoji i ima fleke boje bijele kave po vratu. To se zove vitiligo. U njih sam uvijek gledala kad bih sjedila dedi u krilu. Uglavnom, nitko normalan u tom ulazu. Sad još i te cipele.

Poredane po veličini, valjda pet parova. Tri mala, musava i razgažena, a dva crna i prašnjava. Muške četvrtastog oblika, a ženske špicaste, optočene štrasom, *de luxe* sesvetskog sajma četvrtkom. Izlog lijevo na otvorenom, uz željezničku prugu, kada se prođe *second hand* kolekcija na podu, na maskirnom šatorskom krilu.

Garant Šiptari. Oni se izuvaju tako pred ulazom, tepisoniraju čitav stan, valjda zbog toga što provode dosta vremena na podu. Ovamo su počeli dolaziti davno, zlatare, pekare, i pokoja puding-kuća, ali ništa masovno. U proteklih par godina na svakom koraku *civsa nešto* u cigla-mobitel, a ima i ovih drugih, valjda naših, od njih nedjeljom više ne možeš ući u crkvu. I prije nego što progovore vidiš im te crne buljave oči i zalizane valovite kose, svi su isti. A kad progovore, frend i ja ih zovemo Francuzi.

Ispod mog prozora imaju kafić s terasom; *Galerija Al Capone*. Nedjeljom dovuku roštilj i peku mesinu između terase i parkirališta pa moramo micati rublje s balkona, inače nam sve pocrni. Otkada su otvorili „galeriju“, ljeti nokte na nogama uvijek režem na balkonu i samo ih metlicom kroz rupu gurnem dolje i gledam kako se nježno spuštaju na stolove. Jednom sam šutnula i dva pseća brabonjčića.

S novom susjedom to je otišlo još i dalje, u našoj beskonačnoj sprdačini postala je Amélie. Prvi put sam je srela u liftu, gledala je uporno u pod pa u mene, napuhala rozaceične obraze kao da će eksplodirati i naprosto izmamila iz mene:

— Jeste dobro? — pogledala me kao da mi ništa nije jasno, a trebalo bi biti, i počela vrtjeti glavom te plačnim glasom ponavljati:

— Tuđina pojelo srce, tuđina, suseda moja...

Ja sam sućutno kimala i dobro se snašla:

— Ah, tako vam je to...

Drugi put sam se vraćala s faksa, kad su se otvorila vrata njezina stana. Iz polumraka gledala me niska debeljuškasta žena neprirodno crne kose i debelih izbočenih usana. Cipela nije bilo. U ovim bezdanim ženskim torbama nikada ne možeš pronaći ništa, a kamoli ključ, vječnost je prošla otkad sam sebi u bradu izgovorila:

— Dobar dan — a Amélie samo stoji li ga stoji, već se i svjetlo ugasilo, kad u mraku osjetim mlaku znojnu ruku na svojim prstima na prekidaču i odjednom mi s klikom pred licem bljesne široki osmijeh s konjskim zubima i komadić zlata.

— Je l' ti nema mama kući?

— Ma imam ja ključ, samo da ga nađem — i kopam, kopam.

— Možeš kod mene da pričekaš — kima jako i gleda me pravo u oči.

— Ma ne treba, hvala, imam ja...

— Kako hoćeš, samo da pokucaš.

Nestane iza protuprovalnih vrata i ostavi me u potrazi. Čučim i vraćam utrobu lakirane roksice, stari se još nije vratio iz noćne, i ne, ne ide mi se sad u policijsku, a mama se mogla jedino utopiti u nekoj od svojih beskrajnih kava kod tko zna koje susjede.

Ponovo, začujem rafalno škljocanje brava, onda iz svog stana čivavu kako histerizira na svaki zvuk, pa kroz petnaest centimetara Amélienu sramežljivu dosjetku:

— Dobar mali, aljarm za kuća.

Imala sam pravo, tepison je bio beskrajan. Maslinastozeleni s diskretno sivo špricanim uzorkom, a na njemu još, na sredini boravka, debeli žuto-smeđi ćilim. S resicama.

Amélie se po stanu kreće bešumno u nekim vunenim šlapama, tek sad vidim koliki su joj gležnjevi, vidim da na njoj sve nekako bubri, i da se sva odjeća, nakit i obuća bolno urezuju u žućkasti kvasac kože. Probija se sporo između valova volana stolnjaka i stolnjačića koji pokrivaju svaku ravnu površinu izuzev poda, a jedan uštirkani čak i čitav telefon.

Pretpostavljam da nestaje u kuhinji dok postajem svjesna koliku je udubinu moja stražnjica napravila na utegnutoj baršunastoj spužvi otomana. Vraća se s emajliranim poslužavnikom na kojem su šalice cvjetnog uzorka prepunjene crnom kavom, šećer u kockicama i teška kristalna kugla, veličinom zdjela, namjenom pepeljara. Pruži mi mušku ruku i kaže:

— 'Ko će, ako mi susedi nećemo.

Smješkam se i gledam kako ću otpiti gutljaj iz šalice, a da ne kleknem na pod, iako pijem samo nescicu, i stresem se u tom zgrčenom položaju.

— Ja ne voljim slatku.

— Ni ja — ne znam zašto, progovorim.

Mjedeni bat na zidnom satu voza se amo-tamo, a odjednom se iz drvenog kućišta začuju tri takta melodije i predstave plesni par u obliku keramičkih figurica koji izvede svoju zadanu točku. Pogledam u sat pa u nju.

— To sam iz Nemačke donela, dobila sam kad sam išla u penziju. Četrdeset godina, suseda moja.

Duplo koliko sam ja.

— A šta ste radili?

— U boljnici, šta je trebalo — značajno klima.

— Nisi udana? — pita s jakim naglaskom na predikat.

— Nisam, studiram.

— Neka, fala bogu školi. Uzmi kekse, uzmi, to moji nećaci kad dođu, imam kolu. Oćeš?

— Ne treba, hvala, sad će valjda mama...

Amélie bucmaštim velikim rukama prinosi ustima čitav komplet za kavu, šalicu, tanjurić i žlicu, glasno srče i ne skida pogled s mene. Iscrpili smo sve teme. Ako ne računamo to da moj stari ne podnosi Šipce, i dobro, Cigiće. Jednom se zagledao u neki prilog na televiziji koji je započinjao pričom o ženi koja ima sedmero djece, ne radi, nema zdravstveno osiguranje i, naravno, prati je sva sila vezanih tragedija. Stari se zagledao, a kad je novinar nastavio kako u tom romskom naselju još nema tekuće vode, onda je samo prebacio program, uz „aha“ moment. Nije se puno nervirao. Viđa takve kriminalce svaki dan. Kao, pa to je njima normalno, kao i kad golišava djeca u prosincu sjede na podu, na propuhu pothodnika i natežu harmoniku, a zapravo, samo gledaju što će ti ukrasti, žilavi vragovi. Kad sam ja bila mala, što su me više pazili, to sam bila bolesnija. Tako nekako.

Amélie me baš gleda, ono, promatra me kao da na meni nešto traži, kao da će me pojesti. Onda malo nakrivi glavu, stavi mi ručerdu na koljeno pa upita:

— Je l' bi ti teti Mandi jednu uslugu napravila?

Kojoj sad teti Mandi, prolazi mi kroz glavu, i što bih ja njoj mogla napraviti. Tek tad pomislim da bi to moglo biti njezino ime. Možda da odem po kruh ili tako nešto, nadam se.

— Pa može, recite — tiho procijedim.

— Je l' može?! — vikne Manda odjednom i poskoči, veselo pljesnuvši rukama.

— Samo pola sata, neće dugo!

Diže me za obje ruke, odvaja ih od mog tijela kao da mi uzima mjeru, zagleda me i kima

glavom, ponavlja:

— Ista ja, ista ja...

Okrene se spretno prema telefonu, kao zvrk babuške, tabletić zavrne do pola i otipka neki broj, ne ispuštajući moju ruku, milujući mi nadlanicu palcem. Izvergla nešto na albanskom, poklopi i pogleda me usjajenim očima.

Stojim tako u čudu, prepuštena vlažnom stisku, a onda me Manda uz majčinsko „dodi“, povede prema jednim vratima.

Sve se odvija prebrzo, a u isto vrijeme uspijevam zapaziti na zidu u dugom hodniku, malenih, ali svih četrnaest postaja Isusovog križnog puta, i već sam u spavaćoj.

Na visokom, svilenim pokrivačem prekrivenom krevetu, raskrečena sjedi, veličine trogodišnjeg djeteta, porculanska lutka. Manda je malo gurne prema uzglavlju i čvrstim stiskom posjedne me na njega. I dalje je sve brzo, još brže. Torbu sam ostavila na otomanu, ona je jaka, ali ja sam mlada. Razmišljam tako u zadnjem mogućem trenutku dok je gledam odozdo kada me pušta i okreće se prema golemom ormaru. Do pola nestaje u njemu, a onda izvlači kartonsku kutiju od televizora i stavlja je pored mene.

Sada se usporava.

Pažljivo otvara sva četiri poklopca i nježno uranja obje ruke na kojima je tren prije zavrnila rukave, kao da će izvaditi novorođenče iz kade. Vadi nešto šareno, šareno i bijelo, bijelo i uštirkano, bliješteće. Nešto što nema previše iskustva s dnevnim svjetlošću, nešto zbog čega joj debele suze kreću stranputicama izboranog lica prema mesnatim usnama.

— Ovo sam jedino sačuvala... To sam ja uradila.

Komad po komad narodne nošnje osvaja sobu, pokriva krevet, jednu stolicu i vješalicu koja visi na vratima.

Ja ustajem, pravim mjesta blagu, a kad sve posloži, onda mi se primakne i obuhvativši kolekciju milim pogledom, kaže:

— To je sve što imam.

Ne znam da li se to točno odnosi na suknje, podsuknje, pojas, izvezeni prsluk, ogrlice i marama ili na njen život utkan unutra, vjerojatnije na ovo drugo, i kažem:

— Predivno je.

Manda mi dolazi blizu, a ja već podižem ruke prema gore, nježno mi skida sintetičku pripijenu majicu, dolazi s leđa i raspušta kosu. Hlače otkopčavam sama i uskoro sam u gaćicama i potkošulji pred njom, kao u nekom snu, u kojem ništa ne dopire do mene, pa čak ni lavež histeričnog psa koji najavljuje nečiji dolazak.

Pažljivo na mene nabacuje slojeve krutog platna, veže, steže u struku, kopča, namješta, širi nabore, niže crvene ogrlice uz vrat. Onda me posjeda na stolicu i češlja. Češlja me kao moja baka, grubo, čvrsto i s puno ljubavi za pletenice. Čupa me jako, ali ne ispuštam ni zvuka, sad već znam da će biti nešto spektakularno. I jeste, uokvireno crvenom maramom, ovaj blijedi kesten na mojoj glavi kao da prvi put ima smisla.

Iz ladice na noćnom ormariću vadi srebrnu torbicu, dok gleda u njezinu unutrašnjost dobiva neki sramežljiv izraz, a možda čak malo i lopovski. U toj ruci jeftini crveni ruž izgleda kao šljokice u kosi mongoloidne djevojčice. Zavjerenički mi ga pokazuje, a onda mi ga uz moje kimanje prepušta i samo malo mi zacrni obrve olovkom, svježe počupane. Na vratima se oglasi zvono, a ja se sjetim mame, tate i bundeve, samo u drugačijoj priči, možda još mrvicu nevjerojatnijoj. Ostajem čekati u sobi, ne usuđujem se ovakva na hodnik. Uskoro se otvaraju vrata i ulazi visoki crni mladić. Boja s usana kameleonski mi se širi u obraze, on mi se primakne, pa se odmakne, pokaže prema jednom kutu sobe i kaže:

— Tu stani.

Poslušno odlazim i mičem se dalje od prozorske svjetlosti, ne znam da li sam sama shvatila u tom trenu o čemu se radi ili baš tada ugledala kako iz crne futrole vadi fotoaparat. Opet u isto vrijeme, mladić izgovara uputu, a ja već izvršavam, stavljam ruke visoko na bokove, i malo se zakrenem tijelom, kako sam vidjela na dokumentarcima o tim stvarima. Vremenima. Nekoliko puta bljesne, a nakon zadnjeg blica, mladić se okrene prema Mandi i izgovori.

— I mire.

— Lijepa — kimne Manda, a onda se poljube, i njega tako čvrsto drži dok drugom, svemogućom rukom kopa po ormaru i konačno mu u dlan tutne smotuljak novčanica.

— Tetka...

— Ništa, idi — gotovo ga izbacila iz sobe po završenom zadatku.

Put prema nazad nikada nije mogao biti tako uzbudljiv. Iako me je jednako pažljivo svlačila, iako mi je šaptala, dok me je bockala ukosnicama, da ima samo jedan život, da ne slušam nikog, ni majku ni oca, da tražim svoju ljubav, samo da bog dâ da uvijek imamo što jesti... Da ne živim u strahu, da ne budem tuđa kao što je morala ona. Bilo ju je sram svega, i da je onog dana, kad je kupila rabljenu spavaćicu za put u Njemačku, znala da će sve tako brzo proći, tako brzo bi i pobjegla, a sada je lako pričati...

Kad je sve bilo gotovo, na vratu mi je ostala još jedna crvena ogrlica, ona najuža, uz vrat, htjela sam je otkopčati, ali Manda mi je spustila ruke. I poljubila ih, obje. Donijela mi je torbu u hodnik, i jednim korakom sam prešla čitav svijet do svog stana.

U dnevnoj je ležao stari, napola pod novinama, samo je provirio kad je čuo da sam ušla. Onda se pridigao, pogledao me malo bolje i rekao:

— Šta ti je to na vratu i ustima, izgledaš ko Ciganka?!

— Šiptarka, tata, Šiptarka.

— A isti vrag, jebo im ja mater...

RUKA

Ruka moje majke izgleda loše. Kao zamrznuto lisnato tijesto industrijske proizvodnje s rupicama na površini, blijedo i sirovo, ali puno, puno mekše. Ispod snopa svjetla lusteru nad trpezarijskim stolom koža nadlaktice titra dok trese komadiće prženih liganja iz štanicle u tanjur. To s rukom, dogodilo se preko noći. Sinoć me nazvala i rekla da trebamo krenuti na put. Rekla je: „Vuče me groblje.“

U ormaru, na najdonjoj polici, stoje dva uredno složena brda pidžama, jedno brdo su nove pidžame, one za bolnicu, a drugo za kućnu uporabu. Ako ih je slučajno premjestila, svaki put kada navratim, obavijesti me gdje su. Tako da ne moram vrndati i kopati kada dođe taj trenutak. Najnovija koju je kupila stoji na vrhu, s kopčanjem od naprijed, to je u slučaju moždanog. Takvu su sestre tražile kad je njezina mama bila u bolnici, radi lakšeg namještanja cjevčica. Sa strane, pored novih pidžama ugurana je i čista plastična vrećica u kojoj se nalaze meke paperjaste papuče, za bolnicu.

Moja mama ne uživa u hrani, lignje iz marketa, otežale od ulja hrskaju pod njenim zubima, koji zapravo nisu njeni, jede brzo, tek zato što se mora.

— Nešto se mora pojesti — kaže zidovima dok odnosi tanjur u sudoper. Za to vrijeme, dok nestaje u dubini kuhinje, vraćam svoju porciju s tanjura u štanicu, gužvam je i odnosim u smeće.

— Već si pojela? A i ti si jedna s tim jelom.

— Pojela sam, nisu bile loše.

Sjeda za stol i pali cigaretu. U jednom dimu gotovo pola bijelog papirića pretvara se u pepeo, mogu čuti kako joj pucketaju pluća. Dok u jednoj ruci drži cigaretu, drugom izvodi nesvjestan pokret koji pamtim iz djetinjstva. Vrhom palca dodiruje po redu jagodicu svakog prsta do malog pa onda nazad.

— Šta će ti toliko pidžama? — dok postavljam glupo i suvišno pitanje, postajem svjesna kako

se upuštam u već izgubljenu bitku, vidim kako joj se ispaćeno lice ozaruje, spremno me kreće poraziti.

— Kako šta će mi? Je l' se sjećaš kako je bilo kad je bila u bolnici? Pa neće oni nju prati svaki čas, dosta je bilo da se jednom upiša ili usere, odmah bi joj navukli onu odvratnu zelenu krpu, ko da je njih briga. Jadna, koliko je to na njoj bilo veliko. A ja sam nosila, nosila sam svaki dan. Koliko je imala kila, niti četrdeset, a bila je čista ko curica. Češljala sam je, usta mazala melemom da ne budu suha, mirisala je ko cvijet, one sestre se nisu mogle načuditi. I svaku bih ispeglala, sa obadvije strane. A da nisam sve to pripremila, šta bi onda, ko oni jadni starci o kojima nitko više ne vodi računa. Pa valjda ćeš i ti meni moći čistu pidžamu donijeti.

— Pa normalno da ću ti donijeti — izgovaram i prihvaćam čistu i mirisnu pidžamu, svaki dan promijenjenu, kao vrhunac brige za najbližeg.

Dok u tišini probavljamo velike molekule masti, pogled mi luta po zidovima. Zidovi su maslinastozelene boje jer se tako manje prljaju, iako je njezina mama dok je bila živa jednom tjedno znala napomenuti da mi nismo Mađari, bilo je sasvim jasno što o tim zidovima misli. Na njima vise uokvirene fotografije djece, svuda su samo djeca, ja dijete, moj brat dijete, moja djeca, njegova djeca, i još jedno dijete slučajno uhvaćeno u kadar, iza mog djeteta. S djecom se može. Djeca su poslušna i na tvojoj su strani, djeca te vole i djeca te prihvaćaju, kao i sve ono što im kažeš, dokle god su djeca. S odraslima, to je sasvim druga priča.

Ja znam kako biti dijete, zato možda od čitave obitelji jedina još posjećujem svoju majku, kao što sam posjećivala i njezinu. Posjećivala sam je čak i sa svojom djecom, sa sinom koji je bio beba prevelike glave, nosila sam ga u jastuku da ga pomiluje jer više nije mogla iz kreveta. Nagnula se preko ruba i rekla:

— Dobro si se ti od njega oprostila, koliki je. Mnoge tako nastradaju.

Stajala sam s njim u rukama još neko vrijeme iznad njezinog kreveta, šutke prihvaćajući škrti izraz brige o stradanju.

— Neka, samo neka bog da djece. Ona su jedino što vrijedi.

Ne znam točno kad sam je prestala zvati bako, možda kad sam potajno odrasla, i od tada izbjegavala svaku prigodu da je ikako zazovem, takvih ionako nije bilo puno, možda je bilo dovoljno *hej*, a kada bih je spominjala u razgovoru s drugima, bila je mama moje mame. Sada od nje nije ostalo više ništa, samo uplatnica koja dolazi s gradskoga groblja, obaveza koju sam preuzela na sebe da je plaćam, kako bih rasteretila svoju majku, njezinu kćer. Ta gesta mi se činila u redu, iako, moja mama nije previše siromašna, ali voli kupovati, najviše pidžame, kuhinjske krpe, njih možeš kupiti puno a nisu skupe, kao i stvari za djecu, a ponekad i za mene. Sve te stvari uglavnom su nešto za kuću.

— Nešto sam ti kupila — često kaže, ali ne razdragano kao kada ljudi kupuju poklone, nego više kada nekome kupite nešto za što vi znate da mu treba, znate bolje od njega, možda mu se i neće svidjeti, ali samo zato jer ne zna procijeniti vlastite potrebe. Ja uvijek hinim iznenađenje, ono djetinje.

— Stvarno, ma nisi trebala?!

— Pa znam da nisam, ali ipak jesam.

— Pa šta si mi kupila?

Iz svog trezora, svoje velike spavaće sobe, mauzoleja davno prošlog života, u koji djeca ne smiju ulaziti, iz odbojnog i pomalo zastrašujućeg polumraka obavijenog mirisom lavande, moja mama iznosi kutiju. Da se vidi da je stvar nova, iz otpakiranog i ponovo pedantno zalijepljenog kartona, izvlači jastuk.

— Anatomski je. Bio je na rasprodaji, a ja sam sakupila bodove, dobila sam ga u pola cijene. Probaj leći, vidjet ćeš, da se dobro odmoriš.

Čvrstim stiskom odvodi me do kauča, namješta mi jastuk ispod glave i dlanom mi pritišće čelo da utonem u njegovu sintetičku utrobu.

— Vidiš, rekla sam ti. Treba ti odmora. A navečer kada legneš, možeš zamišljati da si u mom zagrljaju.

Gledamo se vječnu sekundu, zamišljam sebe na ogromnom bračnom krevetu, veliku i nezgrapnu, u majčinu zagrljaju.

Grlimo se tako, ona i ja, gledamo se u oči, a ona izgovara:

— Kad sam se udala, svaku večer sam zamišljala maminu ruku na svom obrazu, nitko te tako u životu ne miluje.

Grlimo se i dalje, moj stisak postaje sve jači, njezin slabi, dok joj tijelo ne omlohavi potpuno.

Ustajem naglo i guram jastuk nazad u kutiju, skupa s mislima o zagrljaju.

— Hoćemo krenuti? Da ne gubimo vrijeme. — Moja mama ne gubi vrijeme, nikada to nije radila, pa čak i sad kad je u prijevremenoj mirovini, kada nema baš nikakvih obaveza, ona vrijeme ne gubi. Vadi escajg iz ladica, kristalne čaše iz regala, redovitije nego itko pere štedekle, štapićem za uši i dječjim uljem čisti fuge na pločicama u kupaonici. Iz tog klečećeg položaja, sve teže se diže. Jednom ćeš me tako naći, kaže.

Ulazimo u auto.

U gepek stavljam lampione i umjetno cvijeće s komadićima plastike na laticama koji glume rosu.

— Baš me zanima jesu li popravili onu otkrhnutu ploču? Za čega im se plaća svake godine, to je njihova dužnost, ali normalno, nitko više ne zna svoje dužnosti.

Otkrhnuta grobna ploča pojavljuje se svaki put kao tema koja zahtijeva podužu elaboraciju, kao i to da oni koji ne znaju svoje dužnosti, a trebali bi održavati groblje, nikada ne odnesu nagorene lampione u kontejner, ne počiste sasušeno lišće popadalo po spomeniku, zatim grob s lijeve i grob s desne strane za koje se vidi da nitko ne mari, kao i uzgredna opaska upućena meni o nedržanju barem metlice u gepeku, za svaki slučaj. S tim završi prva runda o dužnostima s kojima ja očito stojim tako-tako.

S druge strane, ja nemam mozak za otkrhnutu ploču. Iako znam za taj nazubljeni komad kamena koji već dvije godine otkad su je spustili unutra svojom asimetrijom narušava grobljanski red, misli mi uvijek bježe unutra. U raku.

— Bakooo, u grabu polakooo!

Ležim zatrpana pernatim dunjama u starinskom bračnom krevetu, i dozivam baku tom rečenicom svako jutro kada se probudim. Izgovaram to godinama, ne razmišljajući o tome što to znači, skroz dok ne pođem u školu, onda više ne spavam kod bake, na to zaboravim, pa se sjetim tek nedavno, i stresem se. Od posjeta do posjeta grobu, u prosjeku dva puta godišnje, dok stojim pokraj sagnute majke i gledam u njezine lopatice koje se trzaju dok mete, misli mi bježe unutra čak i kada to ne želim, razmišljam o procesima u dubokom mraku. Prvo je bilo puno, pa manje, pa još manje, koliko je ostalo sada? I što je zapravo ostalo od nje, ono unutra, ili ovo vani? Ona i ja.

Zatvaram oči i sa svih strana jasno vidim izbušene plitke rupe, nekoliko kilometara uokolo, na zemljinoj kori, kao kroz rendgen, izgledaju kao košnice, one nemaju imena i prezimena, nisu ukrašene jeftinom šarenom plastikom, sve je samo u dvije dimenzije, prazno – puno, nula – jedan, nula – jedan, mi smo gore, oni su dolje, stojimo kao upalni procesi na koži lica tinejdžera, naše upale proizvode nove, a onda se pretvorimo u plitak ožiljak. Na zemljinoj kori i u nečijem životu.

Grob blista. Pometen i obrisan vlažnom krpom, kada se rendgen ugasi, ponovo zaiskre neprirodne boje cvijeća, nova zrnca krunice tuckaju o trbuh kamene vaze, plamen lampiona lelujava obasjava svoj zadani krug, mama se pridiže i križa. Usne joj se pomiču, oči su joj polusklopljene, sada nastupa ona posebna tišina, vrhunac našeg putovanja nakon kojeg će uslijediti trenutak kada ćemo moći kazati bez riječi: obavili smo groblje. Tada mama obično kaže: „Eto.“ Zatim se olakšanim korakom upućujemo prema širokoj kapiji, putem obično susretnemo neke nepoznate ljude, ali pogledi i tihi pozdravi koje razmijenimo na tom mjestu, odaju da smo se sporazumjeli, da se poznajemo, duboko unutra, kao i to da ih nikada ne bismo pozdravili bilo gdje drugdje, te nepoznate, tuđe ljude. Ali tu na groblju, postajemo nekako čudesno rođeni jedni drugima. Majka skuplja stvari u vrećice i sprema se krenuti prema puteljku koji vodi k izlazu s naše parcele, ali ovaj put, ja ostajem kao zakopana. Tek nakon što je odmaknula nekoliko metara, shvaća da je ne slijedim.

— Je l' idemo, šta stojiš tamo?

— Ajde, malo se vrati — mama me gleda u čudu, ukipljena u polutorziji tijela.

— Molim te — dodam.

— Šta je bilo? Nije se valjda još jedan komad odvalio? — vraća se zagledajući sve ćoškove

ploče, pa kad ne nađe novo oštećenje, ponovo se zagleda u moje lice, tražeći na njemu odgovor.

— Reci joj nešto.

— Kome? — gleda me u čudu.

— Pa svojoj mami. Reci joj nešto sad kad si tu.

— Šta da joj kažem, šta je tebi?

— Pa otkud ja znam, to je tvoja mama. Reci joj da te nikad nije razumjela, reci joj da se stidiš za nju kad te je udarila patikom po glavi jer nisi znala računati, reci joj da si joj prala govna dvije godine, a da ti nijednom nije rekla hvala. Reci joj da si je ponekad mrzila, tako čisto, lijepo i nepomućeno kao rijetko koga u životu. I da si osjetila olakšanje kad je umrla, i da sebe mrziš zbog toga. I da si toga dana postala ona, da je njezin duh ušao u tebe — izleti mi u jednome dahu.

— Ti nisi normalna — bježi prema puteljku, jurca i grebe, ali stoji.

— Reci joj da se bojiš smrti, da te paralizira strah od tog mjesta gdje leži unutra, pa da se zato stalno brineš za jebenu ploču. Reci joj da ti je život prebrzo prošao, i da si ga previše potrošila na nju, i da misliš kako nije normalno to što joj nikada u životu nisi rekla „ti“. Odite Vi u pičku materinu, sjećaš se kad ste se jednom posvađale? Ovo je pravo mjesto za iskren razgovor, mama. Ona ti čak ništa ne može ni odgovoriti.

Moja mama me ne poznaje. Izgubila sam njezin pogled, u meni ne vidi svoje dijete, vidi izopačenog monsturma koji se godinama prikrivao iza lica njezine kćeri, i sad ju je zaskočio, na grobu njene majke.

Okreće se ispadnutih očiju, a vjetar mi donosi – bit ću kraj izlaza.

Znam da je jesen jer sunčeva svjetlost ukošeno tuče u oči. Probija aureolu para koje se dižu visoko iznad krošnji jablanova i bliješti mi među trepavicama. Vučem se makadamskim putem prema kapiji, ne vidim ni jednu živu osobu u blizini, vidim samo tijelo moje majke koje se savilo na klupi i izgleda kao da će ga progutati zemlja. Kada prođem pored njega, tijelo se diže i hoda za mnom. Za mnom ulazi u auto i sjeda na mjesto pored mene. Motor bruji sve

jače skroz dok ne dostigne svoj vrhunac kilometar nakon odvojka za autoput. Ja više ne vozim, nego lebdim spljoštena u dvadeset centimetara iznad glava dviju žena i tapiciranog limenog krova automobila. Jasno vidim čitav put koji je krenuo od trenutka u kojem je jedna izašla iz druge, vidim uduplavanje escajga, jorgana, anatomskih jastuka, brige, mržnje, i nesreće. Zadnje što vidim jest neobično golema metalna ograda, mrlje od mušica na kockastim farovima koje začuđeno proučavam iz velike blizine, u kojima, kada se jako zagledam, izgleda kao da postoje neke blistave stepenice koje vode u krug. Onda ne vidim više ništa, jer odjednom više nisam u dvadeset centimetara, nego ponovo u sfrkanih metar sedamdeset i pedeset sedam kila iz kojih nešto curi kroz više rupa. Nakon tisuću godina tišine i velike udaljenosti koju smo prošle, vidim oči svoje majke. Kada se bolje zagledam, u njima se odigrava toliko toga, život koji želi van, mogla bih u njih gledati satima, ali kao da se svjetla lagano gase, kao kod onih okruglih prekidača kojima sam zabavljala svoje dijete dok bih mu jednom rukom presvlačila pelenu, a drugom okretala prekidač. Glasom čarobnjaka ponavljala sam: „Ako budeš dobar, upaaalit ću svjetlo, ako budeš zločest, ugaaasit ću svjetlo“, samo da bi bio miran, samo da bi ležao tih nekoliko minuta, začuđen u tišini, pojavljivanjem i nestajanjem svijeta.

I vidim još jednu stvar. Sigurnosni pojas preko njenog vrata ispod kojeg se njezino sitno rame provuklo, koji joj ne da do zraka, a ja ne mogu pomaknuti ruku. Želim, ali ne mogu, ili mogu, ali ne želim. Tek jednu jasnu misao imam u glavi, *popravit ću ploču*, to će biti prva stvar kada se izvučem odavde.

CURICE

1.

Martinu sam upoznala kad sam se stropoštala niz stepenice u ulazu. Bila je mračna veljača, a ja sam imala još samo tri džempera koja sam mogla navući preko sebe, zapravo jednu mušku majicu s kapuljačom i dvije crne veste s crnim, čije se tkanje prorijedilo na trbuhu i na sebe u pranju nahvatalo one odvratne mucice koje sam opsesivno-kompulzivno skidala čekajući u svim čekaonicama u kojima sam tada čekala. Bljuzga koja se raznosila ulicom uhvatila se i za moje čizme, i topeći se dok sam se penjala stepenicama učinila da se poskliznem i ispružim u ponižavajućem položaju koliko sam duga i teška, a bome, bila sam teška. Vrećice sam još čvrsto držala u rukama ležeći izvaljena preko deset stepenica, glavice luka skakutale su oko moje glave i kotrljale se, a ja sam bila nemoćna, najviše od srama, a onda i straha, da se pomaknem. Tada sam iznad sebe ugledala okruglo lice, pretamno za veljaču, sjajne oči koje me gledaju iz gnijezda trepavica okićenog grudicama maskare. Kada je zaustila, bljesnuo je porculanski aparatić na zubima, osjetila sam težak miris *Kenzova Junglea*, pomislila kako ću povratiti, ne usuđujući se dotaknuti nategnutu kožu trbuha preko grebave sintetičke vune.

— Si dobro?!

Previše blizu našlo se to lice u odnosu na moje, previše blizu u trenutku dok se automatsko svjetlo gasi, previše blizu kada ti je izmaknuto tlo pod nogama, toliko blizu da se radi o onome trenutku kad si u stanju iskoristiti nadljudsku snagu da se pomakneš jer si kukac okrenut na leđa, i ne znaš da li ti se više plače, bljuje ili piša, a nepoznat netko ti se unosi u lice. U tom trenutku sam se nekako uspravila na koljena pa klečeći krenula skupljati lukove, što je bila valjda najgluplja moguća stvar, i nije mi to ni palo na pamet sve dok me Martina nije pitala jesam li se udarila.

Ne znam, mislim da nisam, mislim da sam dobro.

Tek tad, ruke su mi se tresle, primakla sam ih trbuhu, svjetlo se opet ugasio, a ja sam drhtavim pokretom u mrklom mraku prelazila preko njega. Nadala sam se da ću osjetiti

nešto, ono špicasto za što me jedni uvjeravaju da je peta, a drugi da je lakat, ali trbuh je uporno mirovao. Došlo mi je da ga protresem, uštipnem, da se mrdne ta golema hladetina, i da se uvjerim da nikome unutra nisam učinila ništa nažao. Kad sam izašla iz sebe, kad je hodnik ponovo blijedo bljesnuo pod neonom, promotrila sam nepoznatu ženu. Već je neko vrijeme pričala, spominjala svoju lijevu uganutu nogu, zadizala nogavicu, rekla: „Martina“, i u uzak prostor između naših trbuha ugurala svoju malu debeljuškastu ručicu s geliranim čevapčićima kao poredanim u lepinji, prema meni. Tek tad, nakon „drago mi je“, vidjela sam da je njezin tek neznatno manji i nekako špicastiji, da je obavijen mekanim bijelim pamukom i posut zlatnim zvjezdicama. Termini su nam se podudarali skoro u tjedan, i bilo je posve logično da sam se za nekoliko, zauvijek propuštenih trenutaka, potpuno nesvjesna našla u njezinom stanu, a ona je kuhala kavu.

— Je, kaj bum ja tamo, kad nemrem niš pomoć! To je kakti da se meni sad najemput dođe neko motati oko mojih strojeva, a niš se u njih ne razme, sam da još štetu napravi! Da je bog tak htel, onda bi muški rađali! – citira Martina svoga muža i grlenim smijehom traži odobravanje.

— Ne sjećam se da sam ga viđala, doduše nisam ni tebe.

— Pa kad on nikad ni nije doma, sam nekam šalabajza s dečkima, a skoro svaki vikend je na ribičiji. Kad mu kažem, daj ne zezaj se više, kaj ak me uhvati kad ne buš tu, on sam kaže, pa buš nazvala hitnu, ne?

Tako govori njen Štef, jer dan D nam se objema nezaustavljivo približava, a pitanje poroda i tisuću detalja vezanih uz njega, jedino je koje postoji zadnjih mjeseci. Kao i među friškim mamama u parku, gdje sam saznala za čučecčki, klečecčki, u kadi, na tronošcu, lopti, stolici s rupom, sa ili bez dripa, epiduralne, dopa. To dopa sam ja dodala. Tko će se u tom trenu naći u našoj blizini i dočekati prve bebe na svijetu ikad, također je tema za beskrajno iscrpljivanje, grozni doktor, gruba babica, doula, tetka, mama, baka ili Mr. Partner, mogućnosti ima u izobilju, ali njen Štef je to spretno i logično riješio.

Moj Štef će biti hrabar i nadati se najboljem.

Dok srčem superpjenasti *Irish coffee cappuccino*, Martina se vraća iz potpuno opremljene

dječje sobe i u rukama nosi minijaturne robice, roze i šljokaste i neki najlonski komadić za koji se ispostavlja da je dizajnerski Escada kupaći kostim za djevojčice od tri do šest mjeseci starosti. Kupaći je jednodijelni s velikim otvorom za mala leđa i nešto većim donjim dijelom koji izgleda kao svemirski spremnik za pelene.

— Kaj nije seksi? — oduševljeno pita Martina, a ja zamišljam dva potencijalna ljudska bića kako se kupaju u našim trbusima, plivaju gola, spokojno u hranjivim plodnim vodama, dok se pripremaju sobe i svijet za njih, ne sluteći što će ih dočekati vani. Escada i seksi.

— Baš je zgodan — odgovaram, ona mi ga spušta u krilo, a ja prstima prelazim preko finih šavova, minijaturnih uboda tvorničke igle i svilenog konca, od kojeg svilenija može biti još samo koža curice.

— Sve sam otkuhala dva puta, drugi put bez omekšivača, to je da ne dođe do alergije. Kaj si ti spremila torbu?

— Torbu? A, da, jesam — brzo se snađem, znam da je patronažna sestra rekla da to treba napraviti bar mjesec dana prije termina, nikad se ne zna, može i uraniti, ali dok je ne spremim, vjerujem da se ništa još neće dogoditi. Dok dovršavam zakucavanje svog poljuljanog uvjerenja u temelje, Martina se ponovo vraća iz sobe, iz *baby*-trezora i vuče putnu torbu na kotačiće. Otvara je jednim pokretom na klik, a njezina unutrašnjost bljesne, bogata i sistematična, usporediva s koferom za alat ozbiljnog pljačkaša banke, profesionalca, prepuna tajnih instrumenata, spremna za velike stvari. Martini nije problem sve ponovo izvaditi, pobrkati redoslijed, poremetiti savršenu kompoziciju, omjer tvrdog i mekog, i upoznati me sa svim što bih trebala imati, a nemam. Okružena čudesnim stvarima, zarobljena i stjerana u kut u ogromnom stanu, gledam prezentaciju.

— Ovo ti je pumpica za izdajanje — važno napomene kao hostesa *Kola sreće*, dok elegantnim pokretom pokazuje, što se to krije u *Izlogu broj jedan*.

— Aha — kažem.

Martina me gleda ostavljajući dovoljno prostora kako bi me potaknula na pitanje koje se skanjujem izgovoriti.

— I što se radi s tim? — ne preostaje mi drugo nego da upitam.

— Pa, ak dojenje ne bu odmah išlo kak treba, a znaš da se to zna često zakomplicirati, rane na bradavicama, problemi s ragadama, uvučene bradavice, mastitis, nerazvijeni instinkt

sisanja, moraš biti spremna, ne? — Dok citira priručnik *Najsretnija beba u kvartu*, u isto vrijeme kao majstorica od pumpe spretno je odvrće, rasklapa, rastavlja i umnožava u nekoliko dijelova, kao pripadnica tajne elitne postrojbe za dojlje, prinosi je dojci i pumpa u prazno. Zadovoljna mojim fasciniranim izrazom lica, sad se tek više ne da omesti. Tu su, redom, mrežaste jednokratne gaćice za nakon poroda, jastučići za dojenje, krenu li mliječni slapovi istoga trena, tri vrste higijenskih uložaka, mrežasti s vatom, superupijajući s krilcima, kao i oni bez, kreme za bradavice, strije, pukotine, melemi svih vrsta, toaletni papir, toaletni papir vlažni, termalna voda za prskanje na porodu, papuče, japanke za tuširanje — ne bum ja gazila tam gde sve druge gaze, znaš kakvih žena ima (gadljiv izraz lica), punjač, mp3-player, fotoaparati, vrećice, blok, olovka. Zip. Zap. Sve je ponovo unutra.

— Stalno mislim kak bum nešto zaboravila — zamišljeno vrti glavom, podbočivši napućene usne kažiprstom.

— Znam — puna razumijevanja dodam — i ja isto tako. Trudim se ne gledati lijevo gore, u 98% slučajeva, znanstveno je dokazano, upravo tako se može doznati govore li ljudi istinu.

Dok prelazim pogledom preko raskošno uređenog dnevnog boravka, nezaobilazne fotografije vjenčanja, ne puno manje od prirodne veličine mladenaca, orbitreka u kutu prostorije, okružena minskim poljem modernog majčinstva, prirodnog majčinstva, podrazumijevajućeg majčinstva, gotovo poskočim na kauču osjetivši kako se u meni nešto naglo presložilo. Kao da je protutnjalo iz jedne sobe u drugu, pritom glasno tresnuvši vratima.

— Oprosti, ja stvarno moram ići — kažem pritisnuta nepoznatim akcijama unutar sebe, iznenada zaobiđem rozu bodljikavu žicu stvari i stvarčica ispletenu posvuda u stanu i dobacim:

— Obavezno svrati ovih dana do mene — i otkotrljam se što dalje mogu, iako su mi na raspolaganju samo prespori pokreti i tek dvanaest koraka do mogega stana.

2.

Otkako sam saznala da sam trudna, ne nisam saznala, nije mi rekao netko drugi, otkako živim sa spoznajom da su određeni kemijski procesi izazvali pojavljivanje nekog konkretnog ali još posve nepoznatog ljudskog bića u mom tijelu, ne znam što se dogodilo sa mnom. Sjećam se da sam se popišala po palcu jer su na kutiji preporučili da se štapić drži ispod

mlaza mokraćne, sjećam se trenutka eksplozije njezinog mirisa i vreline, začudnosti nad nečim mojim na što nikad nisam obratila pažnju da je tako vrelo i mirisno, i da je zadnje što sam osjećala kao svoje. Iako, u toj mokraći već je postojala i Ona, ali dok sam pišala po palcu to još nisam znala, tako da je nisam mogla ni osjećati, i nakon tih trideset sekundi vlažnost s ruke je isparila, a plastični štapić je poplavio. U tom trenutku sam se iselila iz vlastitog tijela i ustupila ga Njoj.

Nisam ja glupa, to ne. Dobro ja znam kako je do toga došlo, samo nije mi bilo jasno da se može dogoditi i meni. Ne u smislu, to se događa nekom drugom, nego mi je bilo potpuno nezamislivo da ja budem u stanju pa makar i polovičnim udjelom stvoriti ljudsko biće. Ima li to veze sa sumnjom u moje božansko podrijetlo, ne znam.

Uglavnom, ubrzo nakon toga, uslijedila su ta povraćanja. Mlazovi poluprobavljene hrane koji su izljetali iz mene u različita doba dana i noći, ponekad samo slina koja je kapala iz mojih usta dok sam satima klečala nad WC školjkom, bilo mi je to naporno, priznat ću, ali više od svega me čudilo. Kakve veze imaju te neprestane i uporne diobe pjenastih ljudskih stanica s potrebom tog istog organizma da izbacuje hranu iz sebe, da se iscrpljuje silnim kontrakcijama mišića, da curi slina, da teku suze, sve je izgubilo svoju nekadašnju svrhu i red.

Ja nisam nenormalna, da me poznajete, znali biste da nema nikog normalnijeg, a kako sam to postigla, zapravo je vrlo jednostavan postupak, ali i tajna za sve ljude oko mene. Međutim, otkako gubim ravnotežu nad svojim koracima, otkako je trbuh preuzeo kontrolu, sve mi je teže. I sve se više bavim ovakvim mislima.

Da se razumijemo, trudnice padaju, nažalost, to je činjenica. Tome su sklonije čak i od većine normalnih ljudi, upravo zbog tog očiglednog nesrazmjera često krhkih ženskih tijela koja odjednom dobiju neproporcionalnu izbočinu s kojom se trebaju naučiti nositi, hodati, ustajati iz kreveta, sjedati za volan, ulaziti u duboku kadu, gurati se u redu. Sve to pridonosi lakšem gubitku ravnoteže i opasnim padovima. To što je šteta da trudnice padaju, sasvim je druga priča. A kada padamo, ne želimo da nas itko gleda.

Možda, kažem možda, je to počelo kada sam imala šest godina i kada su mi rekli da me Bog gleda. Otada, otprilike, ne mogu se riješiti tog osjećaja. Istina, u Njega sam prestala davno vjerovati, ali često odaberem jednu osobu koju poznajem, za koju znam da je normalna i

zamišljam kako me gleda.

Nekad je to moj otac koji je od nas otišao davno, još dok sam bila sasvim mala, i njega koristim samo u posebnim situacijama. Čarolija ide ovako: čvrsto zatvorim oči, izgovorim tajne riječi, koje sam sama izmislila, i nakon toga prošapćem, tri-dva-jedan, tata me gleda. Tada radim sve savršeno, iako iskreno, njega prizivam samo kada znam da ništa ne može poći po zlu, a da on jasno može vidjeti koliko se trudim i kako sam uspješna i normalna. Recimo, dodjela diplome na faksu, udjeljivanje ne tako zanemarivog sitniša prosjaku (jednoj sam ženi dala 40 kuna), farbanje dječje sobe – samostalno, noćna vožnja autom po pustom gradu kad vozim brzo, elegantno, ali po propisima. Tada znam da mi se ne bi mogao nadiviti. Onda bivša od mog Štefa. Na prvu, to mogu izgledati kao sumanute situacije, ali kad znam da me ona gleda, mogu biti bolja, mogu biti najbolja. On se, na primjer, vraća s posla, a ja ga dočekujem s postavljenim stolom, bijelim stolnjakom bez tragova pregiba, mirisnim svijećama i nekom lijepom glazbom. Ugasim Cavea i upalim Wilca. Gledam ga s ljubavlju dok ruča, pospremim za njim, operem suđe i dok on leži na kauču i odmara, nježno mu masiram vrat. Naravno, ne gleda nas ona svaki put, nisam luda, ali kad baš gleda, onda se potrudim i čaroliju završim oralnim zadovoljavanjem svojega muža, što ne radim često. Samo kad nas ona gleda. Kad navečer ležim budna pored njega, kad teško dišem zbog budućnosti, kad čeznem da probdije noć sa mnom, da mi kaže da se boji tog mog trbuha, da je sve bila zabuna, tada nas ne gleda. Do jutra, ja na to zaboravim.

Moja pokojna mama, tri-dva-jedan, stajala je uz mene dok sam treći put parnom peglom do savršenstva izglacavala minijaturne robice, kad sam otkrila solnu kiselinu za kamenac u WC školjkama, prvu sam očistila sama, a onda drugu za nju, kada bi u jedanaest navečer moj dragi rekao da mu se jede nešto slatko, a meni ne bi bilo teško zavrnuti rukave, prosijati brašno, čekati da se pećnica zagrije, i napraviti kakav slastan kolač. Moj bivši, gleda me dok se kupam, kad završim s depiliranjem i bateriju tuša objesim iznad glave, mazim se po grudima pod mlazom vode, izgledam savršeno zadovoljno, sanjarim, zavodljivo pljuckam vodu da mi se cijedi niz bradu, izgledam mokro, ranjivo i nedostupno, a on umire. Tako mu i treba. Sve se to nekome može činiti ludim, ali ja točno znam što dobivam. Prvo, to je mogućnost da budem bolja nego što jesam, a drugo da nikada ne skrenem s puta. Ako ne znamo što nam je činiti, ako nemamo nekog tko će nam to jasno reći, gotovo je nemoguće živjeti. Nekima možda i ne treba toliki trud. Martina i Štef, recimo. Nju sigurno nitko ne gleda, a ona radi sve te vježbe. S poda podiže zbunjenu i nenormalnu susjedu trudnicu rasutu na sve strane, odvodi je u svoj stan, kuha joj kavu, podučava disanje, a sve to dok je nitko ne gleda. Hrabro kroči bez putokaza pokojnih i bivših, bez saznanja i potrebe za ciljem,

i ta curica koju nosi u trbuhu, bit će jednako tako normalna, neće stršati, savršeno će pristajati u te malene robice. U mom trbuhu je pak ona koja nagriza moju tajnu. U mom trbuhu je ona koja me gleda iznutra.

3.

Zvono na vratima. Dok se skidam okrenuta od ogledala, dok mi pogled bježi na podnožje planine od blijede kože ovjenčane previše oštrim, previše tamnim, previše prirodnim, nečijim tuđim dlakama, zvono na vratima. Dok kroz sužene kapke promatram sjene pjega na blijedoj planini i sjajne srebrne trake kao male potoke, usjeke u tkivo zemlje, kako se prelijevaju od središta prema dolje. Dok krajičkom oka na lijevom bedru hvatam crven, nov i živ otisak od nedavnog pada, modro jezero to će biti sutra, i prste na nogama, kao morske puževe školjke, prдавne i bijele od oticanja, od životnih sokova koji će iznjedriti život. Zvono na vratima, dok se kupaonica puni bijelom parom, dok žmirim i tražim sebe u mraku, izvan svog tijela, mimo svog tijela, nasuprot svom tijelu. Ne prestaje zvoniti. Navlačim kućni ogrtač, na rubu plača zbog suvišnih pokreta koje moram učiniti i neplaniranih koraka koje moram poduzeti, previše toga što ne želim, da bih još gledala i kroz špijunku.

— Imaš nešto da mi daš, dobra gospođa.

Špicasto lice pod neonom, narančasti zubi kao u dabra, metri crnih i smeđih tkanina oko suhog tijela Ciganke, i pare kupaonice, i pare mog nabreklog tijela, sudaraju se u hodniku.

— Nemam novaca — prvo je što izustim, prvo na što pomislim da bi moglo okončati daljnji razgovor. Ona me izravno gleda, premješta prljavi zavežljaj od cvjetaste navlake jorgana s jednog ramena na drugo, odlučna da se uzemlji pred vratima.

— Kazat ću ti o muškarcima — važno prošapće promuklim glasom. Tisućljetna praksa odavanja tajni namjerila se da slomi i mene, sada i ovdje. Ipak, s mog lica, pogled joj sklizne na moj trbuh ispod čvora girtne, oduševi se novo otkrivenim ulogom i izgovori:

— Sve ću da ti kažem — vrata se već zatvaraju, ali iza njezinih leđa, dok me gura unatrag, dvaput manja od mene, dodaje:

— Može i hrana, šta god imaš, lepotice moja, gazdarice mlada.

Ciganka već sjedi za trpezarijskim stolom, skenira prostor iskusno, osjeća se dobro u njemu, daleko bolje nego ja, koja kopam po polupraznoj špajzi, u vrećicu trpam pola kutije špageta, konzerve tune, plastične čaše i tanjure, nekoliko prokljajalih krumpira, čokoladne uskršnje zečeve bijelih ušiju pod folijom, što god treba dok vrećica ne bude puna. Kad se pojavim pred njom, vidim da je zavežljaj već spustila na pod, da žutim noktom struže osušenu mrljicu kave sa stola, da znatiželjno pogledom uskače u vrećicu, da se priprema, ne da ode, nego da nešto dâ, jer sad je red na njoj.

— Imaćeš lepo dete, imaće muške oči.

— Bit će curica — izustim.

— Žensko dete? — podigne obrve i zavrta glavom.

— Žensko dete, bolesno dete — doda.

— Nije bolesno, dobro je — pravdam se i uvlačim trbuh u sebe, do leđa, do kralježnice, koliko god ide. Pričaš s Cigankom, pustila si je u kuću, dobro da te nitko ne može vidjeti, glupačo jedna.

Ona poseže preko stola, stavlja mi ruku na trbuh, u osmijehu blješti zlato, odgurujem je, mudrost je tu da me slomi:

— Biti žena je bolest. Tu ne možeš ništa da uradiš.

Uzima vrećicu s poda, zagleda u nju, diže se i sakuplja, za ono malo što je dobila otkrila je i previše proročanstva. Nabacuje na sebe terete, a široki rukav se podiže, otkriva blijedo ružičaste ožiljke na zapešćima, nekoć nasilan prodor tinte pod davno jedru kožu, i tamne brončane mrlje, krugove pripadajuće užarenom vrhu cigarete. Toliko toga na majušnom komadiću mape tijela, čitavo bogatstvo života. Umjesto hvala i doviđenja, dok je ispraćam u hodniku, promuklo u mraku doda još jedno.

— Tu nema pomoći — kao da ne znam.

Prije nego što ću zaključati vrata, iz dubine hodnika, začujem: hej!

Ne znam odnosi li se na mene, ali već sljedeći trenutak bijela kugla sa zvjezdicama u mekim papučama iskrсне iz polumraka i tapka sve glasnije do mene.

— Kaj je i kod tebe zvonila ona Ciganka?

— Je, bila je.

— Kaj si ju pustila nutra?

— Ma ušla je, nisam se ni snašla — posramim se.

— Ti si luda. Pa mogla ti je neka napraviti.

— Pa nije mi ništa napravila, samo je prosila.

— Prosila, poserem se ja na njihovo prošnje. Kaj smo mi drugi budale kaj radimo, naprave tu decu, sam da bi mogli prosiť s njima. Ima tu par tih žena kaj se motaju oko zgrade i dve curice, one bi bile slatke da nisu tak zmusane.

Martina zna takve jednostavne stvari o životu. Znali su ih i tata i mama. Štefeki, s njihovim znanjem se nikada neću moći mjeriti. Ciganka isto zna, ali drugačije.

4.

Voda se skoro ohladila. Dolijevam malo vrele, prije nego što uđem. Slušaj me sad. Ne mogu ti odabrati ime. Sva imena koja volim već su zauzele druge žene, sva imena koja su mi lijepa već su ugravirana pozlaćenim slovima na hladnim mramornim pločama. Ljudi se olako razbacuju time, nazvat ću svoje dijete ovako ili onako, ne sluteći da je u svakome od njih već upisan djelić biografije, svako tužno žensko ime nečije pokojne bake koje je jutrima gutalo suze čekajući kraj prozora. Ne mogu te zaštititi od širokih bokova i stražnjice nisko iznad poda koja neće pristajati u Escadu. Tu patnju neću moći ublažiti, tu bliskost neću moći podnijeti, na tu krivnju ne mogu pristati. Ako te samo jednom podignem s betona i obrišem oderana koljena, pomislit ćeš da će uvijek netko biti tu. A neće. Nemam odgovore na sva pitanja koja ćeš mi htjeti postaviti, nemam ni na jedno. Ništa ne znam, osim da se bojim. Pogotovo toga da te neću moći voljeti, da neću to znati sakriti, da ću stalno neoprezno padati. Jer, budem li te voljela, htjet ću te zaštititi, a prekasno saznaš da ne možeš zaštititi nikoga. A ja te već toliko volim, toliko da bih željela da te nikada ne rodim. Uostalom, ti to već možda i znaš, znaš svaku moju tajnu jer me gledaš iznutra. Kao da me čuješ, u vis podižeš stožac od moje napete kože, daješ mi znak da ti je jasno, možda se i buniš i udaraš, ali na to sam već navikla, na to sam već spremna, spremam se sve ovo vrijeme otkad ti želim priznati.

Ali ono na što nisam spremna jest mutna crvena voda između mojih nogu, duboko dolje ispod svega. Kao podzemni razorni vulkan, od boga ili ni od čega, život radi života. Brzo i uporno se širi, obavlja mi bokove, podvlači se ispod stražnjice, penje se gore u visinu, prekriva trbuh. Onda bol. Boli u mozgu. Na trenutak nestaje čitav svijet, čitava stvarnost, bol je toliko veličanstvena da je u stanju ispuniti cijeli svemir. Rekli su da će biti bol, ali ne sad, ne odmah i ne zapravo. Jedina misao koja se probija kroz noževe i paniku do svijesti jest nijansa neobičnog užitka u njoj. Gotovo je sladak. Kada popusti, znam da se trebam sabrati, svakako ustati iz kade i krenuti negdje, ali ono što me drži zakovanom za njezino nevidljivo crveno dno jest strah da bih se mogla poskliznuti. Sada nije trenutak za padanje, čak iako to želim najvećim dijelom sebe. To je ono što sam ja, ali priroda je jača od mene, priroda čini nezamislive, veličanstvene stvari, korijenje koje probija beton, suština života protiv svega, priroda odlazi do telefona i bira crvene znamenke sa zalijepljenog papirića iznad njega. Priroda ne mari za krvave mrlje po tepihu, za vrtoglavicu i sram, priroda je toliko prisebna da na nevjerovatnim mjestima pronalazi stvari koje sam skrila od sebe same, malene benkice, mrežaste jednokratne gaće za nakon poroda, higijenske uloške, pelene, bočicu za mlijeko i sprema ih u kofer za bolnicu. Čak se i oblači, iako se trese očekujući novi nalet boli. Sjajne oštrice, ispočetka točke koje pulsiraju, od kojih se crni pred očima, kao pred Veliki prasak, dok još nije bilo ničeg. Priroda zna sve ono što ja ne znam.

5.

— A kako si znala da ću to biti baš ja?

— Pa tako, znala sam.

— I šta su ti rekli kad su me donijeli?

— Rekli su da si najljepša beba u rodilištu.

— Najljepša?

— Aha. Druge bebe kad se rode budu onako zgužvane i crvene, neke čak i modre. Imaju nokte kao mali vampiri, i crvene ili bijele flekice po sebi. Oči su im stisnute i mutne. Ali ti, ti nisi imala ni jednu mrljicu na sebi, širom si me gledala s bistrim plavim očima, obrazi su ti bili rumeni, imala si i kosicu, zlatnu i mekanu. Nosić toliko sitan da nisam shvaćala kako dišeš kroz njega. A usnice kao divlje ruže, one malene, što smo ih vidjele u šumi. Kažem ti.

— A šta je bilo prije mene?

— Ništa.

— Ništa?

— Ništa. Samo toliko stvari, gomila stvari koje nikome ne trebaju.

— I odmah si me voljela?

— Da odmah? Još dok si bila u trbuhu.

NEMA MJESTA

Zgrada je to iz devetnaestog stoljeća. Posve je normalno da nema dovoljno parkirnih mjesta, nitko tada nije mogao predvidjeti ovo. Ljudi su dolazili kočijom, ili pješice, vjerojatnije. Tko je imao kočiju? Je li bilo zaprežnih tramvaja, možda i je, ali ovo je sam rub grada. Mislim, više nije, ali tada je bio, u devetnaestom stoljeću. Nešto taman za gubave, ili jako bolesne, u svakom slučaju, periferne.

— Ništa, ti izađi, a ja ću kružiti dok ne pronađem mjesto, pa ću te potražiti.

— Ok.

Ima taj jedan sporedni ulaz, prolazi se pored kuhinje. U sedam ujutro dvije kuharice stoje na stepenicama ispred, kiša se cijedi s dotrajale zelene nadstrešnice, one se smiju, gorko. Hvatam.

— Jebate bog — kaže jedna.

— Pa kaj sam ja svoju rit na cesti našla?

O čemu su mogle razgovarati. O muževima. Ruku u vatru.

Smrdi kiselo zelje. Zelje s krpicama ili sarma, u svakom slučaju, četvrtak, dan za zelje. I taj je četvrtak, jedan, onda bilo zelje, iako su sestre s odjela rekle „ne“. To napuhuje. Ali tako su dali. Sreća pa je bilo čokoladnih keksa, treba jesti slatko, tada. To je dobro.

Ali danas nema mučnine. Nestala je. Misteriozno. Možda je i drugo nestalo.

Kad pogledaju, reći će, pa što je vama, tu nema ničeg, tko vam je to rekao? Ništa se ne vidi. I stvarno, baš se ne vidi.

Čekaonica je puna. Ima svakakvih žena, starih, mladih i pokoji muškarac. Razni problemi. Kako to ide, prvo čekanje. To sigurno. Jedna tamo uza zid je baš lijepa, ono, moderna je, ima

uske traperice, ne haljinu ovako, mada se sigurno skidaš do kraja, ništa nisu rekli. Nikad ništa ne kažu.

— Pričekajte. Dajte krvnu grupu.

— 0 pozitivna.

— Papir trebam.

— Nemam papir.

— Jeste vi pali s Marsa?

— Nisam — iako je očito, treba nešto odgovoriti osoblju.

— A bože, pa ne dolazite zub vaditi.

Ali Marina je rekla baš tako:

— Pa daj, ne šizi toliko, to je ništa, nema ničeg, ne vidi se, mrvica.

Mala mrvica.

— Nisu mi rekli.

— Dobili ste papir kad ste plaćali.

— Nisam dobila ništa.

Treba li reći da je okrenula očima.

— Dolje u podrum, u ambulantu, ravno pa desno, soba 308, izvaditi krvnu grupu, pa dođite ovamo, uvest ću vas. Naravno, to još morate platiti.

— Naravno. Platit ću. Neću valjda besplatno.

Ar-i-es-pi-i-si-ti, zapjeva Aretha iz mobitela, a onda:

— E, nema ni jednog jedinog mjesta, da poludiš.

— Neka, ne moraš dolaziti, uskoro će me uvesti. Zvat ću kad budem gotova.

— Drži se.

— Držim se.

U sobi su već tri. Ona Lijepa je tamo, na krevetu do praznog. Ima svileni kimono i kosu je podigla u rep. Njezina blizina umiruje. I lijepim ljudima se događa. Jedna Mala Debela je do zida, a između njih je Bosanka. To se čuje već po izgovoru:

— Dobar dan.

U spavaćicama su.

— Rekli su vam da ponesete spavaćice? — pitam.

— Jesu, bona, tebi nisu? — pita Bosanka.

— Nisu.

— A vala su neki, a dat će ti nešto, pitaj.

Mala Debela kaže:

— Ja sam mislila da bum bila sama, kaj to ovak ide, ko po traci?

Proplamsaj konverzacije. Ulazi sestra, mlada, nježna.

— Oprostite, ja nemam ništa...

— A vi ste ona bez krvne grupe?

— Da.

— Oдите sa mnom.

Ima mala kupaonica u toj sobi s četiri kreveta. S velikog kupa nerazpoznatljivih zelenih tkanina vadi ogromni odjevni predmet. S prerezom na leđima i mašnicama.

— Evo, nije baš nešto, ali poslužiti će.

Pored Lijepe izgledam jadno, lijepi ljudi ne dobivaju takve spavaćice. Šutimo.

— Je l' to boli? — pita Lijepa u jednom trenutku.

— Ah, boli. Boli pa prođe, ko i sve drugo — kaže Bosanka.

— Ja sam čula da jako boli — kaže Mala Debela.

— A šta možemo, nitko ne želi biti ovdje — izgovara netko s mog kreveta.

Ja to nikad ne bih rekla, ali pritisak grupe, valjda.

— Sad sam dobila posao — kaže Lijepa. — Šefica ima povjerenja u mene.

— Ja kad sam htela nis' mogla, a sad nemrem, gradimo kuću — kaže Mala Debela.

— Ja ne mogu četvrto, vala ne mogu.

Na mene je red, rekla bih. Ali nemam što, pa Bosanka nastavlja i spašava me.

— Znaš koliki mi je zadnji bio, ogroman, to nisi još vidio. Baba je rekla, dobro si se ti od njega oprostila, a da nisi nastradala. Mnoge tako nastradaju.

— Kad bi čovjek znao gdje će pasti, sjeo bi, rekla bi moja baba. — Opet netko izgovara s mog kreveta.

— Valjda ne boli toliko — kaže Lijepa.

Iz sobe jedna vrata vode u ambulantu, a druga u još jednu prostoriju. Tamo povremeno sestra uvede još ponekog. Ušle su dvije starice. Mislim, ono, ne baš starice, ali blizu šezdeset. One to rade... Daj, prestani.

Čekamo. To se vidi po tome kako smo na početku sjedile na krevetima uspravno, prekrivenih nogu, golih, počele su se hladiti pa smo ih malo zavukle pod deku, a sada već ležimo, duboko zavaljene u jastuke, pokriveno do vrata. Nije toplo.

— Pa kad oni misle, zakaj su nam rekli da dojdemo u osam.

Mala Debela je takva, ona se stalno nešto buni i ništa joj nije pravo, izašla bi zapaliti cigaretu. Bosanka, ona je glas razuma. Onog zdravog, narodnog.

Lijepa je, pa ono, stvarno je lijepa i najviše se brine da li boli. I zato što dečko mora platiti cijeli dan parkiranja u centru jer je stao tamo gdje radi i mislio je da će brzo po nju. Sada je već stvarno nervozan. Zvao je četvrti put.

Ja sam ja.

Napokon, prozivaju Malu Debelu.

Svi smo živnuli, kraj se nazire. Utvrdili smo vrijeme, pa sad da vidimo, koliko to zapravo traje.

— Ma petnaes' minuta — procijeni Bosanka.

— Treba malo više, da anestezija počne djelovati — to sam rekla ja, negdje sam pročitala.

— Ja ću tražiti opću — kaže Lijepa.

Ne želim je plašiti, ali to ne ide tako. Znam i ja ponešto.

Upućeni smo na vrata, nema puno drugih misli. Osim poneke. Gdje je sad prokleta mučnina, možda je stvarno zabuna.

Četrdeset i pet minuta. Na vratima, napokon ugledamo Malu, iz podsvijesti isplivava scena iz partizanskih filmova, kad god vidim nekog tako obješenog o nečija ramena, blijedog, ranjenog.

Mala Debela je ušuškana, voljela bih je poljubiti u čelo. Pristojno čekamo da pokaže znakove svijesti pa da nešto saznamo. Bosanka već odlazi unutra, a Mala Debela tiho stenje.

— Joj, joooj... — je sve što se čuje ispod pokrivača.

Ponovo, jedan školski sat. Tri sata, sve skupa, ako u međuvremenu ne uvedu neku od ovih starijih žena. Hrvatski, likovni, tjelesni, i ne okreneš se. Ili možda, matematika, fizika, kemija, to traje. Ovo traje još duže. Mala Debela dolazi k sebi, sestra uvodi u sobu izmijenjenu Bosanku, a Lijepa me još jednom dugo pogleda, pridigne se, ali joj sestra kaže:

— Vi pričekajte još malo.

Starija gospođa prolazi kroz našu sobu, kroči hrabro, ne baš hrabro, nego onako, zna više.

Pola-pola je riješeno.

— Misliš da ću moći u ponedjeljak na posao? — pita me Lijepa.

— Hoćeš sigurno — odgovaram.

— A ti ne radiš?

— Ne.

Ne mogu joj ništa dati. Ne mogu ništa uzeti. Ne smije ostati ni jedno jedino uporište među nama, ako se sretnemo u ovom gradu, ne smije ostati mjesta ni za kakvo pitanje. Ne smijemo znati ništa jedna o drugoj. Zavjera šutnje. Ako se prepoznamo, to će biti to. Već znam previše. Da se boji boli. Ona o meni ne zna gotovo pa ništa. Ništa nisam rekla. Iako znamo to, što ne znaju ni naše majke, samo muškarci koji troše novce na plaćanje parkirališta. Starija žena se vraća. Kao da ništa nije bilo. Kao zub.

— Boli, ne daju opću.

Mala Debela je zla. Zna da se Lijepa boji, i svejedno to govori. Ili je možda samo jedna zbog svega. Ili možda stvarno boli.

Za dva sata, sve će biti gotovo.

Kad se budeš udavala, nećeš se ni sjećati. Tako je govorila mama kad sam bila mala, za sve. Kad se budeš udavala. Lijepa je uskoro gotova. Već znam kako će izgledati kad je uvedu. Evo, točno tako.

Dolazi red na mene.

Unutra su svi mladi. Cijeli život je ispred njih. Sestre, doktorice, anesteziologinje. Uspješne su, i nemaju prigovor savjesti. Nemam ni ja.

Svi su jako ljubazni. Ne postavljaju više neugodna pitanja.

I ne boli uopće toliko.

Cijeli život, preda mnom.

RODITELJSKI SASTANAK

U hodniku vrtić a uvijek je taj miris. Zadržava se dugo u kosi i odjeći djece, miris institucije, sačinjen od dvije glavne note, sredstva za dezinfekciju i variva dinstanog na luku. Kada Anja uđe, prvo diše na usta, da se privikne na taj vonj koji svaku večer ispire iz Martine glave. Tu su jaslice, puno je pelena, tko bi im zamjerio što ga koriste u velikim količinama. Ali zbog njega uvijek gleda da zadržavanje u vrtićkom hodniku svede na minimum, a kasnije kada ga osjeti na Marti i njezinim stvarima, ponekad je razbije sažaljenje prema tom dijelu sebe kojeg svakog jutra ostavlja na tom mjestu.

— To je tvoj posao — kaže Marti i laže ko pas, ali druge nema. Još malo i Marta će u školu, stari posao zamijenit će novim, a danas treba u tom prostoru preživjeti dva sata roditeljskog sastanka za predškolce. Roditeljski bi još i nekako, samo da na njemu nema svih tih roditelja, a pogotovo kad revne odgajateljice kažu da je na njega potrebno donijeti škare, kako bi upriličili malo kreativnog rada, već joj se povraća. Dosta je što sjede na onim malim stolicama za trogodišnjake, kada ne može da ne zuri u tate koji umiru od dosade, majke s blokićima koje nešto pametno zapisuju, spremivši listu pitanja unaprijed. Na sreću, ovaj danas je zadnji i to je tješi.

U malu prostoriju koja je inače blagovaonica sabilo se dvadesetak originala replika koje tu tavlje svoje vrtićke dane. Uskoro ulazi dr. Oz – Oprah Winfrey – dr. Phil – sve u jednom, angažirana dječja psihologinja i dvije, hamer-papirima u mozak ubijene tete. Na takvim eventima obično se trudi biti nevidljiva, ne razmišljati previše i uklopiti se, jer sve osim toga neizostavno je dovodi do pitanja, kuda ovaj svijet ide? Ako samo malo počne misliti, a onda i djelovati, to će biti kobno iskliznuće nakon kojega nema nazad. Kao na jednom od prijašnjih roditeljskih, kada su razgovarali o dječaku s posebnim potrebama koji se upisao u njihovu grupu. O slijepom dječaku koji se teško snalazi među toliko djece, koji ima problema s kretanjem u novom nepoznatom prostoru, preko kojeg se ostatak grupe uči toleranciji. Jedna tolerantna majka je pronicljivo i oduševljeno primijetila, ne mogavši se suzdržati od komentara.

— Pa to je divno! Ja mislim da bi u svakoj grupi trebalo postojati barem jedno *takvo* dijete.

Učinilo joj se da se jedina zgrozila, jedva se savladavši od toga da doda kako je baš šteta što

njezino dijete nije jedno *takvo divno* dijete.

Eno je sad sjedi tamo, natefterila se odmah do PowerPoint platna koje će grupi roditelja pokazati kako da djecu upišu u školu.

Dr. Oz – Oprah Winfrey – Dr. Phill – sve u jednom, obuhvaća čitavu grupu patronizirajućim pogledom, plemenito kima i otvara sastanak, onim bljutavim pitanjem koje su valjda naučili na seminarima usavršavanja pa je sada vrijeme i mjesto da ga se primijeni.

— Eto, za početak, ja sam Anita i voljela bih da se prvo svi zajedno opustimo. Usiljeno se smješka pa nastavlja.

— Neka svatko od vas ispriča što vam se danas lijepo dogodilo.

Kao prvo, Anja se ne može i ne želi opustiti. Anja se opušta u kadi, kad joj je već do opuštanja, kad je posve sama, a među ljudima, isključivo s dvije ili tri osobe u životu. Sve ostalo je prenemaganje. I ne pada joj na pamet da s ovim slučajnim ljudima koji su se zatekli u rađaoni otprilike kad i ona, dijeli išta lijepo što joj se dogodilo. Uostalom, ništa i nije, a još je manje zanima što se dogodilo njima. Niti ne dovrši misao, kad eno ih počinju. I to, naravno, ova što se divi tuđoj slijepoj djeci.

— Joj, meni je danas svekrva skuhalo ručak, to mi je baš ono, fakat uljepšalo dan.

— Ahhh — prolama se tih i zavidan uzdah među ostalim, ne tako sretnim, snajkama. Reda ih se još nekoliko, opuštaju se i bondaju, trošeći Anjino dragocjeno vrijeme. Jer, posve je moguće, u tom smjeru idu njezine misli, da je sutra zgazi auto, a ona troši život slušajući o nečijoj svekrvi.

Spuštajući glavu sve niže, čeka da prođe val opuštanja kočeći se od napetosti u ilegali, gledajući krišom sat na mobitelu.

— Dooobro. A sada započnimo — pljesne veselo Dr. Oz, ponovo ih integrirajući u svoje predavanje.

— Recite, čega se *užasavate* pri pomisli na polazak vašeg djeteta u osnovnu školu? Zbog čega se naaajviše brinete?

Zadovoljna zastrašivanjem, Anja već kuži njezinu igru, onako malene na stolicama od tek dvadeset centimetara iznad poda, strelja ih svojim znalačkim pogledom. Roditelji su se

skupili kao ptice na žici, sramežljivo se pogledavajući ispod oka, a Anja osjeća kako joj noga proklizuje, a ruka joj je već u zraku. Dodavola. Sav višegodišnji *laylow*-trud je pao u vodu.

— Ja se ne bojim ničega — kaže malo se još čudeći svom neplaniranom istupu nakon kojeg zavlada tišina. Nije da je ohrabri, ali nastavlja dalje.

— Mislim, čega bih se bojala, polazak u školu je normalna stvar, proces odrastanja, a uostalom, ima još nekoliko mjeseci do tada. Vidjet ćemo kad krene — čak i pokušava biti pomirljiva.

— Dobro — pomalo nezadovoljna, Oz prihvati taj neprikladan komentar, eliminirajući je trenutno.

— Evo, imamo jednu mamu koja se ne brine, dobro, da čujemo — sveudilj se smješkajući — imamo li neku mamu koja se brine, da vidimo, da vidimo?

Anja je na podu, nokautirana etiketom, jedva dolazi k sebi, znala je da protiv sustava ne može, da je trebala biti pametnija. Javlja se fan slijepih, da je još malo iscipelari.

— Pa ja se bojim da možda moja Mia bude malo agresivna, jer kad ona nešto neće radit, onda neće radit, i ne može ju se natjerati. A kako će onda tamo sjediti mirno, to samo bog zna.

— Aha, aha... — Oz upire prstom u njezinom smjeru, a u oblačiću iznad glave stoji: Bingo, točan odgovor, osvojili ste titulu, Mama koja se brine! Bravo!

— Oprostite — ustaje Anja na jednu nogu u skučenom ringu, upadajući sve dublje u nazubljenu zamku.

— Mislim, nije da se ne brinem, ali svi idu u školu, oni moraju ići u školu, moraju odrastati, i što vrijedi užasavati se?

— Dobro, dobro. Dooobro. Mama koja se ne brine... — inzistira institucija.

— A recite, vi tako isto kad dobijete šećernu bolest?! Je l'? — oštro i precizno hvata metaforu, kako i priliči stručnjacima.

Anja blene, a ova dobronamjerno pojašnjava, rastavljaajući riječi na slogove.

— Isto se tako brinete kad dobijete šećernu bolest. Tek tad? Nema preventive? Ehh, ali onda

je već kasno. Lukavo se smješka, misleći da je pobijedila. Anja kreće na sve ili ništa.

— Ali oprostite, polazak djeteta u školu i šećerna bolest nisu jedno te isto.

— Dobro, dooobro — prosipajući najljigavije petparačke fore iz popularne psihologije, iritantno ponavlja za Anjom svaku izgovorenu riječ, šamarajući je usput, nastavlja.

— Vi, dakle, mislite da polazak u školu i šećerna bolest nisu jedno te isto. Jesam li dobro razumjela? Ukočeni smiješak titra na licu.

— Ne, ja ne mislim, gospođo, ja znam da šećerna bolest i polazak u školu nisu jedno te isto — vapi Anja, ali ni u kome ne nalazi saveznika, svi samo zainteresirano prate, sada već prepirku između Mame koja se ne brine i Sustava koji se brine.

— Zanimljivo — kima psihologinja, Anji se obrazi žare, a ona je elegantno počinje ignorirati dajući riječ mamama koje se brinu. Anja je potučena do nogu, izložena podsmješljivim pogledima brižnih roditelja, shvaćajući da je ispala iz igre.

— Dobro, a sada uzmite jedan papirić, ponijeli ste papiriće, ne? I na njega napišite dvije stvari, jednu za koju smatrate da je dobra, a jednu za koju da je loša, vezane uz polazak u školu.

— Joooj, zar samo jedna?! — uzdiše neka majka kuraž iz prvog reda, vidi joj samo široka leđa u odbljesku PowerPointa.

— Šta sad moramo i pisati... — gundđa jedan tatica, iskrvarivši od napora. Anja zapisuje samo jednu stvar, odlučivši da utvrdi svoj status.

Osamostaljenje.

Naravno, već s poledine na papiriću se vidi, prozire nedostatak brige, zbog samo jedne riječi, a Oz je ovdje da istjera svoj nauk do kraja.

— Osamostaljenje. To ste vi, je l'?

Ovo je sad između nas, shvaća Anja, nema više kolektiva, samo ona, pojedinac, onaj koji strši, i sustav koji ga ne trpi.

— Da, to sam ja — hrabro istupi. Nema više ništa osim umišljenog dostojanstava i namjere da ga brani.

— A što je s opasnostima osamostaljenja? Tu nemate ništa za dodati? — vedro upita Oz.

— Ne. Osamostaljenje je dobro, i mora proći sve što mora, drugačije ne može, ne treba bježati u strah.

— Divno je tako odgajati dijete. — Ušuti i dopusti da blaga ironija radi, radi kao ni jedna druga, a ona je samo pregazi i krene na novu temu. Anja bi najradije ustala i izašla van, ali svjesna je da bi je tek tada Oz čekala idući tjedan u uredu. Još bi je radije odvalila fasciklom po glavi, ali tek onda, bolje o tome niti ne razmišljati.

Nakon uspjelih vježbi užasavanja, slijedi konkluzn. Oz je sad već i sama sjela, normalno, njezina stolica je veća nego ostale, spremna da ulije konačne riječi mudrosti u zbunjene roditeljske glave.

— Znete, neminovno je da vaše dijete krene u školu. Uostalom, školovanje je obavezno — tu se lagano zahiboće, mora da postoji neka budala koja to nije znala. — I sve ono što se u tom procesu bude događalo, to je život vašeg djeteta, kao i njegova zadaća, kao i razmirice s kolegama, kao i povremena tuga i nesreća, koja je dio ljudskog života i odrastanja. I vi tu ne možete ništa. Možete samo biti bezuvjetna podrška i potpora. Sve će to biti dobro. Eto, nadam se da sam vam pomogla.

Prolomi se pljesak, otkrivenje se dogodilo, a Anji je tek sad kristalno jasno u kojoj mjeri je sirotom sustavu upropastila koncepciju. Bilo je zamišljeno ovako, vi se trebate bojati, uvijek se trebate bojati, to je najvažniji i prvi princip odgoja djeteta, života u zajednici, sustava, institucije, stada, crkve i plemena, a mi ćemo biti tu da vas zastrašujemo, ipak, ujedno i da ublažimo taj vaš strah, međutim, jasno vam je da na kraju ne garantiramo ništa. Jebiga, takva je priroda stvari. A krene li netko tim putem sam, heh, uostalom vidjeli ste već i danas na primjeru što će vam se dogoditi. Poražena Anja i Marta kose koja miriše na dezinfekciju i dinstani luk. Šanse su daleko od dobrih.

— Ima li kakvih pitanja?

Zar ste nam samo to smislili za kraj, mrmlja potihom Anja, ali na nju se više nitko ne obazire. Javlja se jedan otac s važnim pitanjem.

— A zašto oni kad idu na izlet nekamo ne sjede na sjedalicama koje imaju pojas? Molim vas lijepo da li je to istina, i tko mom djetetu može garantirati sigurnost? I uostalom, zašto mi kao roditelji ne možemo sami birati prijevoznika, moram vam reći, to je jako loše uređeno, i

ja sam jako razočaran.

Pitanje je, razumije se, posve na mjestu i biti će izloženo višim instancama. To je pitanje roditelja koji brine, ne treba posebno ni o tom pogledu tada upućenom od strane sustava prema bezbrižnoj mami koju boli briga s kojim prijevoznikom njezina Marta ide na izlet tri puta godišnje.

Anja prva izlazi, pred vrtićem pali cigaretu i čeka Martu da se obuče. Dok izlijeće na svježi proljetni zrak, tanke vlasi kao živo srebro bježe iz zavezanog repa, djevojčica veselo poskakuje, bacivši joj se oko vrata.

— Je l' danas idemo kupiti torbu? — veselo pita Marta.

PUKOTINA

Gledam te kako sklanjaš kutiju za maslac sa stola. Svaki dan radiš iste pokrete, mažeš tanke listiće na kruh, jedeš ga za doručak, ponekad i za ručak uz varivo. Kutija je nova, prozirna, kupila sam je neki dan, nisi ništa rekao, iako već godinama mislim o tome kako je glupo da se u onoj foliji povlači i razmazuje po frižideru, da se otkidaju komadići papira, da mi se ponekad gadi, tako mastan i zgužvan papir, da ga zamišljam na dnu želuca.

Stavljaš poklopac, a onda, da bi brže sakupio stvari sa stola, u samo jednom odlasku do kuhinje, na tu kutiju stavljaš još jednu u kojoj se nalazi feta sir koji pliva u vodi, a voda curi van, pogotovo ako se poklopac te kutije ne zatvori dobro. Ja te gledam, a sirutka se razlijeva po prozirnoj kutiji, onoj novoj, već malo uprljanoj, ti tiho psuješ, svejedno to odnosiš u kuhinju, iako sve putem kaplje po podu, nemarno brišeš tek nekoliko kapi tekućine, jer tako treba učiniti, ali gotovo je, ona više nije nova, ni čista. Uskoro, kad se unutarne svjetlo frižidera ugasi, mrlje će se skoriti, osušiti, ostat će bijeli tragovi, a ti ćeš na njih zaboraviti, ako si ikada o njima i mislio.

Putem do frižidera moraš proći preko kuhinjskih pločica. Ona u sredini puknula je prva. Ispočетка, pukotina se nije razabirala jer su pločice bijele, prošarane sivim crtama, to su jeftine pločice, pripadaju ovom stanu, dobili smo ih od starih vlasnika koji su nam osim njih ostavili skorene mrljice izmeta njihove vjeverice. Još su nam ostavili i bijele tragove na zidovima kada su krečili dnevnu sobu u boju breskve, nisu skidali slike ni ogledalo pa su ostali ti ovali i četverokuti, kao rupe u zidu. Onaj dan kad su ga ispraznili pomislila sam kako me podsjećaju na prolaze u druge svjetove, nikada ti to nisam rekla, prešutjela sam. Nakon te u sredini, puknula je prva pločica s lijeva, srednja se počela klimati, zatim se desnoj otkrnuo rub, onda su djeca počela puzati pa trčati unutra van, pa su im ispadali tanjuri, igračke, svašta. Ne znam da li si primijetio, ali imali smo periode u životu kada su bile čvrste, nisu se pomjerale, to je bilo zato što sam kupila ljepilo za metal-drvo-plastiku, ali ono ne drži dugo, ipak bilo je dana kada sam na njih mogla zaboraviti. Onda smo nabavili tepih, donijela nam ga je tvoja sestra iz Mađarske i bili smo ljubazniji, ja sam bila ljubaznija. Jedno jutro kad je neko od djece na njega istreslo pola kilograma Cedevite, zamolila sam te da ga isprašiš kroz prozor, a kada si se vratio u dnevnu, s tim tepihom na rukama kao da držiš klonulog Isusa, stajao si tako neko vrijeme, a onda me upitao, gdje to stoji?

Taj cijeli dan sam šutjela. I sada, opet se klimaju, tuckaju tupo jedna o drugu, ja ih čujem

čak i ispod tepiha, one su razlomljene, možeš ih rukom izvaditi, a ispod njih, to znam, ti o tome pojma nemaš, fleke su od ljepila za metal-drvoplastiku, kao da se mačka zapišala, suhe, tamne, neizbrisive.

Otvaraš frižider, ja se pitam da li ti vidiš svu tu vodu, i da li ti i ja vidimo istu količinu vode, svaki dan kupim je spužvom, ona iscureti uvijek kada izvučеш ladice za povrće, odnekud se nešto topi, nemam pojma odakle, odnekud iza, to je veliki frižider i glasno radi, dobili smo ga od kumova za vjenčanje, po noći bruji, ali u uputama je pisalo da zna proizvoditi te čudne zvukove i da to nije opasno. Ali ta voda se slijeva u jednu rupicu na njegovoj stražnjoj unutarnjoj strani. Velika je toliko da možeš u nju gurnuti prst, a oko nje crni obruč plijesni. Da bi ga vidio, trebao se sagnuti jer je iza najdonje police, sve brže i brže ona nastaje, ja joj nekada prilazim štapićem za uši natopljenim dezinfekcijskim sredstvom, ali mislim da je mjesto zaraze, odakle dolaze ti crni organizmi, negdje drugdje, neka metafizička točka. Jer kako crnilo nastaje ni iz čega? Sva ta hrana koju smo s godinama pojeli, koja se nekada ondje pokvarila, od koje nismo ništa napravili, ručkovi od jučer i prekjučer, ručkovi skuhani od šutnje, od želje za bijegom, od straha od, kako si to jednom još davno rekao, uhvaćenosti u vlastitom životu. A istina bog, nisi ga nikad ni odmrznuo, ni osluhnuo, čak mu ni vrata nisi prebacio tako da se otvaraju u smjeru suprotnom od ovoga pa već godinama zapinjemo, provlačimo se između šanka i njih, sudaramo, dobivamo masnice, a obećao si da hoćeš.

U zamrzivaču smo jednom imali janjeću glavu koju je tvoja mama donijela za juhu. Meni se ta glava gadila, a kako ga ti nisi otvorio skoro cijelu godinu, ja sam je bacila u kontejner. Nikad ti to nisam rekla, ja sam prepuna tajni. Ali ti to nisi ni primijetio. Nisam bacila samo tu glavu, bacila sam i sako od tvog pokojnog dede, mislim da je imao moljce, bio mi je ružan, zauzimao je puno mjesta, ne možda toliko puno, ali to je bilo kad sam poludjela jer je puknula šipka u ormaru, sva odjeća je popadala dolje, netko od njih je tad bio beba, urlao je, ti si se spremao i odlazio na posao, nisi bio kriv, nije bilo namjerno, ali zatvorio si vrata i otišao. Tako je moralo biti. Ja sam ostala s deranjem, slinama, nerazumnim plačem, gomilama naše robe od naša samo dva tijela, i sakoom tvog dede koji ne volim, koji je pao odozgo i smrdio na naftalin, bebu sam ostavila u stanu, to ti nisam nikada rekla, i odnijela taj štof do smeća, ostavila sam je samo na trenutak, crvenu i uplakanu, a kad sam se vratila, bila je mirna, ja sam bila mirna. Bacala sam kad god bi otišao na put, i kad god bi se vratio, nikada ništa nisi primijetio.

Na stolu su ostale mrve od kruha, ti se vraćaš, jednim zamahom kupiš one veće, protežeš se

u raskoraku do sudopera i otresaš ih s ruke pokretom obavljenog posla, trljanjem dlana o dlan, gotovo. Ispod majice napinju se tvoji oblikovani mišići, lijep si, nakon sveg tog vremena, količina mliječne kiseline u tvom tijelu dobro je raspoređena, znam to iako te ne opipavam, ne dodirujem. Sjedaš za stol. Skoro sjedaš, a onda se sjetiš nepotrebnog svjetla, male žarulje koja je ostala upaljena na kuhinjskoj napi i gasiš je. Kada bi se sagnuo do razine ispod svojih očiju, vidio bi na toj mreži, kroz koju se usisava zaparen, mastan zrak, kondenzirane kapljice masnoće. Što s tim? Ništa. U nekoj drugoj priči one bi mogle izgledati kao perle za jantarnu ogrlicu, nitko ih ne bi nazvao smakom svijeta, da ne zna što je ispod njih. Kad ih skineš, unutra se nalaze spužve za filter bijele boje, međutim sada imaju smeđe pravokutnike, imaju i neravne rubove koje sam odrezala škarama jer nisu bile prave veličine, dok sam se još trudila, dok sam ulazila u stan njušeći kakav nam je zrak u stanu, znaš da svaki stan ima svoj zrak, meni je bilo bitno da naš miriše na omekšivač. Terapeut je rekao da je to zbog toga što je bio rat, a ja sam odrastala u jednoj sobi, i da je ta mala soba bilo jedino što je moja mama mogla kontrolirati jer je vani bio užas, ona je morala biti čista i uredna, jedina točka kontrole svijeta. Onda sam preuzela obrazac ponašanja kao što se preuzimaju aplikacije i ugradila ga u svoj sustav. Ti si s tim bio zadovoljan, taj maleni, naoko beznačajni, ali čvrst i nepobitan dokaz moje opsesivnosti uređenošću našeg životnog prostora. Naspram tvoje slobode i pomirenosti sa svijetom koji nije pod tvojom kontrolom, svijetom koji propada, raspada se, trune, rasklimava, koji takav ulazi u mene.

Hladno ti je, koža ti je zategnuta i naježena, stotine kišnih dana se zaredalo, i kad otvoriš laptop ispod kojeg je još nekoliko krušnih mrva, ustaješ i odlaziš u spavaću sobu po gornji dio trenerke. U našoj spavaćoj sobi više nema svjetla. Imamo skup luster, jednom kad smo došli do novaca kupili smo tri dizajnerska lustera koja sam nekada brisala mekom krpom i sredstvom za sjaj, baš u taj u spavaćoj sobi prašina upada najviše jer ima rupu u sredini, lako postaješ sve neredovitiji, ne vidi se toliko, a onda se prašina zapeče i izgleda kao da je oduvijek bio žućkast. Sve je bilo dobro dok se žarulja nije potrošila. To je trajna žarulja i traje godinama, ali ne tako davno počela je žmirkati, zatim proizvoditi sitne zvukove, zujati i na kraju se ugasila, krepala. Zamolila sam te da je promijeniš, zamolio si me da ti pomognem, nisam, odgovarala sam na poruku. Nakon nekog vremena ipak si je skinuo, nije to baš jednostavno, znam, ona je kao obruč, svašta se tu treba odvrnuti i zavrnuti, tvoje tijelo je počelo mirisati intenzivnije. Zatim si je stavio na kuhinjski element, u lusteru je ostala rupa, nakon dva tjedna ja sam je spustila u gepek, vozila se s nama još barem toliko, onda sam te podsjetila da kupiš novu, to si napravio i odložio je u špajzu. Nakon još dva tjedna,

kada sam si rekla da je gotovo, stala sam na krevet nogama i na tvog Bolaña, zamijenila je, radila je svega deset dana. Neobjašnjivo je i ona krepala. Otada smo bez svjetla. Tebi to ne smeta, ja u sebi brojim mračne dane, ipak, malo svjetla dolazi s nekadašnjeg balkona koji sam pretvorila u radnu sobu, tamo je jedna žarulja, gola, luster nikad nismo kupili. Nekad smo imali planove. Vraćaš se toplije odjeven za stol, uzimaš laptop i odlaziš u kupaonicu. Vrata od kupaonice se teško zatvaraju. Tako je sa svim vratima u našem stanu. Brave su se rasklimale, a bivši vlasnici iz nekog razloga odnijeli su sve ključeve od unutarnjih vrata stana tako da kod nas nema zaključavanja. Mada, više si ne ulazimo kao nekad, osim u krajnjoj nuždi. Voda ispod bidea probija već najmanje mjesec dana. Kad djeci navečer perem noge, stavim jednu krpu pod sifon, potom je iscijedim, do druge večeri ona se osuši. Mrzi me ponovo zvati vodoinstalatera, smrdljiv je i neugodan, uvijek ostavi nered, već dobro poznajem njegovu pjegavu čelu, toliko puta sam je gledala odozgo, toliko nam je instalacija otišlo k vragu. Jednom je mačka kandžama izgrebala vreću s pijeskom koja je stajala na lavabou, tamo si je odložio u brzini, i sav taj pijesak se prosuo u odvod koji se zatim zaštopao jer on navlači vlagu, onda bubri i stvrdne se, to je njegova namjena. Idućeg dana si kupio tekuće sredstvo za odčepljivanje i čitavu bocu nadio u odvod. Ništa se nije dogodilo. Danima je razina tog sredstva bila ista i kad sam te zamolila da nešto učiniš s tim, izvukao si jednu veliku šperploču i sve poklopio njome. Pijesak, sredstvo, čitav lavabo, da se mačka ne bi otrovala. Tako je stajalo danima dok nisam pozvala tog smrdljivog tipa. Tu je bio koristan. Ali kad nam je kada puštala, donio je neki sivi silikon za fuge i njime zasrao čitavu kupaonicu. Ne znam da li si primijetio, ali ono na dnu WC školjke, što izgleda kao da netko nije za sobom povukao vodu niti koristio četku, zapravo je taj silikon i ja mrzim kad nam gosti odlaze na taj WC. Možda niti ne gledaš tamo, ali pitam se da li kada stojiš nad školjkom, da li ti ikada ta mrlja privuče pažnju, vjerojatno ne.

Puštaš vodu, pereš ruke, vraćaš se u dnevnu. Još uvijek sjedim na istom mjestu, sad imamo malo vremena, taman jedan sat dok se djeca ne vrate i ja znam što ćeš mi reći, ako te netko ne bude nazvao.

Ti mene više ne voliš. Ili možda, tebi će se ljudi smijati kad im kažeš da si me ostavila zbog žarulje. Ili, ja znam da svaki put kada ideš na put odlaziš da se vidiš s njim i ja mogu samo zamišljati što vi radite. Sve to u nekoj varijanti sam već čula. Šutim ili se nevješto branim, na riječima nisam ni blizu dobra kao ti. Tvoja sestra je rekla da vam je otac čitao Kralja Leara kad ste imali šet godina, mi u kući nismo imali puno knjiga. Ti znaš puno toga što ja ne

znam. Naš tata je tako pametan, rekla je naša kći, on zna sve o svemiru, o grčkim mitovima, o dinosaurima i knjigama, ali i ti mama puno toga znaš, sve o djeci, o kuhanju i čišćenju. Jednom me pitala, tko pokupi sve te nokte kad nam ih odrežeš? Kad sam joj odgovorila, oduševljeno je rekla kako bih ja mogla biti prava čistačica. To su smiješne stvari, i ja se ne ljutim zbog toga, ali kaži mi, pitaš me, što ljubav ima s tim?

Sad šutiš i gledaš pred sebe. Falim ti? Falim ti. Ja sam negdje drugdje. Istina je, ima već dugo kako sam pokupila svoju kutiju s alatom, ljepilo za drvo-plastiku-metal, svoje improvizirane konstrukcije za zaustavljanje kapanja, curenja, pucanja, hrđanja i odselila drugdje. I nemam ništa stvarno, ništa zapravo, nemam nikoga kraj sebe u svakodnevnom životu tko krpa zajedno sa mnom. Ali, čudno je to, da nam potencijal ponekad vrijedi više od stvarnosti. Ono što bi moglo biti, istinitije je od onoga što jest. Ono što osjećaš za tebe postoji. Pukotine, na primjer, koje su svuda oko nas, netko vidi, a netko ne. Moja šutnja trenutno nema ni jednu jedinu pukotinu, kompaktna je i zaokružena kao jaje, kao bitak, kao suština mene.

Ali, gledajući s unutarnje strane, što je drugo pukotina, nego mjesto kroz koje ulazi svjetlo.

KOSTI

Prvu loptu u Pačetin donio je Teodor Ignjatović, a tim Hajduka je 1935. godine dobio nove dresove i u toj garnituri prvu je utakmicu odigrao protiv Jankovaca. U novijoj povijesti kluba svakako jedan od najvećih uspjeha je osvajanje kupa tadašnje Sremsko-baranjske oblasti, 1997. godine.

Što se tiče Bobote, stvari stoje ovako:

1929. godine osnovan je nogometni klub Sremac, a 1945. godine dobiva ime NK Borac.

1994. godine igra u „prvoj ligi Republike Srpske Krajine“ – grupa Istočna Slavonija i Zapadni Srem, i na finalnom turniru osvaja treće mjesto.

E, točno između ta dva mjesta, gradeći novu farmu za tov svinja, u ponedjeljak oko petnaest sati, djelatnici građevinske tvrtke s područja Slavenskog Broda, ostali su u čudu kada su bageri zagrabili rahlu crnicu, a na hrpu za odlaganje, osim sipke zemlje i mekanog korijenja, većom brzinom počele su padati gromade. Inače, i njima jasno je da ovo nije Primorje, da zemlja nije škrt, i ne skriva komade kamenja, a uzevši u obzir zbivanja iz ne tako davne prošlosti, kad lopata udari o tvrdo, to najčešće može biti samo jedno.

U sedamnaest sati i trideset osam minuta Katica je pristavljala svoju treću kavu, dvije bi popila prije, a jednu poslijepodne. Uz svaku bi popušila po tri cigarete. Po noći nije pušila nego jela, kekse i mlijeko. Jednom je popila bocu rakije, ali to je bilo tek kad se vratila, kuća je mirisala odurno, sve su u ulici bile iste i sve prazne. To se dogodilo u dva dana, ležala je tako na kauču u istoj odjeći kad ju je probudio Bimbov cvilež, trgla se i skočila, a boca se uz tresak srušila i otkotrljala pod niski stolić.

Uglavnom, sve je još uvijek odzvanjalo u kocki bez fasade, a nekada, po noći su zaista vibrirale i detonacije zapele u džepovima vremena. Onda je sjela i počela naglas plakati. Gutala je zrak i bljuvala ga nazad, a zasoljena rakija tekla je niz lice. Kad je tišina ponovo zapunila sobu, osjetila je još nešto. Okrenula se prema prozoru i u tom času je šmugnulo nešto nisko, trenutak iza toga prenuo ju je hrapavi, ali iz prošlog života poznati, glas:

— Jovaneeee, dolazi bre ovamo!

Sve je nanovo utihnulo, a sada su navečer u mraku, grabeći jedna od druge, dvije kuće u ulici zbunjeno žmirkale sterilnim PVC kaptima, među rošavim leševima svojih komšinica i susjeda.

Voda je ključala u džezvi, otocić vlage na kuhinjskom plafonu je bešumno i uporno rastao, štirka je isparavala sa svih površina pokrivenih heklanim stolnjacima, kad je zazvonio telefon.

Katica se trenutak našla u nedoumici, nije se to događalo često, napravila je korak prema zvonjavi, a onda nazad prema štednjaku, vraćajući lebdeću žličicu s crnim mirisnim zrnima u limenu kutiju.

Malo je pročistila grlo, Bimbo je na fotelji tiho hrkao, nisu razgovarali već satima, i rekla:

— Halo?

— Dobar dan. Jeste to vi, Katice?

— Jesam, ko me treba.

— Ljilja ovdje, iz Udruge.

Sad Katica pogleda na zid. Od tamo je gleda Ante. Ne zna on da je gleda, gledao je u aparat, kad su se jedno ljeto skupili na vikendici, držao je i čašu u ruci, ali nju su odrezali. Oči mu se više ne sjaje, kao i da se izraz s godinama promijenio, a on sam se prilagodio kičastom okviru lokalnog umjetnika koji ga je zamislio kao otvorenu knjigu.

Napola zlatastu, a napola spaljenu, sa zlatnim voštanim slovima. Ante gleda više nekako pored njih, sad već i ravnodušno, na riječi svog nekadašnjeg prijatelja tužno izlivena u krasopis:

„... Jer, tko će ostati ako se svi odrekemo sebe i pobjegnemo u svoj strah? Tko će čuvati moj grad, moje prijatelje, tko će Vukovar iznijeti iz mraka?“

— Da?

— Pa evo, samo da vam javim, nije još ništa službeno potvrđeno, ali našli su nešto, sad ide na patologiju, da se vidi od kada je.

— A gdje?

Opet ga pogleda dok to izgovara. Vjerojatno se radilo o svjetlu koje je baš u tom trenu promijenilo kut.

— Između Pačetina i Bobote, počeli su neki radovi, bager je iskopao.

— Aha, hvala vam, Ljiljo.

— Ma ništa, bit će sutra na vijestima, javit ću ako šta saznam.

— Slušat ću. Bok.

— Bok.

Ravnica je podmuklo gutala kuglu, bakar je obojio dno džezve, Ante je zapao u svoju sutonsku šutnju, a Bimbo je tiho ispuštao vjetrove.

U sedamnaest i četrdeset šest Mara je desnom rukom okrenula kotačić na staroj Sharpovoj liniji, začuo se jedan kvrc, zatim ritmični blagoglagoljivi ženski glas, a onda još nekoliko takvih kao jeka. Lijevu ruku je držala u krilu i palcem prebiralala po izlizanim zrcima krunice. Uvenule usne radile su odvojeno od čitavog svijeta.

Franjo i Zoran su uznojeni i opaljeni ravničarskim suncem gledali u soma od deset kilograma koji je beživotno visio u njihovom zagrljaju s ukočenima vapajem između škrga, a svi skupa bili su optočeni jeftinim zlatom u formatu 10×15 na debelom Quadro televizoru.

To ljeto Zoran se oženio, a Franjo otvorio svoju vulkanizersku radionicu. Zoran nikada nije saznao za maloga Zokija, a Franjo nikada nije otplatio kredit. Mara je gledala kroz njih, a usne su i dalje radile. Zatim je zazvonio telefon. Mara je kvrcnula kotačićem u suprotnom

smjeru i otegnula jedno hrapavo:

— Daaa?

— Teta Maro, Katica ovdje, je l' vam smetam?

— Ko je to?

— Katica, s Priljeva, išla sam sa Zoranom u školu, on i moj Ante...

— A, ti si dušo, ne čujem odma' — glas se malo ispegla.

— Ako ste legli već...

— Nisam srećo, ih, ko da spavam! Kako si ti?

— Ma dobro je, guram, nego zvala me jedna žena iz Udruge.

— Šta 'oće od tebe?

— Ma zapravo, samo da mi javi, našli su opet neke kosti.

— Ta nemoj? Di su našli?

— Između Bobote i Pačetina. Nisu još potvrdili otkada su, sutra će kopat, ali ja ne znam šta je meni, ja se ne mogu smirit, meni je nešto u stomaku.

— Sve sam znala, ali da će moji baš među zadnjima biti, da im ni svijeću ne mogu zapalit... Pa da znam da su ih svinjama dali da ih pojedu, smirila bih se.

Ovo je uobičajeno, dali svinjama, pojele ribe u Dunavu, raznijeli noge i ruke na četiri strane svijeta, a ti samo nagađaš, i čekaš, i refleksnim pokretom tapkaš maramicom po vrećicama ispod očiju. Katica nije zvala zbog toga, čula je to stotinu puta, ali nije joj baš lako, a ako ikome može to reći, onda je to teta Mara koja joj je sa sudoperom brisala kajmak s lica i prala prašinu s poderanih koščatih koljena.

— Ja bih išla vidit gdje je to... — prekine Katica Marinu nabrajalicu.

— Možda nešto ugledamo. Nije sve istrunulo. Možda je netko imao sat.

Muk.

— Sad po noći bi išla, dijete?

— Sad. Dok još nisu trake stavili. Samo da vidimo malo.

Meni je nešto u stomaku.

— Ajde — zazvoni hrapavo i oštro — Ko da će mi bit žao ako noćas geknem. Ih! Spasit ću se.

— Dolazim po vas kolima, za pet minuta.

Na šljunčanom prilazu zaustavlja se bijela Opel Corsa, Mara malo poskoči od prostačkog zvuka trube, zaključa ulazna vrata kuće, a ključ gurne iza tegle s pelargonijama u okno. To je tako ostalo još od kad je radila noćnu, a Zoran i Franjo imali školu popodne. Ako ikada izgube ključ, da mogu ući u svoju kuću. Da se mogu vratiti.

— Je l' možete?

— 'Oću, 'oću, može. Mogu iza torbu?

— Samo stavite.

Mara se okrene, još dopola nesvjesna zbog čega se nalazi u autu, a onda je slika Katice s dogorjelim cigaretom za volanom i crnom vrećom na zadnjem sjedalu iz koje viri dugačka drvena drška, sastavi.

— Kato, šta je to u vreći, pobogu?

— A to, pa lopata. Ma bila u bašti...

— Kato, nećemo kopat.

— Ma nećemo, teta Maro, šta vam je, samo za svaki slučaj.

Mara napući suhi cvjetić i značajno se nakašlje. Onda izvadi iz torbe jednu sličicu Majke Božje koja se lijepi za naličje, i bez riječi je pritaftari na Katičinu šajbu.

— Za svaki slučaj — Katica se s mogla-sam-ovako-nešto-očekivati izrazom lica složi.

— Stavila sam istu takvu i svojoj Sanji, a mali Zoki sjedi iza i pita: „Je l', baba, a kol'ko juri?“ Hahahaha, ne znaju ništa ovi mali đavoli danas. A kako je tvoja 'ćer? Ne bih ju više ni prepoznala, ne dolazi ona?

— Radi, užasno puno radi — procijedi Katica.

Ponekad se pitala je li ona ikada imala dijete, je li ikome ikada trebala, je li imala muža, je li je itko ikada zagrlio. Vjerojatno jest, budući da dijete još uvijek ima, za Božić, i nekada za Uskrs, ali sve ono ostalo, ono s mužem, toga se više nikako ne može sjetiti. Sjeća se samo trogodišnjeg djeteta u prevelikom plavom kaputiću koje je stalno ušutkivala, ponekad, kad je zasvrbi na asimetričnoj lijevoj strani prsa. Kosa joj nikad nije opala. To je neki dan rekla Biserki kad ju je nazvala nakon emisije u kojoj su Biserku snimali s leđa jer su joj htjeli uzeti penziju, jer se usudila poželjeti novoga muža.

Mrak se već mogao grabiti loncem, a Corsa je skrenula na uske seoske putove. Nisu to bila velika mjesta, nije to bilo puno prostora između njih, ali sada, kad je baterijska lampa osvjetljavala samo pola metra pred njima, ručni sat na ogloženoj kosti mogao se nalaziti bilo gdje u beskrajnom svemiru između Bobote i Pačetina.

Parkirale su auto nedaleko od izvaljenih strojeva za kopanje, odmah upale u proždrljivo blato, zatim se Katica vratila do auta, upalila duga svjetla i sa zadnjeg sjedala uzela lopatu. Za svaki slučaj. Mara ju je uhvatila pod ruku, mjesečevoj svjetlosti nije bilo za vjerovati, vjetar je puhao panonski divlje, a iz golih grana raštrkanog žbunja klijale su prijeteće sjene. I svuda je bila zemlja, uporna, surova, ista zemlja. Nedaleko od bagera uzdizala se stožasta hrpa crnice, a pored nje je zjapila rupa. Još za nijansu crnija.

Katica je ubadala lopatom i vukla klecavu Maru za sobom. Blato je mljackalo, gutalo i probavljalo sitnije organske komade neprestano, živi organizam se hranio i samo kosti pljucao na površinu. Katici i Mari su ispadale oči u neprobojnu tamu pred nogama.

Lopata je nanosila površinske ozljede zemlji, škakljala je, do krvi nije mogla.

— Ja ću se spustiti dole. Oдавде ne vidim ništa.

— Nemoj, duboko je, Kato, nemoj! — zavapi teta Mara, i napuštenom slobodnom rukom dočeka se na vlažno tlo. Katicu do vrata proguta mrak, a Mara klone na koljena, očiце najlonki zijevnu i spremо poljube vlažnu zemlju pod sobom.

Lopata ulazi, izlazi, stenje, žesti se, a glas ponad rupe ohrabruje:

— Joooj, sine, joooj, sine moj, da ti majka kosti poljubi. Da si ker bio, ne bi te ovako! Joooj, joooj, meni...

A rupa odgovara:

— Hajde, da ti jebem, i tebe i Hrvatsku, za to si me ostavio, samo da mi te naći, da te još jednom ubijem!

I tako se snube rupa i zemlja, između Bobote i Pačetina, dvije žene porađaju crnicu, kopaju i zaklinju, do suza, sline, bijesa i, konačno, umora.

Zvijezde su napokon izbušile svod, najsjajnije kako znaju u onih nekoliko sati pred zoru. Mara sjedi u blatu, tiho isprekidano jeca, para se lijepi za mršave, uvorane butine, Katica plitko diše oslonivši se na lopatu, a znoj grize natekle oči. U noći bez uskrса iz rupe se začuје još samo jedno.

— Dajte mi ruku.

U sedam sati i petnaest minuta, ujutro, Katica je pristavljala svoju prvu kavu. Dvije bi popila prije, a jednu poslijepodne. Uz svaku bi popušila po tri cigarete. Gasila je drugu, kada je upalila televizor i okrenula stranicu teleteksta, pisalo je ovako:

„Nalaz patologa pokazao je da su ljudske kosti na koje su radnici na gradilištu buduće farме za tov svinja između Pačetina i Bobote, na vukovarskom području, nailazili tijekom zemljanih radova u protekla dva dana stare više od 200 godina, potvrdio je glasnogovornik vukovarsko-srijemske Policijske uprave K. Ž.

Time su opovrgnute pretpostavke u javnosti da je riječ o pronalasku još jedne masovne grobnice iz Domovinskog rata jer je riječ o području koje je bilo pod privremenom okupacijom.

Po njegovim riječima, ima povijesnih naznaka da je na mjestu na kojem su pronađene kosti bilo groblje te da kosti potječu upravo s njega.“

U sedam i petnaest, istoga dana, sedamdesettrogodišnja Mara je na koljenima ribala blatne tragove s linoleuma u kuhinji, a Kristova ljubav za čovjeka punila je sobu iz zvučnika. Mara je ljubav željela pojačati, a kad se pokušala ispraviti iz klečećeg stava, netko joj je zauvijek oduzeo lijevu stranu.

U deset sati, točno, Jovan je pred svojom kućom toliko napucao loptu, iako je bila probušena, visoko, visoko, u prozirno plavo nebo i urliknuo:

— Napada Ronaldo!!! Vaaa!!!

A iz svega toga skupa, dalo se zaključiti jedno:

Nogomet će se igrati uvijek i svuda.

VILINSKA KOSA

Autobusna stanica nema nadstrešnicu. Vjetar te šiba, sunce te prži, kiša se slijeva za vrat, ukoliko jedini prijevoznik kasni. Nebo je toliko tamno, nisko, prosinac je, dostajala bi dva čelična stupa da se oslobodiš osjećaja kako bi valjalo pognuti glavu, niže.

Kada se to dogodi, tada s lijeve strane ceste dugo gledam u mrazom sparšene kukuruze i pomislim, tko bi znao, da recimo na jesen uberem nekoliko, dok tako čekam, i odnesem ih kući skuhati, mekane, mlade, sočne. Ne znam kako se zovu te njihove dlake, vilinska kosa, tako sam ih zvala jer mi je ona govorila:

— Mi nismo imali lutke, pravile smo ih od kočnja, a to im je bila kosa.

S desne strane ceste proteže se ogoljeli voćnjak, u njega gledam ako vjetar puše od kukuruza, i pomislim, zašto nikad nisam kupila gajbu jabuka, možda na jesen, ako bude živa, ako budem još prolazila ovuda.

Nisam to pomislila malo puta.

Ponekad odlazim u taj starački dom. Tamo živi moja baka. On se nalazi daleko izvan grada, kao što, uostalom, i treba biti. Dvorištem plove kameni labudovi ispunjeni zemljom, ispred ulaza sjedi debeli slijepi mačak, a kada udarim stopalom pokraj njega, primam kvaku i još jednom duboko udahnem okrećući glavu od vrata. Ispunim rezervoar hladnim zrakom, zadah je užasan.

U prizemlju su nepokretni i polupokretni. Moja baka je polu. Oni nose pelene, zato se tako osjeti. Ja u torbi imam svijeću, mirisnu, piše *Scent of Christmas*, Miris Božića, što god to značilo. Moja baka je uvijek voljela svijeće, molila se do besvijesti, a kad je jednom skoro zapalila sobu, više joj nismo dali da ih pali. Ova će joj samo stajati na nahtkasli.

Voljela je sve crkvene blagdane, naučila me moliti na mađarskom, a samo jednom u životu me povukla za uho. Imala sam pet godina, bio je Dan mrtvih, a ja sam prdnula i rekla:

— Ovo je za sve mrtve.

Dakle, u prizemlju je nekoliko soba, od ulaza treba napraviti točno tri koraka, kako bih

mogla još malo isturiti glavu oprezno poput kornjače, vrata soba su otvorena, i vidjeti njezin krevet. To uvijek radim polako, ne znam se nositi jednako baš sa svakom slikom koju tada zateknem. Nekađ razjapi usta dok spava, nekađ gleda u prazno, a jednom su joj taman mijenjali pelenu kad sam naišla, izgledala je kao strašno novorođenče. To je bilo u vrijeme dok je viđala pauke i zmije kako se spuštaju po zidu do nje, mislim da je osoblje to malo zanemarilo, nazvali su nas tek kad je nožićem za guljenje jabuka isjekla posteljinu da ih se napokon riješi. Sada ima dobru terapiju. Bori se samo s prošlošću.

— Bok, bako... — umjereno glasno kažem, ne želim smetati cimericama, nisu uvijek u dobrim odnosima, kako to već biva s ljudima s kojima živiš. A i ne petljam se rado u to, ne znam koliko toga dolazi iz stvarnosti u kojoj ja participiram. Tako mi je jednom rekla, pokazujući glavom na ženu čiji se krevet nalazi preko puta njezinog:

— Je l' vidiš ovu babu?

— Vidim, šta s njom?

— Dala mi je dve hiljade dinara — kaže baka nekako sva bitna i nemalo me pritom zbuni.

— A zašto ti je dala? — nisam odmah shvatila da je pitanje neprimjereno.

— A zašto mi ne bi dala?! — odbrusi baka i ušutka moju bijednu logiku.

Zadnji put su bile u svađi, a sada je došla i jedna nova, baka kaže da joj je rekla:

— Prokleta bila — jer više po noći. Nije lako tako nekome upasti u život. Sve one su živjele negdje, nekada prije. Nekada prije, nekome je bilo bitno što misle, i što govore, a sada se ja pitam što je od svega istina.

— Ooooo, dete moje — kaže baka, a tanke ispucale usnice upadnu još dublje u provaliju. Stavlja gornje zube samo kad ruča, a kad odmara, ona ih izvadi.

— Pa kad ćeš ti početi da izgledaš ko žena? — pita baka.

Dobro je, danas je tu, čim postavlja to pitanje, svjesna je, više volim čuti takav komentar, nego kada me pita gdje joj je mama. Onda najednom suviše hitrim pokretom ispruži ruku koja podsjeća na ticalo, i zaustavi je nekoliko centimetara meni ispred očiju.

— Je l' vidiš? — pita.

Gledam, i vidim kako se između debelih žila razlio ljubičasti cvijet s tučkom od kanile i prekrrio gotovo čitav gornji dio šake.

— Je l' te boli to? — pitam.

— Ma ne to, di gledaš? — kori me baka.

A ja piljim, sva sam se uprla, ali osim tog podzemnog tunela hematoma, na ruci veličine dječje, ne vidim ništa. Vrijeme prolazi.

— Je l' ne vidiš nokte? — napokon me usmjeri baka.

Nokte. U trenutku kada je postajem svjesna, nježna, sedafasto ružičasta prima me za grkljan toliko jako da mi se oči pune suzama.

— Dobro ti stoji — kažem.

— Božić će za dva dana — kaže razdragano, ali već u drugom trenu odmahuje rukom, i dodaje:

— Al' šta, dok pop bude išao svetiti, već će se okrzati.

Ne mogu razaznati iz njezina tona je li to dobro ili loše, treba li pop vidjeti taj lak na staroj ženi, iako se radi o svećeniku, ali baka se nije dala kad je iz svog kraja došla ovamo, svećenik je ostao pop, a mi smo odustali s pritiskom kada je uz silan trud samo meso zamijenila mjesom, dečka dječkom.

Tisuću puta je ponovila priču kada su deda i ona podigli kuću, nisu imali skoro ništa, ali bila je tako čista, da je tadašnji dušobrižnik u jednom od posjeta rekao:

— Kuća vam je ko crkva.

E, kad ti jednom ovlaštene to kaže, možeš mirne duše krenuti na svoje određeno putovanje, kad ti vrijeme za to dođe. Do tada, živiš kako spada. U zemlji u kojoj nema Božića, bor s lampicama nećeš baš staviti na prozor još dvadeset i četvrtog, ali okitit ćeš ga salon-bombonima, orasima umotanim u foliju, i vezati malu trobojnicu oko žita, smjestiti ga ispod, duboko u mirisnu krošnju. Kolači će stajati u negrijanoj sobi danima prije, ubit ćeš se u kuhanju i služenju, muža ćeš zaokupiti silnim sitnim obavezama, da se ne bi stigao napiti, ili

kako je baka znala reći, ožderati, kada bi to već napravio. Baka je bila Božić. Bila je Božić cijele godine.

Sve do nove terapije. Sada je zabavljena okretanjem noktiju prema svjetlu koje dolazi kroz prozor i trajnošću laka za koji bih se zaklela da ga prvi put vidim na njoj.

— Što je bilo za ručak, bako?

To pitam uvijek kad više ne znam što bih pitala. Mislim, inače da sam ljubazna, obilazim je i sve, ali u tom trenu me tako prezrivo pogleda kao da joj sve sjeda.

Zajebi ručak, titra joj u očima, želim ti nešto reći, sad me slušaj. Nikada poslije nisam razlučila jesmo li zaista u tom trenu telepatski komunicirale, ili je tu bio upliv božićnog čuda, ali sumnjam, jer zaklela bih se da je to došlo do mene. Nastavila je, obraćajući se riječima. Rekla bih meni, ali činilo mi se životu.

— I šta ja sad čekam? Čekam da umrem. A kad umrem, onda će me pokopati u tu grobnicu. Skupa s njim. I onda, onda ću tamo ostati zakopana celu večnost, a ionako sam ga samo trpila. I znala sam sve. Žene neću ni spominjat. Jedino što nikad ništa nije odno iz kuće, samo je dono. Ona iz Mikluševaca je imala baštu pa je uvek dono paprike i paradajza. I nije me tuko. Nije. Ali šta, samo kuvaj, i peri, i pripremaj, a oni dolaze, odlaze, žderu, uzimaju, i najedared si stara, bolesna, luda, u peleni.

Šutimo. Ne mogu, htjela bih, a ne mogu, nemam snage za tu spoznaju o životu koju mi želi prenijeti. Spoznaju nad spoznajama koja dolazi iz krezavih usta, iz saznanja da znaš što čekaš, a da to nije Božić, da trpiš te jadnike oko sebe koji su te sveli na babu.

Umrežene smo, u tom momentu, žicama na kojima lampice svijetle jače nago na Madison Square Gardenu u ovo doba godine. Ali ja to ne želim, ne želim ništa više znati, jer sam na početku. Imam tek temelje, iskreno, bojim se da se tresu, iskreno, ne znam ni tko sam, iskreno, mislim da to nitko ne zna, jer iskreno, zato je jedan dvadeset i petog, a drugi sedmog, i to januara. Iskreno, toliko me guši, baka vidi da se spremam otići, a onda me nadljudskom snagom povuče za ruku i promuklim šapatom kaže.

Tajnu nad tajnama.

— Nikad ne peglaj zavese. I pitaj ga di je bio, svaki put.

Kimnem i izlijećem van. Guram vrata, ali debela mačketina leži na podu, na toj zimi, i ne da mi da ih otvorim. Iza mene se pojavljuje deda sa štapom koji gura kroz procijep i više:

— Marš, mrcino! — a onda mi se osmjehuje i namiguje.

Trčim sve do stanice, oštri suhi snijeg šiba mi po očima, ne vidim gotovo ništa. Čujem brujanje autobusa u daljini i kao luđak mašem vozaču, koji kao da ne zna da je ovdje stanica. Jedini sam putnik, bila bih zahvalna za tuđe lice, kako god izobličeno bilo. Ogledam se, na jednom sjedalu ugledam novine, poslijepodnevno izdanje i sjedam pored njih. Želim se nečim zaokupiti, želim trajati bar minutu između vječnosti i konačnosti u ona tri kreveta. I piše ovako:

„Jedinstvena prilika! Sutra potražite drugi dio DVD filma o Svetoj obitelji! Otkrijte kako su se upoznali Marija i Josip, kako su odgajali Isusa te kako im je njihova vjernost Bogu pomogla da nadvladaju sve prepreke koje su stavljene pred njih.

To je to što me zanima!“

USPON

Moja majka zna da mi se raspada brak. Hoda iza mene, čujem njezine korake na šljunku uz cestu kojom se penjemo, staze nema ni s jedne strane.

— Je l' imaš neke čarape na nogama? — pita.

— Imam, one male.

— Te su dobre po ovakvim vrućinama, ja sam u Kauflandu kupila tri para za dvadeset kuna — pa da bi im odredila pravu vrijednost još doda — a Puma.

— Dobre su.

Dva puta tjedno penjemo se na obližnje brdo radi kondicije i snižavanja razine kolesterola. Ponekad nam stane neki auto, uglavnom ljudi koju žive na vrhu, nudeći nam da nas povezu. Jednom su nam stali i vatrogasci.

— Uh, kako je dobro kad ovako sve zazeleni — kaže, hvatajući dah.

— Jeste, baš je lijepo.

— Što bih ja voljela imati dvorište i okolo posađene čemprese, oduvijek sam o tome maštala.

— Aha — dodam. Čula sam to najmanje stotinu puta.

Neko vrijeme dok je cesta šira hodamo jedna uz drugu, a kasnije ja idem prva, ona uvijek napomene kako bi bilo glupo da me nešto udari, a i voli svoje dijete imati na oku.

— Jesu se u ovoj kući baba i deda pokefali onaj put? — pokazuje na propalu prigorsku klet ispred koje smo jednom davno svjedočile naguravanju dvoje staraca. Završilo je tako da smo vidjeli bljesak starićinih gaća, njene visoko podignute raširene noge, ležala je prevrnutu na leđima u mirisnoj zelenoj travi ispod trešnje. Ubrzali smo korak, nasilje uvijek kao žalac ubode u stomak one koji mu nisu vični, ali kasnije smo im se smijale. Zato što su bili pijani i ludi.

— Da bar naprave neku stazu uz put — njen glas neprestano dopire.

— A napraviti će jednom — odgovaram.

— Jesi se namazala kremom?

— Nisam, nije jako sunce.

— Trebala bi, pocrvenit ćeš — malo šuti, a onda nastavi:

— Kad si kupila tu majicu, nisam je vidjela?

— Ma ima već, samo ju nisam nosila.

— Dobra ti je za vamo-tamo.

— A je.

Osjećam neprestano njen pogled na leđima. Uskoro dolazimo do strmijeg uspona i tu je uvijek ostavim nekoliko metara iza sebe. Raširim ruke i podignem ih visoko iznad glave, svjež zrak mi struji između pazuha, osjećam miris bilja, sokova pod zemljom i neke crkotine iz kanala usput.

— Ti se ne bi ni okrenula da vidiš je l' ja idem.

— Pa znam da ideš, mama.

Ta žena gazi kao luda. Ona ne posustaje, ne osvrće se, ništa joj usput ne može odvratiti pažnju, ona kaže da se to zove klik u glavi.

— Jesu dobre djeci one majice?

— Jesu, taman su im.

— Uh, kako ti žuriš, pa ne mogu ja više tebe stići.

— Pa nema ništa od toga da se vučemo.

— A nema — priznaje.

Stalno mi je za petama. To brdo smo obišle već valjda stotinu puta. Znamo svaku kuću i svako drvo, uvijek se sprdamo s istim stvarima, s ljudima koji su na stupove ograde stavili kipove dalmatinera pa pored njih po dva lava, a u sredinu travnjaka bogorodicu. Nekad hvatamo dijelove razgovora slučajnih prolaznika, kao neki dan jedne stare gospođe koja se gegala kraj svoje kćeri i pričala u mobitel kako mora još nešto obaviti, a onda ide na more.

Moja mama je rekla: „Eto vidiš, i baba ide na more.“ Ja sam na to odgovorila: „Pa i ti bi mogla otići na more“, i tko god nas ne zna, nas, hodajući par, iz toga ne bi prepoznao situaciju na rubu incidenta. Moja mama nikada neće otići na more, neće nikada prodati stan i kupiti kuću s dvorištem i čempresima, neće čak otići ni u toplice iako ima artritis. Onda se razgovor, kada sam buntovna, nastavlja ovako:

— Da, mogla bih — kaže poluuvrijeđeno.

— Pa ako nešto baš želiš ostvariti u životu, onda to možeš i napraviti.

— Naravno, sve ti možeš — složi se podrugljivo.

— Pa je l' ne možeš otići na more? — ne popuštam. — Nije problem u novcu.

— Pa nije — prizna ipak.

— Kad ljudi nešto žele, cijeli život podrede tome da to i ostvare. Recimo, da netko zaista želi kuću s dvorištem, radit će godinama za to da si je priušti i ništa mu neće biti teško. Ili, ako svih tristo pedeset i pet dana sanja o moru, sve će napraviti za tih deset. Mislim, pa nije da želiš otići na Mars — ušutkujem je s nekoliko logičnih misli.

— Dobro, ne moraš mi pametovati. Znam ja dobro šta mogu i šta ne mogu. I zašto nešto ne mogu.

— Aj, molim te, reci mi zašto. Zašto baba može otići na more, a ti ne možeš?

— Zato što nemam s kim.

— Nemaš s kim? Pa kao nitko nikad ne ide sam? Uostalom, možeš uvijek ići s nama.

— Neću ja nekome biti na teret i dosadna baba. Nema šanse.

I to sam čula već stotinu puta, mada ona nije žena-teret, kad kod mene dolazi na kavu poslijepodne uvijek gleda na sat da bi izbjegla scenu iz loših viceva u kojoj punica dočekuje zeta, a ovaj dolazi umoran i nervozan s posla. Kupi se u brzini i bježi poput lopova. To su naši razgovori o granicama.

Kada se uspnemo do vrha, nakon najstrmijih pedesetak metara, odvučemo se do jedne od tri

klupe koje okružuju kip nekog sveca izrezbarenog u drvu, uspravnog i visokog tri metra koji me uvijek podsjeti na uzdignuto spolovilo, ali to joj nikad nisam rekla. Tu se odmaramo pet minuta i pušimo. Ona gleda u svoje natečene noge i ruke, zadiže nogavice i pokazuje mi nabubrene vene i razliku između tamne, opaljene kože i one pokrivena. Meni su se unazad par godina pojavile kapilare na gležnjevima, pa sad i ja njoj pokazujem svoje.

— Samo da nema ovih komaraca, ko konji su — primjećuje dok ispuhuje dim.

Ne odgovaram ništa, kroz glavu mi tek prođe slika mene zavezane za neko stablo i roja komaraca kako me ispijaju, brzo i efikasno, i sve bude gotovo.

Najradije bih joj sjela u krilo i sve priznala. Ali već sam od nje i to sad više ne bi imalo smisla. Znam da me ionako nikad ne bi razumjela. Dok odbacujem tu ideju, čujem sebe kako izgovaram:

— Ja sam nesretna.

Tišina traje nekoliko sekundi, prvo pomišljam kako me nije čula, a onda shvaćam da tišina još uvijek traje, ne zato što me nije čula, nego baš zato što me je dobro čula.

— Vidiš kako se tamo naoblačilo, ajmo mi brže dolje, moglo bi pljusnuti.

Naglo ustaje i baca opušak u travu, ja gnječim u koraku prvo svoj pa njezin, ona bježi preko trave, a ja gotovo trčim za njom.

Za silazak nam treba upola manje vremena, ali ona grabi velikim koracima kao da bježi od požara ili nekoga tko je progoni, ja idem za njom, pokušavam je sustići, ali sve što mogu jest gledati u njena tvrda, tamna leđa i crvene dlanove koji se klate luđačkom brzinom. Nekada me je znala milovati po licu, dlanovi su joj mirisali na duhan, parfem i tvornicu, na sve će biti dobro, na ja sam veća od života.

Tada to nisam znala, što se još sve krije iza tog mirisa. Meni je značio samo to. Tek mnogo kasnije ugradila sam u njega druge spoznaje; sklonost njena oca samoubojstvu, odlaske od kuće s malim djetetom kojih se dijete ne sjeća, neimaštinu, smrti i nestajanja. Ipak, meni nikad nisu mirisali nesretno i ne vidim taj prst koji se krivi od bolesti, iako mi ga uporno pokazuje svakoga tjedna, meni to uvijek izgleda isto.

S druge strane, na svojim dlanovima ne njušim ništa, iako, svjesna sam toga, netko bi mogao nešto i o njima reći, o njihovom ljekovitom ili otrovnom mirisu.

Trčim za njom i želim je uhvatiti za ruku, uporno okrenuta leđima od mene to nije mogla naslutiti, pa ipak, diže ruku visoko, zaustavlja je u zraku kao stop, kao granicu, kao dosta, i viče mi, a da se ni ne okrene:

— Ja se ne želim miješati! — i još dodaje, kao da gundā. — To je tvoja stvar... I sama znaš šta možeš i šta ne možeš...

Zastajem. I puštam je da ode. Ona se kotrlja u ujednačenom ritmu djetetova promašenog života, kao što se kotrljaju roditelji diljem svijeta, roditelji prostitutki, narkomana, zatvorenica, roditelji hladne otuđene djece, roditelji crvenih dlanova, usamljenici i krivci svih vrsta, razvedenih, propalih, isto tako usamljenih, gdje je krenulo krivo?

Gore sam te vodila, gore, gurala te više i bolje, dolje ćeš morati sama.

SUĆUT

Jebote, ovaj dan nema kraja. Ani je umro tata. Ne znam gdje ću biti u sljedeća 24 sata. Mnt.

New text message. A ispod je tako pisalo.

Stajala je u kupaonici i čekala da svjetlo na malom displeju pokraj kotačića za regulaciju temperature počne treptati. Čekala je da stane perilica. Da izvadi rublje. Da ga objesi na sušilo. Mokro, mirisno rublje. U čitavom procesu guljenja uznojene robe s tijela do savršeno složenih polica u ormaru, taj joj je dio bio najdraži. Kada ga izvadi, ravna i pažljivo vješa. Novi početak, na to ju je podsjećalo. Dok neki komadi ne ostare, izblijede i ofucaju se. Onda ih možeš baciti, a čak i njih prije toga oprati. Svoje odjeće ne rješava se lako, čuva neke stvari još iz studentskih dana. Hlače niskog struka s trapez-nogavicama koje je prvi put obukla kada je išla na koncert u Močvaru. Tada se naslonila na metalni dovratnik i na njima je zauvijek ostala masna crna mrlja, na lijevome boku. Napila se drugi put u životu, zbog dečka. Kako je to davno bilo. Tada joj se činilo da on ima oči kao tisućljetna jezera, da sve zna i da s njim sve može. Nitko od nje ništa nije znao bolje.

Ana mu pada na grudi. On je grli i privija uz sebe. Steže je oko ramena pa niže oko leđa i zabija nos u njezinu kosu. Nepodnošljive su te ženske suze. Slina koju ostavlja na okovratniku njegove košulje, mokri krugovi kao tamne rupe u koje propadaju zajedno. Zajedno kako dugo nisu bili. Smrt je najopasnija za zbližavanje, ne može se s tim natjecati. Možda i dijete dotrčava do njih i grli ih oko nogu.

Malo narančasto svjetlo treperi, ne može maknuti pogled s njega, trebala bi se sagnuti i otvoriti vrata perilice. Napravila je taj pokret toliko puta do sada, koščata leđa izvijaju se u luk, mačje lopatice napinju kožu, trebala ga je savladati, još samo jednom. Još samo ovaj put. Umjesto toga, leđima klizne niz pločice pored mašine, skupi se u kuglu, čučne, pa sjedne. Bubanj se još lagano ljulja. Prozirna plastika je orošena iznutra, ali vide se rukavi, kragne, plišani pas, samterice. Nema ništa njezinoga. Jutros, kada je David otišao na posao, prvo je počistila sitne komade blata ispale iz njegovih đonova. Zatim je spremila stan, nije htjela

ostaviti nikakav nered. Onda je otišla na tavan po kofer. Svoju odjeću prala je prošli tjedan.

Čitavo vrijeme u ruci drži mobitel. Kad se svjetlo na zaslonu ugasi, ponovo pritisne jednu tipku. Pali. Gasi.

Ne znam što bih rekla. Žao mi je. Drži se.

Ili držite se. Kome sve sada da pruži podršku. Zamišlja Anu s kovrčavom kosom, dugom. Malo je punija. Jednom ga je pitala kako izgleda.

— Brineta.

To je bilo sve što je rekao. Nije ga dalje ispitivala. Zato je sada može vidjeti jedino s leđa, kako je on grli i miluje po kosi. Smeđoj.

I njoj je umro otac. Umirao je dugo, po bolnicama, po centrima za rehabilitaciju, umirao je do besvijesti, do besvijesti se i opijao. Zato nije bilo toliko strašno kad je umro, bilo je strašnije dok je živio. Nju nitko nije tako grlio, samo su se sućutno pogledavali. Nisu se iščuđavali, nisu je sažalijevali, bila je u sjeni, baš kao ona strana ulice kojom je hodala nedjeljom prema Jankomiru, s narančama ili bananama za njega. Vrećicu s voćem zakačila bi o okomitu željeznu šipku na uzglavlju kreveta, a idući put zamijenila novom, iz koje se ne širi miris plijesni. Nije bilo dramatičnosti u tom umiranju, potrošila se u stotinu predugih činova, smrt je čučala nad njima i dosađivala se.

Kada se ljudi razidu, otići će u krevet. Jednom moraju leći. Noćas sigurno neće spavati odvojeno. Ana će mu okrenuti leđa, a on će je zagrliti, njezina stražnjica bit će u njegovu krilu.

Možda će joj i staviti ruku onako.

Kao njoj, jednom, kad su se tuširali zajedno. Brid njegova dlana među njezinim guzovima. Kao kada je imala šest i zamišljala da je smrt kad ležiš na niskim bijelim oblacima.

Sada zna da ima toliko različitih smrti.

U sobi sa zelenom linijom koja horizontalno dijeli zastrašujući bijeli zid na pola. U krevetu s neobrušenom bukovom daskom zaglavljenom u okvir koja služi da se iz njega ne ispadne. Iako se ne radi o djetetu. U pelenama, iako se također ne radi o djetetu. U mutnim ugašenim očima koje te mogu progutati. Ne gledaj dugo tamo.

Ili smrt u spavaćoj sobi.

Kad na drugoj polovici kreveta počinje provalija. Onda čitavu noć grabiš prema svome kraju.

Ili smrt u albumu s fotografijama.

Gledaš to lice, poznato, a neprepoznatljivo. Sjećaš se svega, kuglica na boru, ukrasnog papira, ali čemu se smije ta osoba koja tako liči na tebe, ta čiji je život prošao, nikako ne možeš dokučiti. Samo ti bude žao.

Toliko malih smrti oko nje. Život sastavljen od krajeva. Sredine koja uvijek izbljedi i početaka koji su, zapravo, isto krajevi. Putovanje je trebalo započeti danas. Nestala bi u jednom životu i pojavila se u drugom.

Sinoć dok je auto vozila u praonicu čovjek na radiju rekao je:

— Pogledajte se u ogledalo i brojite u sebi unatrag do deset. Mnogo ljudi ne zna da ne može to izdržati.

A ljudi mogu izdržati toliko toga.

Preduga razdoblja gladi, različite vidove utrnulosti koja se penje od stopala prema gore, toliko plitkog disanja, i valove krivnje koji sve odnose sa sobom. Najčešće, ljudi poduzmu nešto tek onda kad svaka prilika za herojstvo iščezne, kad se strah pretvori u bezizlaznost, kad nema više načina za opravdavanje.

Putem je stala na benzinskoj postaji natočiti gorivo i kupiti grebalicu za led. Mrak je nagrizao dane sve više, a jutros je mraz sa šajbe pokušala očistiti grabljicama za plažu koje je pronašla u gepeku. Nije išlo. Pokušavala je sve čega se sjetila u posljednje dvije godine, ali isto nije išlo.

Dok se vraćala u auto, nadala se da je emisija na radiju završila. Kada je okrenula ključ, glas je rekao:

— Dobar čovjek ne može činiti zlo drugome čovjeku.

Nije se usudila mijenjati stanicu. Znala je da se obraća njoj.

— Dobar čovjek je onaj koji daje ljubav svima oko sebe.

Je li to ljubav? Kad te čitavo tijelo boli dok ležiš u mraku. Kada si nepokretan dok se drugo tijelo utiskuje u tebe. Koristi tvoju toplinu i dubinu sve dok ne pregori u milijunima impulsa koji potresu tijelo i ne umukne potreba. Zatim se dižeš, pereš se, pišaš, legneš nazad u krevet i ostaneš tako dok sunce ponovo ne izađe. Sa svakim danom, ima je sve manje. I na koncu, gdje ljubav odlazi?

— Ljubav curi iz vas, dragi slušatelji. Pustite Duha Svetog da začepi tu rupu.

Opasno je govoriti takve stvari, pomislila je, osjećajući kako volan postaje vlažan, kako se sjedalo moči, kako joj se voda penje do grla, nema tog Duha Svetog. Sve je to samo flaster, mislila je sinoć, grčevito se držeći za onu jednu zajedničku noć.

Sjene u hodniku stopile su se u mrak. Čula je kako se otključavaju vrata, čula je kamenčić koji već dugo stoji zaboden u njihovom dnu kako škripi po parketu, osjećala je kako joj trnu noge od čučanja, čula je Davidov glas:

— Što radiš tu u mraku? — i ne čekajući odgovor, još jedno: — Gladan sam kao pas.

ISUS U ZATVORU

*

Nikada nešto slično nisam vidjela. Drveni križ je bio nevelik, posebno za tako ogroman, prazan zid, možda svega pedesetak centimetara dužine. Zakucan negdje na njegovoj gornjoj polovici, u sredini. Od svijetlog crvenkastog drveta, možda trešnje, s izrezbarenim Isusom uzdignute glave. Isusom koji se smije. Ne smiješi, nego smije. Usnice mu nisu spojene, baš se smije, razapet i zdepast, nepoznati umjetnik dovršio ga je netom prije nego će prasnuti u grohot, nisam ga mogla prestati gledati. Detalj koji je u stanju promijeniti čitavu sliku, čak i davno usađenu predodžbu, cjelokupnu povijest kakvu poznajemo. Inače, to je soba za relaksaciju, različite kulturnoumjetničke programe, duhovne obnove i slične sadržaje koji se nude određenim osobama u ženskom odjelu zatvora Remetinec. Ja sam ovdje sasvim slučajno. Nudim jedan takav sadržaj, a zapravo, privlači me ljudska nesreća, volim stati uz kraj i gledati. Ulubljene karoserije, odbačenu, rasparanu jaknu nakon što zamukne sirena hitne pomoći, zaustaviti se pred vratima susjeda koji se svađaju. Sudjelovati koliko je potrebno da bih osjetila dodir stravičnog, ludog, onog što se ne da kontrolirati i brzo pobjeći natrag, na sigurnu stranu. Nikada prije nisam imala dodira s tim svijetom, najbliže od njega je susjed iz moje zgrade, inspektor s odjela narkotika koji me čudno gleda kad se sretnemo. Zaustavi se, nekako iskolači oči i čeka da prođem. Čim me ugleda, prestane se kretati, ja mu se uvijek ljubazno nasmiješim, najljubaznije one večeri dok mi se joint lijepio za prepone s unutarne strane džepova. Čelav je i nabijen, smrtno ozbiljan i nečujan. Nekad ga kroz prozor vidim kako dugo stoji na ulici pokraj rasvjetnog stupa i piše SMS poruke. Nekad se i okrene, kao da osjeti da ga promatram.

Naš je kulturno-umjetnički program, budimo iskreni, siromašan. Sastoji se od čitanja pokoje pjesmice ili priče, jedna od nas pjeva u zboru pa će nešto i otpjevati, ali na sat ili dva imat ćemo priliku biti dio svijeta koji običnim ljudima služi kako bi imali čime zaprijetiti djeci kada se histerično bacaju po podu ili kući donesu tuđu igračku. To mjesto, taj zatvor, zapravo je, nikad mi to nije palo na pamet, ispunjen ljudima. Dok čekamo osam odabranih žena koje će pratiti naš kulturno-umjetnički program, proučavam mladu poručnicu. Za pojasom nosi pištolj i pendrek, ruke su joj čvornate i jake, nokti kratko odrezani, do granice boli, guza nabijena i čvrsta. Kao da cijelo vrijeme drži dah, ali jedan plavi pramen kose

izvukao joj se iz repa, dječje plave je boje, onakve kakvu imaju djeca na reklamama osiguravajućih društava, kao uvojak curice, jedini dio poručnice u koji bih, da sam zatvorenica, gledala. Ozbiljna je i s nama ne razgovara. Kada pokušamo doznati zašto dolazi samo njih osam, jer smo iz nekog razloga očekivale punu dvoranu, odgovara nam da je za njih osam procijenjeno da su u stanju pratiti. Neke čak i posuđuju knjige u knjižnici. Za nekoliko trenutaka ulaze one. Čavrljaju među sobom i nisu osobito fascinirane našim prisustvom. Jedna izgleda slično kao moja mama. Kada bih nekom opisivala anegdotu s takvom gospođom, rekla bih nešto kao; znaš ono, bakuta, blizu šezdeset, šira nego duža, pundica i cvike. Ostavila bih joj dijete da ga pričuva ispred 100% pamuk dućana. Jedna je sasvim mlada. Mlada, ali mračna, ima nekog tupog beskraj u njenom nezainteresiranom pogledu. Smeđa kosa joj je do struka, lijepo vitko tijelo i tamni duboki podočnjaci. Trebam li se prekoriti dok joj prišivam priču kažnjive prirode ispunjenu erotskim elementima? Zatim, prema mojoj procjeni, potencijalna lezba, glasna, velikih šaka, ošišana na kratko, spremna na fajt. Razmaknutih prednjih zuba, širokih nosnica, već otprije pomalo iziritirana našim dolaskom, ali znatiželjna, odmjerava nas napadno, frajerski sjeda u prvi red, širi noge kao muško, samo što ne stavi ruku na jaja. Ulaze još dvije posve nevidljive, prozirne i isprane neodredivih godina, i na kraju, gospođa Rajka. Lijepa crnka u zrelih godinama, sa svim zdravim zubima, razgovijetna, iskričavog pogleda, izravna. U tamnim trapericama i crnoj majici, sportski elegantna, prilazi mi odlučno, pružajući ruku, stojim zbunjena i krajičkom oka hvatam energičan pokret policajke koja nam se približava ne znajući što se sprema. Rajka mi pruža ruku, ja je prihvaćam, policajka je tik do nas, nešto bi rekla, ali nas promatra otvorenih usta, nema prekršaja.

— Mi smo fejsbuk prijateljice — kaže, smiješeći se.

— Rajka. Pisala sam ti kad sam pročitala tvoje pjesme.

Rajka, sjećam se, ako je to ona, neko vrijeme smo se dopisivale. A pisma su bila jedna od onih na koja odgovoriš, iako osobu ne znaš, zato jer su suvisla i pametna, a priznajem i laskava, i ne pada ti na pamet da ćeš se uvaliti u neku glupost. Jednom smo nešto raspravljale i o Krleži, ona ga, naime, o-bo-ža-va, a i ja volim njegove mrtvace, nikad im nisam mogla odoljeti. A onda najednom, moja prijateljica Rajka me grli, policajka govori: „Dosta, hoćemo li početi?“, a ja mislim o onih svojih ostalih pet stotina nepoznatih prijatelja. Odakle su mi samo pisali. Da, trebali bismo početi.

Priznajem, ja sam jedna od onih patetičnih ljudi, sramim se toga samo ponekad, inače, živim od te emocionalne drame. To me jednostavno puni. Sada su svi utihnuli, autorica projekta *Umjetnike u zatvore* predstavlja inicijativu, toplo pozdravlja sve marginalizirane skupine, pruža im šansu pa predaje riječ umjetnicima. Pristala sam govoriti prva, dok mi se Isus smije iza leđa, a one sjede ispred mene, pa kažem nešto kao:

— Drago mi je da smo s vama danas ovdje, da vam predstavimo ono što radimo i možda vam uljepšamo jedno popodne. Mi ćemo malo izvoditi naš program, a vi se možete uključiti pitanjima ukoliko to želite.

I da, da se ne pravim blesava kao da smo u utrinskoj knjižnici, dodam još:

— Nemojte misliti da mi imamo nekih predrasuda prema vama, meni je jasno da niz svakakvih ljudskih nesreća može dovesti do toga da netko od nas bude s druge strane. Nije uvijek sve onako kako se čini — i ljudski se osmjehnem.

A onda mi odmah, jer sam ih pozvala da sudjeluju, drsko upada potencijalna lezba.

— Pa nismo mi ovdje zato jer smo nevine ovčice, nama je malo muka od te spike. Svi trube isto koji dođu ovamo, od popova do vas. Mislim, okej nesreća, ali mi smo same donijele svoje odluke. Ne treba nas nitko sažalijevati. Okej?

Okej, kažem u sebi, barem je za neke od vas jasno zašto ste ovdje. Prekorim se nježno zbog te pomisli, ne dozvolivši da me odvraća od zacrtanog programa. Nas tri sjedimo preko puta njih. One su unutra, a mi smo vani. Neke gledaju kroz prozor, neke čupkaju kožu zanoktica, neke se smiju na duhovitim mjestima. One su unutra, mi smo vani, ali ne, čekaj, mi smo sad unutra, a one su već bile vani. Mogu nam se smijati, mogu glasno podrigivati, mogu nas podozrivo promatrati, njihovu poziciju ništa neće promijeniti. Mi smo unutra prvi put, one su bile i tamo i ovdje, mi smo te koje o životu nemamo pojma. Imala sam duboku sumnju kako nitko od njih neće progovoriti, kako će im biti neugodno, posve suprotno, duboka nelagoda je uhvatila mene, kada su stale pričati. Rajka kaže:

— Najgori trenutak je bio kad su se za mnom zatvorila vrata. Ne ona vanjska, nego od ćelije, s unutarnje strane vrata nema kvake. Kad to vidiš, sve ti postane jasno.

Nikad nisam vidjela takva vrata. Zatim se oglasi potencijalna lezba, kaže:

— Ma daj, joj, kaj se žalite. Je l' vama vani netko donese knjigu kad ju naručite u sobu? Ne. Vi morate protegnuti noge do knjižnice, a mi, mi samo zapišemo naslov i pisca na papir. Jest

da je Kozarac jedan od modernijih, ali, molim lijepo, dostava je na vrata.

Bakuta se smije i prihvća:

— Najgore od svega mi pada što vani moramo hodati u krug u samo jednom smjeru. Jer nakon nekog vremena mišić lijevog dupeta je bitno jači od desnoga.

— A šta nije odvratno — nastavlja jedna od prozirnih — koliko se vode troši u Remetincu?

One se smiju internoj fori, a mi se pomalo nelagodno meškoljimo na stolicama.

— Jer, kad ideš na WC, mislim kad bilo tko ide na WC ljudi ispuštaju zvukove, a pošto nema vrata, onda odvrneš vodu da šiba. Tako da se ne čuje toliko.

Zvuk smijeha zamire, a u mojim ušima još klopoće voda. Zadnje obilježje ljudskosti, pravo na intimno sranje i tiskanje, pravo da žuborenje zlatnog mlaza mokraće ostaviš samo za sebe, pravo na maleni smrdljivi balon sreće koji samo tebi miriše. Šutimo svi neko vrijeme, ja sam pročitala svoje pjesmuljke, a sada je vrijeme za glazbu. Mislim da se dobro držimo. Svatko od nas priča svojim jezikom i ako razumijemo svaku petu riječ, opet je dobro i svi smo na dobitku. One, jer im od svih ostalih dana, ovaj prolazi brže, mi, jer ćemo uskoro izaći van, i onda imati prilike ovo prepričavati jedna drugoj kao i ostalim zainteresiranim ljudima, normalnim. Činimo nešto dobro, mi smo oni koji su nekada pomagali gubavcima. Kada izađemo van, pušimo na autobusnoj stanici. Glavno je pitanje, što je koja napravila. Znamo da su tu za manja kaznena djela, od tri mjeseca do godinu dana, ali ima ih koje čekaju premještaj.

— Uglavnom sitne krađe, pronevjere, dilaње lakih droga i tak — doznajem od naše autorice projekta dok gasi cigaretu na asfaltu, nedaleko od zatvora.

— Ali da, ženski zločini su drugačiji od muških, od teških, malo je razbojstava i sumanutih ubojstava, pedofilije i sličnog. One uglavnom leže zbog ubijanja muževa. Nakon što su ih godinama maltretirali. Jednostavno, padne im mrak.

*

Kad sam se sinoć ulogirala na Fejs i pročitala poruke, jednu sam ostavila neodgovnom. Ona je glasila: „Bok, Rajka je. Vani sam, mogle bismo se naći nekada na kavi, mislim, ako ti treba

materijala za knjigu "A i ako ne treba, samo da se vidimo. Bok!" Na nju sam posve zaboravila, da, rekla sam joj da mi se javi, ali ne znam jesam li mislila ozbiljno. Bilo je više nego srdačno u zatvoru, draga je i pametna žena, ali tko zna što vuče za sobom, i sad će mi se natovariti na vrat s tom svojom nesrećom. Čuj, nesrećom, sama sam si kriva što sam to izvalila. Uostalom, svatko od nas je odgovoran za svoje postupke i sigurno nije učinio ništa bezazleno ako se našao s one strane vrata koja nemaju kvaku. Ipak, slova u kvadratiću iznad *replaya* nižu se na ekranu. Još samo malo da se nagnem, neću prekoračiti crtu, samo da bolje vidim, svježi trag krvi i polomljene komadiće stakla na travi uz cestu. Povirit ću još jednom, a onda se vratiti svom svakodnevnom životu. On i nije ne znam kako uzbudljiv, pogotovo otkad ne radim i čitave dane provodim u kućanskim poslovima dočekujući djecu iz vrtića i škole. Baš zbog toga moj muž radi još neprestanije nego inače, odlazi ujutro i vraća se kasno navečer, kako nikome od nas ništa ne bi nedostajalo. A kada ti nešto toliko silno nedostaje, s vremenom se naučiš pretvarati da to i ne postoji. Prebaciš se na nešto drugo što će ti nedostajati manje, nedostajanje koje možeš kontrolirati, i uvijek se podsjetiš kako može biti gore. I zaista, može. Točno u ovom trenutku netko dobija batine, nekome puca koža, netko ostaje bez doma, netko umire bez tog jednog gutljaja vode koji bi produžio agoniju, nekoga siluju, netko dobiva na lutriji, a netko se ševi. Ako si negdje našao svoje mjesto, izbjegao neposrednu opasnost, pokrio djecu toplom dekom i spustio rolete, nije ni to malo. Jest da nije neka sreća duvati sama prije spavanja u mračnoj radnoj sobi dok se inspektor ispod prozora dopisuje s doušnicima, ali nije ni najgore. Možda i on piše; nedostaješ mi do smrti. Ujutro se ustajem prva i kuham kavu. Buđenje ostalih ide u najmanje tri slijeda, prvo se ne miču, potom su ljuti, a onda samo mutavi. I da, nikada zahvalni jer ih netko budi. Kada jutarnja rutina utihne, spremam se do grada. Izlazim na hladni jesenji zrak i dok otključavam vrata automobila, nedaleko od ulične lampe uočavam hrpicu čikova i nakidane komadiće papira. Još uvijek stignem nenadano odgoditi kavu, poslati poruku u zadnji čas, razboljeti dijete ili pokvariti auto. Unatoč tome što se tim mislim intenzivno bavim, za pola sata već vidim Rajku kako mi maše s druge strane ceste. Dotjerana, u cipelama na petu i u uskoj kožnoj jakni pretrčava ulicu. Iz torbe joj viri nešto dugačko što podsjeća na letvu. To nešto vadi kako mi se približava, a ja shvaćam da se radi o onoj čokoladi od jednog metra, za moju djecu. Grlimo se i ljubimo kao prijateljice koje se nisu vidjele godinama, a unatoč tome, kad se konačno sretnu, kao da se nisu ni rastale. Sjedamo u kafić preko puta moje bivše srednje škole. Jutro je i nema gužve, pogotovo u dijelu za pušače. Ne znam kako započinjemo razgovor, međutim, on već teče kao da ga nismo ni prekidale. Nadopunjavamo se, nema nelagode, nema zatvora. Tek prvih desetak minuta potrošile smo na to. Rajka je bila zaposlena u MUP-u na odjelu za izdavanje putovnica. Sve što je ikada radila, usluge,

zaobilaženja besmislenih regula, propuštanje tri od deset obaveznih provjera, nikada nije radila na svoju ruku. Izvršavala je naredbe šefa, nalogodavca, vjerovala krivim ljudima, i kad je neki krimos konačno prešao granicu s krivotvorenim dokumentima, ona je odgulila svojih šest mjeseci. Pritom, nije bila baš posve nevina. Imala je jednu gadnu naviku. Kada bi poznate osobe mijenjale istečene putne isprave, ona bi sebi uzela poništene stare putovnice i odnijela ih doma pridružiti svome kolekcionarskom carstvu. U pretresu stana policija je pronašla Ninu Badrić, Alku Vuicu i mnoge druge iz svijeta *celebrityja*. Jedan od dokaza da je Rajka muljala s dokumentima. Zvučalo je glupo i nevjerojatno, ali mene više nije bilo briga, jer smo razgovarale o važnijim temama.

— Znaš kad sam ja skužila da se od svoga neću rastati?

— Kada? — pitala sam.

— Ej, bila sam ne jednom na rubu. Ja sam rintala isto kao i on. A kad bih došla doma, sve bi me još dočekalo. On bi se svalio na kauč, jer, bože moj, bio je umoran. A ako bi cure slučajno nekad vikendom odveo na klizanje, jebote, od toga bi radio mitologiju i prepričavao tjednima. S tim da nije spominjao kako sam ih JA obukla, upakovala, pripremila, otpratila, dočekala, nahranila, napojila, dakle sve, nego eto, ON ih je negdje odveo. Mo'š si misliti.

— Pa da, oni se uopće ne pitaju kako se sve to dogodi. Kako sve teče i funkcionira dok njih nema.

— I onda sam ih jednom za probu pitala, imale su pet i devet. Cure, što biste vi da dobijete nekog drugog tatu? Čisto da vidim kako razmišljaju. Mlađa je pitala bi li taj mogao nabaviti onu *barbie* koja mijenja boju pod vodom, a starija je rekla kristalno jasnim glasom kako ona svog tatu voli najviše na svijetu. E, to me je sjebalo. Tad sam znala, koliko god da mi dođe da ga bacim s prozora, to neću učiniti. Onda to prihvatiš, i ide nekako.

— Uh, ja se još uvijek borim.

— A ti si mlada, shvatit ćeš.

— Ma, može i on shvatiti, pa nisu oni retardirani. Znaš šta mene najviše nervira, kad mi žene o muškarcima uvijek pričamo kao da su ograničeni. Dobro, možda malo i jesu, ali nisu svi. A kad tako pričamo o njima, onda ih odmah unaprijed oslobađamo svake odgovornosti.

— Je, u pravu si, nisam nikad o tome tako razmišljala — složila se Rajka.

— A jednom su se tako njih troje svađali koju će muziku pustiti u autu. On bi htio Olivera, one onaj svoj *rave*, i to je trajalo do u nedogoled. A onda sam ja vrisnula. A dobro, šta je sa mnom?! Je l' itko od vas zna uopće koju JA muziku volim. Tada su svi zašutjeli.

Razgovor je trajao satima, više nisam mogla trpjeti, odgađala sam pišanje već zadnja dva, pa sam pošla na toalet. Kad sam ustala i okrenula se, skoro sam pala preko stolice iza mojih leđa na kojoj je sjedio stariji gospodin. I on je skočio, podigao mi šal s poda i samo kimnuo. Zatim je napravio malo mjesta pomaknuvši stolicu. Kad sam se vratila, Rajka me pitala:

— Jesi vidjela ovog tipa?

— Ovog što je sjedio iza mene?

— Aha — potvrdila je.

— Što s njim? — pitala sam.

— On je zadužen za mene.

— Kako misliš, zadužen za tebe? — ostala sam zbunjena.

— Pa tako. Prati me u stopu. Istraga još nije završena — cinično i čudesno pomirljivo konstatala je Rajka i srknula otopljeni šećer s dna šalice. Mene je prošao val nelagode, a onda sam se, ispunjena samopouzdanjem zavjereničkog ženskog razgovora, nagnula prema natrag i glasno rekla.

— A dobro, možda će biti bolji prema svojoj gospođi kad se vrati doma — i namignula Rajki. Gospodin je ustao i, niti nas ne pogledavši, hitro izašao iz kafića.

*

Spremala sam večeru, dopisivala se s prijateljicom na Fejsu, i pokušavala odgonetnuti koja je poanta bajke *Djevojčica sa šibicama* kako bi se konačno završila lektira, kad je netko pozvonio na portafon. Podignula sam slušalicu, a iz malog zvučnika začulo se: „Policija, koji ste kat?“ „Drugi!“ odmah sam ispalila, baš kao da ih, ni manje ni više, očekujem satima. Dok se Policija penjala, grozničavo sam slagala nekoliko scenarija: netko se zabunio; netko se zafrkava; u najcrnjoj prognozi ako traže mene, jednom davno prešla sam preko zelene površine i nikada nisam platila kaznu. Dok ju je policajac ispisivao, od bespomoćnosti i

nepravde sam se rasplakala, jer to uopće nije ni bila zelena površina nego neki jarak, a u isti tren i moj sin, koji je tada imao godinu dana, počeo je urlati iz autosjedalice. Pretpostavila sam da su se smilovali na taj prizor, zanemarila kaznu i odlučila uštedjeti novce. Međutim, u mraku hodnika, pojavila se uniformirana figura i ja sam, bez velikog iskustava s takvim scenama, stidljivo, kroz nervozan smijeh, još uvijek očekujući razrješenje zabune, upitala iz svjetla:

— Što sam skrivila?

Policajca se moja pošalica nije dojmila, predao mi je papir i pitao znam li o čemu se radi. Sada su mi usta već bila suha, progutala sam ono malo sline što je ostalo i rekla: — Ne.

— Javite se sutra u devet sati u postaju.

Okrenuo se i otišao, ostavivši me s papirom na hodniku. Vratila sam se u stan bauljajući, iščitavajući papir na kojem, ustvari, nije pisalo ništa, osim „Poziv na obavijesni razgovor“, datum i vrijeme. I jedno poznato prezime, javiti se inspektoru Mlakiću. Kći je dotrčala do mene i uzviknula:

— Znam, slušaj: uvijek moraš imati nešto da se griješ!

— Molim?

— Pa poanta djela, mama! Uvijek moraš imati nešto da se griješ. Jer, ako nemaš, umreš od zime — pobjedonosno je konstatirala i otišla u svoju sobu. Svinula sam papir nekoliko puta i spremila ga u džep traperica. Ostatak večeri svela sam na automatizam, pranje suđa, zuba, guza, slaganje robe, borbu protiv kućnog kaosa. Onda sam oko jedanaest krenula oprati pločice, usisala ormar u hodniku u kojem stoje cipele, izvadila i očistila filter od mašine za rublje. Iscrpljivanje je potrajalo do iza ponoći. Svim mogućim poslovima kojih sam se mogla sjetiti odlučila sam satrati taj unutarnji adrenalin. Ne sjećam se kako sam pala u krevet, ali sjećam se kako sam se probudila. Ležala sam u sinovom krevetu. On se sasvim okrenuo, glava mu je bila na sredini kreveta, a stopalo blizu mogeg lica. Petogodišnjaci još uvijek imaju nešto od beba. To je ujedno zadnja granica, za nekoliko mjeseci, to nešto, sasvim će se istopiti. Promjene koje se ne događaju naočigled, sve i da u njih zuriš dvadeset četiri sata na dan, ništa ne bi vidio. Crte lica se zaoštre, nepovjerenje se naseli u pogled, sve više mirišu poput drugih ljudi. Zagnjurila sam nos u njegove tabane. Polako sam prelazila vrhom između prstiju, duboko udisala, naslanjala ih i pritiskala sebi na obraze. On se lagano budio, koža mu je bila sasvim bijela, izgledao je nestvarno kao što djeca ponekad izgledaju. Nisam htjela

da se probudi. Željela sam gurnuti nos u svako njegovo mjesto prije negoli postane svjestan sebe i mene. Vani je još bio mrak, prozori zatvoreni, i gusta, mekana tišina. Kako je bilo svim onim ženama tog jutra? Tog zadnjeg jutra kada su ustajale iz svojih kreveta, kada je vrijeme neumitno prolazilo, kada su ostavljale djecu, s objašnjenjem ili bez, da idu u zatvor. Što mama kaže kad ide u zatvor? Nekad se vrtjela ona poznata reklama sa sloganom „Mama uvijek zna najbolje“. Sjetim je se kad god nemam objašnjenja. Tog jutra nizale su mi se pred očima: Rajka, potencijalna lezba, dvije isprane, sasvim mlada, gospođa s pundom, a za svima njima Isus koji se cereka. Nema te granice. Svuda je staklo i krv, sirena koja tuli, zabluda je da nas se ne tiče. Zid je porozan i sve teče u oba smjera. Slučaj, nesreća, svi smo zaraženi. Ustala sam prije svih i skuhalo kavu. Spremala sam se brzo, nečujno. Izašla sam prije nego je itko primijetio da me nema. Pola sata prije termina za obavijesni razgovor sjedila sam u čekaonici oronule policijske postaje. Službenica na šalteru ljubazno me primila i uzela moju osobnu kartu. Sjela sam na drvenu stolicu, položila torbicu u krilo i kišobran sa strane. Gledala sam u plakat koji nas poučava kako kuću zaštititi od kriminalaca. Bilo je tiho, iako je stalno netko prolazio hodnicima. Sve je izgledalo kao da sam u ambulanti. Čak i to kako je jedan mladi policajac pod rukom vodio muškarca otečenog, modrog lica. Kao da idu na pregled, i sad će ga smjestiti u udoban krevet i preuzeti brigu za njega. Sa stepenica koje su bile iza mojih leđa odjeknulo je moje prezime. Mirno sam ustala i pošla u smjeru glasa. Na dnu hodnika čekao me je inspektor Mlakić. Prvi put sam ga čula kako govori. Glas mu je bio tih i taman. Sproveo me u svoj ured. Sjeo je preko puta mene, čuo se samo zvuk trljanja suhe kože njegovih dlanova. Udahnuo je hrapavo i započeo:

— Postoje neke indicije da se u vašem kvartu raspačava droga. — Tu se zaustavio i prepustio me djelovanju svoje rečenice.

Ja sam šutjela ne znajući na koji način se to odnosi na mene. Bilo mi je smiješno da sam tu zbog povremenog duvanja.

— Ne znam za to — tiho sam odgovorila osjećajući kako mi se obrazi žare.

— Ako ste čuli bilo što... ili vidjeli...

Suze su mi se kotrljale niz lice, debele, smiješne, neprilične.

— Nemojte se toliko uzrujavati. Ovo je samo razgovor — bilo je neke ironije u njegovu glasu.

— Možda bismo mogli otići na kavu... Vi i ja — dodao je. Zbunjeno sam ga pogledala i obrisala slinu, zahvalno kimajući.

— Pa ćemo riješiti sve nesporazume. Siguran sam.

SIROVI

Hira Ratan Manek rođen je 1937. godine u jugozapadnoj Indiji. Već više od pedeset godina gleda u sunce. Hrani se sunčevom energijom. Od 1995. godine ne jede čvrstu hranu. Bio je i pod liječničkim nadzorom više od četiri stotine dana, bez ikakve hrane i pijući samo vodu. Dokazavši moć solarne joge pred brojnim stručnjacima, Hira Ratan Manek promovirao je širom svijeta tehniku danas znanu kao Sungazing ili zurenje u sunce. Kako vježbanje ove joge ne košta ništa, postojala je prepreka u glavama liječnika te oni nisu htjeli doći u sukob s cijelom liječničkom zajednicom, jer da su otvoreno objavili svijetu da gledanje u sunce donosi zdravlje i dobrobit, zadali bi udarac medicinskoj struci i znanosti. Zato Hira Ratan Manek od 2002. godine sam iznosi činjenice i dobrobiti solarne joge, nitko od ljudi koji su ga promatrali nije mu pružio podršku, ali nitko ga niti ne opovrgava. Oni se jednostavno drže po strani.

„Kad um prihvati, tijelo se prilagodi“, svu znanost Hira Ratan Manek svodi na tu rečenicu. Pita se: „Što je to sida? Po svemu što sam ja pročitao, radi se o tome da tijelo gubi svjetlo, a pogotovo kada čovjek gubi svjetlo na licu, tada nastaje sida.“ Stvar je jednostavna, dovedite takvu osobu na sunce i ona će biti izliječena. Nakon šest mjeseci prakticiranja solarne joge, glad polako nestaje, i upravo zbog toga što mi, ljudi, jedemo tako različitu hranu, stvaramo različite vibracije. One dovode do ratova, uništavanja i ostalih nesporazuma. Kada bi nam svima hrana bila sunce, svi bismo bili složni i vladao bi prirodni svjetski mir. Što više jedemo, tijelo više pati. Kornjača, na primjer, jede jednom u šest mjeseci, a može živjeti i do četiri tisuće godina. Jedino što moramo paziti dok zurimo u sunce jest da ne stojimo na travi. A važno je i inače ne hodati bos po njoj. Trava raste uvis i uzima energiju iz čovjeka, oči se hlade i tako se ona gubi. Ne treba riskirati s travom. Osim toga, Hira Ratan Manek je uvjeren da 2012. godine za čovječanstvo počinje novo doba, ljudi će shvatiti dobrobiti gledanja u sunce, patnja će postati rijetka i živjet ćemo oslobođeni od žudnje. Kako bismo se nahranili, u sunce treba gledati za vrijeme zlatnog sata, poslije izlaska i prije njegova zalaska.

Kada se udala, Dunja nije znala kuhati. Tek pokoje jednostavno jelo koje ju je naučila baka, kao na primjer krumpišteto. Skuhaš krumpir u ljusci, zatim ga oguliš i zgnječiš, onda dinstаш na luku i crvenoj paprici. Na kraju to sve pomiješaš s kuhanim tijestom. Ugljikohidrati s ugljikohidratima dinstanima na ulju, u originalnoj verziji to je bila svinjska mast. Jelo baš nije zaživjelo, onih dana kada bi ga napravila muž bi taman nešto pojeo na

poslu, uskoro je priznao da tu nema pomoći, a potom je krumpišteto postalo prijetnja nakon što je savladala razne druge kulinarske tehnike. Od kompliciranijih tu su bile pogačice sa čvarcima, imale su nešto bolju prođu, ali ni čvarci nisu ostali bez komentara. Misteriji slavonske kuhinje. Kako to razumjeti iz lešo-perspektive, svinjsko salo prženo na svinjskom salu. Kruh, mast i crvena paprika, za posipavanje šećerom umjesto paprikom nije smjela ni priznati. S druge strane, nikada nije razumjela ribu. Ono najzanimljivije kod ribe, koju je i njen deda pecao, bilo je skakanje po ribljem mjehuru na dvorištu bakine kuće dok glasno ne eksplodira.

Baš bi se rastužila kada bi se samo ispuhao. Ne treba spominjati kozice i druge morske oblike života, nikad joj nije bilo jasno kako to uopće jedeš ako si gladan, a maslinovo ulje redovito je koristila za kosu dok joj je još bila duga i zaista je imalo fantastičan učinak. S vremenom, s godinama prakse i požutjelim kuhinjskim lajsnama od pare, kad djeca porastu, pronade se neki kompromis na jelovniku, okusi su dobri, jela solidna, uspjeh predvidiv. Dunja kuha zato što mora. Ali, nekad navečer kad ostane sama, iako ne mora, peče kolače. Obožava zvuk kristalića šećera koji padaju na dno kuhinjske vage, voli mijesiti rukama i pratiti kako se tijesto odvaja od prstiju, kako ruke postaju čiste. Topiti čokoladu i maslac, mirisati prste od limunove kore, stajati ispred rerne i gledati. Uzbuđuje ju miris tostiranih badema, burbon vanilije, trenutak sjedinjavanja snijega bjelanjaka sa žumanjcima ili kremom od čokolade. Kad zažmiri, tada se sjeti bakine kujine s podom prekrivenim linoleumom psihodeličnog uzorka i oguljenog emajliranog šporeta. Pored šporeta baka joj je zimi sušila kosu dok su se na platni grijale kriške bijelog kruha koje će natrljati bijelim lukom i namazati mašću. Potom, skorene kecelje, cimeta u bundevari i štaub šećera na njenoj kori, vremena dok je život bio tako sladak i neisproban, dok je netko kuhao za nju.

Večeras idu na večeru kod prijatelja. U zrelim godinama svi imaju nekoliko prijatelja ili prijateljskih parova od kojih je simpatičan bar jedan član para, s kojima se viđaju u prosjeku jednom do dva puta godišnje. Nekad su se sprijateljili, u ono davno doba u kojem život još uvijek trpi da različiti ljudi ulaze u njega, i druženje je opstalo kao svrha samo sebi. Ništa se zapravo ne bi dogodilo da više nikad u životu ne vide Anamariju i Dražena. Ali, kako su djeca porasla i večeri su im ionako prazne, bolje ih je popuniti bilo kakvim sadržajima. Prošlo je točno godinu dana kako su se zadnji put vidjeli.

— Ti se ono sjećaš gdje je točno njihova zgrada? — pita je muž.

— Nemam pojma — odgovara — to su ionako tvoji prijatelji.

— Dobro, ti onda vozi, a ja ću navigavati — kaže. Takva je to trgovina.

— Tko vozi, bira glazbu — Dunja podsjeća na staro pravilo i izbacuje CD koji god da je i pali radio. Ovisnica je o vijestima, a radijske su joj možda najomiljenije.

„Brutalno prošlotjedno ubojstvo poveo je, kako je priznao BBC-jevu reporteru, sam kanibal, Ouandja Magloire, koji je svoju žrtvu uočio u autobusu, a u progonu mu se pridružilo dvadesetak osoba. Grupa je zaustavila autobus, izvukla čovjeka van i počela ga tući, a netko ga je ubio udarcem kamena u glavu. No, to ih nije zaustavilo – raskomadali su ga i spalili i tada je Magloire, kao krajnji čin osvete, počeo gristi meso s otrgnute noge svoje žrtve.“

— Tako i ovi tvoji — nije se mogla suspregnuti da ne komentira. Njihovi prijatelji s muževe strane počeli su jesti samo sirovu hranu. Ima tome nekoliko mjeseci, a sada ih pozivaju na jednu takvu večeru. Detalje menija nisu otkrili, njoj je majka u telefonskom razgovoru napomenula da se najede prije, a ona je baš znatiželjna što li će spremiti. Prijatelji su, inače, sami. Nemaju djece, umjesto toga imaju putovanja, masaže, jogu i ženu koja im čisti stan. Jednom se upustila u diskusiju s njima o tome kako je moguće da bejbisiterica može koštati jednako kao čistačica.

— Ali čistačica toliko puno posla napravi za tri sata, pa ja toliko ne bih za trideset! — uvjeravala ju je Anamarija.

— Da, ali mislim da je ipak malo veća odgovornost čuvati nečije dijete nego usisavati — pokušavala je pojasniti.

— A je li ista cijena dok dijete spava?

— Pa naravno da je — rekla je Dunja.

— Svašta, pa onda tek nemaš što raditi — Anamarija se nije mogla načuditi.

— Pa dobro, ali ne znaš kad će dijete zaspati, a i opet si odgovoran, čak i dok spava, nikad ne znaš što se može dogoditi.

— Ja mislim da to nije u redu — zaključila je. U raspravi je Dunja ostala sama, nitko joj nije držao stranu i taj razgovor je ponavljala skroz do kuće, to je bilo za jednog davnog posjeta. Pretprošle godine također su imali jednu rubno incidentnu situaciju. Prijatelji su tada bili

samo obični vegetarijanci, ali oni koji nose kožnu obuću i torbe. Pokušala ih je suočiti sa zdravom logikom, ako im je već toliko stalo do životinja, neka pokušaju shvatiti da su neke platile životom za to što oni nose na nogama. Odbijali su svaku povezanost, argumentirajući to tako da oni daju od sebe najviše što mogu za spas drugih bića i ovog planeta, a uostalom, najveći zagađivači Zemlje ionako su proizvođači hrane za životinje kojima se mi hranimo. Inače, to su bili srdačni ljudi. Dočekali su ih na vratima, toplo s osmijehom, a u pećnici se nešto sušilo. Dražen je rekao paradajzice, a Anamarija je točila piće. Nakon općih prijateljskih mjesta, Dunja je znatiželjno upitala:

— A otkada vi tako? — Pogledali su se i gotovo u glas odgovorili: — Od dvadeset petog šestog prošle godine.

— I kako se osjećate? — primijetila je da su bitno mršaviji.

— Sjajno, preporođeno — nadopunjavali su se. Dražen je dodao razdragano: — Ona se više ne može razboljeti. Svake godine u ovo vrijeme bila bi bolesna, a sada joj se samo jednom vrtjelo u glavi tri dana, i prošlo.

— Odlično. I niste gladni? — zanimala se Dunja.

— Osjećaj gladi nakon „krize“ uopće više ne uznemiruje. Ne postoji nervoza. Postoji razumijevanje — Dražen je napravio dramaturšku pauzu i podigao kažiprst: — Aha, mogao bih jesti. Nešto te smete, zaboraviš, dan ili dva... i ništa. Sjetim se, pojedem, sve je dobro.

Zatim se ubacuje Anamarija:

— Uopće se ne umaraš, nemaš potrebu sjesti ili prileći. Iskoristivost života naprosto je veća. Tu je i osjećaj neovisnosti o okolnostima. Nećemo govoriti uzvišene riječi o jedinstvu s prirodom — Dunja to ionako ne bi mogla razumjeti — ali ma što da se dogodi, gdje god da se nađeš, makar u šumi, uvijek ćeš biti sit, i bez novca, preživjet ćeš.

Zatim su nastavili o tome kako sirovine za hranu nabavljaju preko interneta ili odlaze po njih u Njemačku ili Švicarsku. Koliko kalorija mogu unijeti u sebe, a da se, ali zaista, ne debljaju, ili kako avokado može biti sjajna podloga za desetke jela. Dok krckaju nešto od sjemenaka nalik na kruh te za glavno jelo jedu dehidrirane gljive koje se smiju sušiti na 42 stupnja Celzijeva ili 45, ovisno kojoj školi pripadaš, Dunja osjeća kako joj ramena postaju sve ukočenija, a pauze u razgovoru sve dulje. Kad ne zna o čemu bi pričala, onda se uvijek razveže o djeci. Toliko toga je o njima. Znaš te ljude otkad su se rodili i svaki dan su naučili

nešto novo, čudesno je to. Kako im noge rastu, a nisu znali ni stajati, onda odjednom ti više ne vjeruju, lažu čim zinu, počnu se seksati, ali svaki put kada oduži anegdotu, muž je suptilno prekine nekim pitanjem koje je upućeno prijateljima; o zadnjem koncert na kojem su bili, o putovanju na Bali na koje se spremaju, o tome kada su se zadnji put isplesali. Ne radi se o tome da njemu nije stalo do djece. On samo ima razumijevanja. Za nove stvari, životne stilove, egzotične krajeve. Nakon slatkog od avokada, indijskih oraščića, i organskog, s naglaskom na - ne dr. Oetker - kakaa, sve se više počinje vrpeljiti na udobnoj stolici. Kad najave odlazak, ne zaustavljaju ih više od dva puta. Umjereno mlaki bis.

Vrata od automobila Dunja zatvara snažno. — Bila je odlična večera, fantastično je samo kad promijeniš te okuse na koje si navikao. Novi okusi, to je to — konstatira muž.

— Pa meni je to kao prilog okej, ali ne bih baš mogla tako. Uostalom, oni meni izgledaju iscrpljeno i ispijeno — Dunja je jedva čekala da izgovori svoja zapažanja.

— Pa to je zato što im se ništa ne hvata, ali činjenica je da su odmorniji i imaju više energije od nas.

— Imaju više energije?! Ha ha! Pa kao da nešto rade osim svojih poslova i brige o sebi. Na šta da troše energiju. Ne moraju ni jesti.

Vozili su se u tišini koja je Dunju samo tjerala da je ispunjava, nije se mogla zaustaviti.

— I tako, ne gledaju vijesti, ne mogu kupiti odjeću ovdje jer za njih nema ničeg dovoljno dobrog, općenito, ispred njihovih vrata može se događati bilo što, samo su usmjereni na svoje zadovoljstvo.

— Ma kako ti to znaš? — upita muž. — Zanimaju se oni i za druge stvari.

— A kako ti to znaš? Kako to da se te druge stvari, osim rada na sebi, nikada nisu nametnule kao tema. Kako?

Uskoro su oboje zašutjeli.

Kada su se vratili u stan, svatko je otišao u svoju sobu. Jedna dječja ostala je prazna, u njoj Dunja spava kad se baš želi odmoriti ili dugo čitati. Zatvara se u tišinu i istražuje Sirove, na njihovoj službenoj web-stranici sve je pojašnjeno. „Hrana, ona termički obrađena, koja se

teško probavlja savršeno je sredstvo za potiskivanje negativnih emocija. Problemi se naizgled otklone, odnosno potisnu dublje, a kada ponovo izrone na površinu, još su veći i teži. To vodi ka začaranom krugu potiskivanja negativnih emocija, dugog probavljanja, konzumiranja stimulansa, nagomilavanja problema i ponovnog traženja utjehe u teškoj hrani. Pored toga, postoji još jedan način emotivnog vezivanja za hranu. Najčešće su društveni događaji, druženja i proslave vezani uz hranu. I to, skoro uvijek, ne baš najsretniji izbor hrane. Točnije, veliki dio nabrojanih prilika leži baš u hrani. Kada se osoba prisjeti nekog lijepog događaja, nesvjesno se često prisjeti i hrane s tog događaja. Tada u želji da ponovo doživi ugodno osjećanje pokušava ga doživjeti kroz hranu. Nakon nekoliko zalogaja shvati da ta hrana ne donosi ono lijepo iskustvo proživljeno na dotičnom događaju, osjeća depresiju koju lako uguši s još mnogo zalogaja. Ponovo upada u začarani krug. Prošlost je nešto što nam je poznato i najlakše je osloniti se na lijepe trenutke iz prošlosti. Kada bi se ljudi hranili isključivo sirovom hranom, živjeli bi od najmanje 150 do najviše 250 godina. — Seru — tiho je prošaptala i zaklopila laptop.

A gdje je sve ostalo? Čime ispuniti najmanje sto pedeset godina, pitala se, dok je oblizivala žlicu umočenu u Nutellu. To joj se činilo kao predugo mučenje. Mučenje u kojem je cilj ne osjećati glad. A glad je sve. Smisao koji te spašava od ništavila. Kada je bila mlada, u njenom prvom životu, imala je tog jednog momka s kojim je dijelila sve. Pratio ju je kući navečer i dok su se ljubili gutajući slinu u mračnom dijelu ispred ograde, nekad bi je najednom znao uhvatiti za prednju stranu vrata, stisnuti je taman da nakratko ostane bez zraka, ali ne od stiska, i šaptati joj na uho: „Pojest ću te, obećavam ti.“ Savršeno ga je razumjela. Krišom mu je nosila ukradene nedjeljne kolače, prve koje je naučila praviti, a onda, ako bi ponekad ostajao sam, uvukli bi se u njegovu sobu i ona bi ga prstima hranila u krevetu. Prosipalo bi se prhko tijesto po posteljini, razmazivao sok od naribanih jabuka ostavljajući blijedožute fleke koje su mirisale na baštu, na sokove, iskonske tekućine, vode iz prvih dana stvaranja. Poslije bi stajala pored prozora i gledala u sunce koje zalazi, a on bi gledao u nju. To je bio zlatni sat. Navečer, dok se tuširala, ispirala bi s kože mrve zapele duboko u gaćicama, zabodene između guzova. U tim zalogajima koje su progutali, bila je uskladištena sama sunčeva energija. U naribanim jabukama za koje Hira Ratan Manek kaže da su sekundarni izvor energije, ali najviše u primarnom, koji su bili oni. Tako su je prirodno uzimali i trošili, pazeći na svaku kap, proživjeli su čitav život u nekoliko sati, od gladi do sitosti, preoblikujući svaku mrvu koju zajedno pojedu u sunce. To je ta energija, ista ona koja je gonila Oundjau da ždere meso s noge svoje žrtve. Na ispitivanju se doznalo da je taj, u prvi tren nevin muškarac, običan putnik u autobusu, ubio Oundjaovu trudnu suprugu. Da je mogao, pojeo bi ga cijelog.

Nakon tog momka u Dunjinu se životu zamračilo, kao da je godinama ležala u dubokoj travi, rastjerivanje tame započelo je tek kada su došli oni. Njezinu prozirno plavičasto bijelu tekućinu gutali su pohlepno, skoro razjareno, tek na kraju samozadovoljno i pretvarali je u kosti, meso i oštre zube. Oni koji danas najradije svašta utrpavaju u sebe, boje i nezamislive okuse. Koji se naočigled mijenjaju otkad im ne kuha ili barem ne maže na kruh. Ni njene riječi više ne zvuče značajno i uvjerljivo kao nekad, dok je stajala nadnesena nad tanjurom juhe. Kuhala bi je od osam sati ujutro pa sve do podneva, mazila ih, radila zadaću s njima, galamila na njih, a onda je hladila dahom. To je bila hrana. Odjednom joj se sve razbistrilo. Što je čini jestivom, a što Hranom. Naglo se digla iz kreveta, upalila sva svjetla ne brinući o buci. Izvukla je požutjelu knjigu s police i počela listati, točno je znala što traži. Upalila je pećnicu, izvadila nepotrebne tepsije. Razletjela se po kuhinji kao da je dvadeset godina mlađa i zagladila knjigu na linzerima – s maslacem, rumom, cimetom, bademima i pekmezom od malina.

Ujutro će ih odmah zvati da dođu, čim svane, na kavu i kolače.

PRINCEZA I ŽABA

Vedrana ima trideset i devet godina, kada je se gleda s leđa, može proći i pod kasne dvadesete. Gledana sprijeda, s kožom lica tankom poput papira, ispresijecanom dubokim i plitkim borama, čela punog smečkastih mrlja, Vedrana izgleda kao da ima preko pedeset. Ako se slučajno nasmije, što nije baš često, čak i više od šezdeset, s obzirom na to da joj fale gornji prednji zubi. Ono što unosi pomutnju između prednje i stražnje strane tijela, između dvije oprečne perspektive, jest trbuh, koji već šesti put u njezinom život, gledano iz profila, doslovno buja.

Sve ostalo na njoj je suho, tanko i krhko, kao da ne traži dodatnu potporu u hrani, uvijek isto, postoji da bi održavalo trbuh. U zgradi u kojoj živi u potkrovlju, u stanu adaptiranom od dvije tavanske šupe koji se jedini iznajmljuje, susjedi za nju ne bi ni znali, da se na nju ne moraju ljutiti. Čak i ta buljumenta djece koju je uspjela ušutkati tako da su gotovo nevidljivi i nečujni, nije razlog ljutnji susjeda, vlasnika ostalih velikih stanova lijepe, trokatne zgrade u kojoj se svi poznaju. Vedrana suši rublje izvan stana. Na hodniku, između svojih vrata i vrata koja vode u preostali tavanski prostor, postavila je sušilo, jer u očito premalen stan ne stane. To sušilo djeluje kao uvreda, s jedne strane, a s druge, priječi nesmetan prolaz ostalim stanarima kada jednom u godini žele do svojih skija, sanjki i svega onog što se upotrebljava toliko često da bi stajalo na tavanu. Iako, rublje na njezinu sušilu rasprostrto je geometrijskom preciznošću, gotovo da ga nakon sušenja ne treba ni peglati. Ako se zatekne u svojoj jedinoj izvanstanskoj aktivnosti dok nailazi neki susjed, uvijek tiho i smjerno pozdravi, a malene šlapice kojima vire vrhovi u vanjski svijet, čim netko naiđe, spremno šmugnu u tamu stana i zatvore vrata.

Hana se ponekad pred tim sušilom zadrži duže nego što je normalno, obično kada s tavana donosi knjige, i kad ne čuje nikakvo komešanje iz priručnog stana, stane u nišu tavanaskog ulaza i promatra rublje na njemu. Muška siva jakna s crvenim logom zamrljana bijelom farbom, ponegdje išpricana, rukava gotovo skorenih od boje. Crna rastegnuta majica na kojoj je natpis „I'll be Becks“, do nje roze čarapice s printom šapica, male muške potkošulje, plahta za kinderbet, majica možda četverogodišnjaka, s ispucalim dinosaurom, jedne traperice nekoga tko bi mogao imati dvanaest godina. Već neko vrijeme Hana pokušava izbrojiti koliko ih ima unutra i zamisliti taj užas u četrdeset kvadrata. Ona nije od onih koje se na Vedranu ljute, na neki neobičan način zadržavanje ispred tog stana je privlači. Do sada su izmijenile nekoliko toplih pogleda, kratkih, ali dovoljno značajnih da bi se Vedrana jednog

ranog poslijepodneva pojavila pred Haninim vratima.

— Oprosti susjeda, je l' bih te mogla nešto zamoliti?

Hani je odmah zaškripao taj intimni ton kojim je izostavila persiranje, dok je iznenađenje što upravo susjedu Vedranu vidi pred vratima potisnulo nervozu zbog prekidanja teško uspostavljene koncentracije nad proučavanjem dubrovačke renesansne lirike. Već tri godine otkako je rodila s velikom mukom pokušava se usredotočiti na davno započeti magistarski rad.

— Samo izvolite, recite, što treba? — znatiželja je izmamila smiješak i nervoza je ustupila mjesto potpunoj pažnji.

— Morala bih skočiti do banke, rade samo do dva, ako bi mi mogla pričuvati djecu na dvadeset minuta?

— Sad, odmah?

— Pa da, brzo ću se vratiti, a ne mogu ih ostaviti same. Zbog malene.

Hana ne zna koja je malena, ni koliko je malena, ali istog trena zaključava vrata, trenutak zastaje, ponovo ih otključava, vraća se do stola po svoj smartphone i prati Vedranu do stana.

Kao što je mogla i pretpostaviti, majušan je. S kutne garniture plitkih sjedišta tri para očiju sramežljivo je gledaju, u kolijevci sabijenoj uz jednu stijenku kauča spava beba od najviše mjesec dana, i dječak, kojeg primjećuje tek naknadno jer sjedi za stolom odmah do hodnika, gleda u otvorenu bilježnicu i gricka vrh olovke.

— Bit će oni dobri, je l' tako — nježno kaže Vedrana, dodajući kako je bočica na stolu, ako se malena probudi. Zatim još jedne oči, nimalo žive ali sveprisutne, na središnjoj polici regala iznad televizora, prodorne, gotovo crne oči stare žene u okviru s crnom lentom, središnje mjesto energije stana, duh koji lebdi, nežive oči fotografije i mrtvaca, od čijeg se pogleda Hana strese. Tek kad Vedrana brzo i nečujno kapne iz stana, Hana se počne slobodnije osvrutati po njemu. Pokojnica ju je prilijepila za svoje hipnotičke oči na neko vrijeme, kao i za neprirodno crnu periku na glavi u obliku kacige, a kad se otkine od te crne rupe, pažnju joj privuče šuštavi zvuk iz dna nevelike prostorije. Nešto je živo. Prepadne se i poskoči na kauču, gotovo jurnuvši do hodnika kad začuje jedan sitan glasić.

— To je Alvin — kaže netko, a ona ne može odrediti tko je, curica paperjaste kose i koščatih koljena, jedan od dva posve slična dječaka prćastih noseva, grickač olovke, beba sigurno nije.

— Alvin? — nesigurno upita.

— Alvin. Naša vjeverica — odgovori dječak vadeći olovku iz usta, i dalje gledajući u knjigu. Bože, zar im još i vjeverica treba? Sjeti se svoga Lovre i ribica koje mu je obećala kad krene u školu, jer ona ne može preuzeti još jednu obavezu brige za nekoga, čišćenja, hranjenja, poticanja na život, pa makar to bila i mutava riba, još samo jedan pritisak slomio bi je.

— Alvin nema rep. Takvog smo ga dobili — pojasni sad važno i djevojčica.

— Aha, bezrepa vjeverica, to nisam nikad vidjela.

Alvin se prevrće po svom tijesnom, na mjestima zahrđalom kavezu, leđima izbacuje sjemenke po tepihu, onda se umiri, sve postane tiho, osim konstantnog plača glumice u meksičkoj sapunici koji dolazi iz malog televizora. Njemu se pridruži stenjanje iz kolijevke, jasno negodovanje, taman ispunivši procijep Hanine nelagode zbog nemogućnosti da s tom zastrašujuće mirnom i pristojnom djecom uspostavi komunikaciju. Uzme sve glasniji smotuljak, privine ga na grudi i počne blago njihati. Na sebi osjeća istraživačke poglede ostale djece pa se nekako ukoči, a malena se priljubi uz nju počevši joj cuclati vrat, tražeći mlijeko.

— A kako se ti zoveš? — tiho se obrati još malo pogužvanom, ružičastom licu na svom ramenu.

— To je Lucija — odgovori starija djevojčica, starija osam godina od mlađe, i donosi iz druge prostorije gazu, utisnuvši Luciji poljubac u čelo. Slika iz Persilovih reklama, slika šećera i patetike, slika koja ne postoji zapravo, kao što postoji njen Lovro koji od druge djece samo bježi ili ih gura od sebe, koji je tako naporan, težak, težak, da ga je kao bebu morala uspavljivati zvukom fena za kosu, ležanje na njenim grudima nije mu značilo ništa. Ova malena slatko spava već nakon nekoliko gutljaja mlijeka i ljuljuškanja, a Vedrana je već u hodniku.

— Jesu bili dobri? — s vrata pita.

— Odlični su bili — iskreno odgovori Hana.

— Dobri su oni meni — razdragano nastavi Vedrana — sve petice i četvorke. Samo tu trojku, Marko, iz povijesti, popravi to.

— Hoću — odgovori Marko lijepo, lijepo kako dvanaestogodišnjaci najčešće prestanu pričati.

— Hoćeš kavu, susjeda? — upita Vedrana dok sa svojih sedam ruku skida cipele, ostavlja kišobran u WC-u, vadi Luciju iz kolijevke i sprema razbacane listove kataloga trgovačkih centara za koje je Hana primijetila da su jedina literatura u tom stanu.

— Paaa, mogu na brzinu, ali ne puno — kaže Hana i smjesti se na malom prostoru među djecom na kauču.

— Marko, odvedi dečke u sobu i pusti im crtić.

Marko poslušno ustaje, jednog uzima u naručje, a drugog za ruku, jedna rečenica provlači se kroz pritvorena vrata, Markovo tepanje: „Decki, koji cemo cltic gedati?“

— Ti ne radiš, susjeda? — znatiželjno dovikuje Vedrana iz kuhinje, a Hana ne zna kako bi to objasnila.

— Ma sad nešto završavam, na fakultetu, nadam se da ću uskoro biti gotova.

— A, studiraš? Majo, hoćeš jesti još malo, ajde malo prije nego što kreneš.

— Ma da, ali — ubacuje se između dva pitanja, jednog postavljenog njoj, drugog kćeri koja treba jesti, posve je jasno koje je važnije pa Hana ne duži — još malo pa ću završiti.

Toliko djece, toliko obaveza i brige, toliko gladnih usta i dobrih đaka, toliko crijevnih viroza, toliko nedostatnih sredstava, školovanja, pisanja zadaće za kuhinjskim stolom, i, nasuprot tome, godine utučene u dubrovačku renesansnu liriku.

Plagijatori ili ne?

Toliko nervoze, unutrašnjih previranja i pitanja o promašenom životu, toliko toga, toliko rastresenosti, a onda kruh i margarin na stolu, i jedno milovanje mamine ruke, jednostavno zadovoljstvo.

Sve to Vedrana napravi putem od kuhinje do malenog stolića pred kaučem na koji spušta dvije šalice s crnom kavom.

Oni su, njih šestero na četrdeset kvadrata, površina mora od ulja koja nestvarno postoji ljeti u nekoliko trenutaka prije zalaska sunca, Hana je zlokoban vir na debeloj muljavoj rijeci, nervozan i nepredvidiv, šupalj debeli trupac koji ne ostavlja ništa za sobom, čak ni trag. Oni su tu, ona nije.

I dok ustaje da krene popivši šalicu crne kave, kakvu nikada ne bi popila doma, kako joj ni jedna doma nije prijala, zastane još trenutak pored kuhinjskog stola, osjetivši ubod želje na nepcu, neizdržive želje za komadom kruha s margarinom, gotovo posegnuvši za njim.

Potom se vrati u svoj svijet. A njezin svijet najvećim je dijelom zbijen u trinaest inča ekrana, abecednim redom, *show all history*, ovaj: *abortus, antidepresivi, bolesti uha, ciste, depresija, dječji plač, drhtanje kapka, estrogen, homeopatija, indigo dijete, leukemija, leukemija kod djece, nesanica, kristalno dijete, kvržice, lupanje srca, ljubav, meningitis, multiplaskleroza, preljub, problematično dijete, priče za laku noć, privatni vrtići, razvod, ribice, suicidalne misli, suha koža, tjeskoba, trnci, zahtjevno dijete, žarenje, joga*.

Dok je u vrtiću, na Lovru posve zaboravi. Pretraživanja na internetu, vezana uz dijete, obavlja kasno noću, između dva vala vrištanja i noćnih zahtjeva, preko dana, bavi se najtežim poslom na svijetu, bavi se sobom i svojim nesigurnim postojanjem. Ponekad, kad se teškom mukom natjera, renesansom, a unutar nje, stalno i neprekidno, ljubavlju.

Ima dana kada je sigurna da će otići, mnogi su to napravili i nisu zažalili, ta odluka rađa se periodično, a onda vidi sebe u vrelom ljetnom danu, zraka ispunjenog teškom zaparom, zaparom koja prijeti da će je ugušiti, od nepodnošljive vrućine joj se vrti u glavi, stoji na nekom drvenom molu i sprema se skočiti u vodu. Voda je tamna i duboka, ledena u utrobi, zbog te spoznaje skanjuje se skočiti, boji se te hladnoće, odgađa tren koji će joj možda zaustaviti srce, iako zna, nakon nekog vremena, mogla bi i isplivati. U tom polupokretu, zgurenog tijela na molu, nad vodom, prolaze godine. Ponekad je poprskaju debele, bistre kapi, trgnu iz promatranja dubine, ponekad bude zahvalna na njima, zahvalna i sjetna, onda još jasnija, jer se boji da će zauvijek ostati na pola puta.

Iz tih prvih mjeseci nakon što je rodila najjasnije pamti kuhinjske pločice. Ujutro, kada bi muž otišao na posao, nahranila bi i previla Lovru, a onda bi ga stavila u sjedalicu na pod i prije nego što počne ponovo plakati pobjegla bi u kuhinju, čučnula iza zida i zapalila cigaretu. Lovro bi nekada plakao skroz do iscrpljenosti. Kada bi od iscrpljenosti konačno

zaspao, kleknula bi kraj njegove sjedalice i, mazeći ga po licu, tepala. Isprva, kada je imao napadaje plača, nosala ga je na rukama po čitavom stanu, okretala na trbuh, pjevala mu, sve ga je samo razdraživalo. Jednom je počela urlati na njega: „Prestani, prestani!!! Šta hoćeš od mene?!” On se na trenutak umirio, ozbiljno je pogledalo podlivenim očima, a onda zavrištao jače nego ikad. Otada je stavljala slušalice na uši i čekala da prestane sam. Dan bi prošao u čestim i kratkim intervalima Lovrina spavanja, svako malo stavljala ga je da spava, samo da malo bude mir, a on je bio neumoran, u tome su se iscrpljivali oboje, s tim da je Lovro izlazio kao pobjednik. Tek joj se navečer popravljalo raspoloženje, kada bi zaspao oko jedanaest, znala je da će tada spavati u komadu barem tri sata. Onda bi se ušuljala u sobu i gledala ga, u sebi se zaklinjala da će od sutra sve biti drugačije, da će biti strpljivija, da ga neće stalno tjerati na spavanje, da će mu se posvetiti, provoditi kvalitetno vrijeme i da će do podne izaći u šetnju. Sutradan, borba bi krenula ispočetka. Kada ga je upisala u vrtić, bojala se da će netko primijetiti nešto, mališani su na rastanku grlili svoje majke, a on je samo plakao, odgurujući je od sebe. Prvih nekoliko mjeseci spavao je u odvojenoj prostoriji od druge djece. Nisu ga mogli natjerati da ide u spavaonicu i leži s ostalima na krevetićima. Na kraju bi i ondje od iscrpljenosti zaspao, ali u sobi za igru, na podu. Onda bi teta stavila deku ispod njega i zamotala ga. Kasnije bi ga nosila u spavaonicu. Vikendima su ga vodili u Malu scenu, na kazališne predstave za bebe od godinu dana, tamo je uvijek bilo preglasno i grozno, a jednom su ih zamolili da izađu malo na hodnik dok se maleni ne smiri, jer to je ipak urlanje. *Moje kompetentno dijete, Najsretnije dijete u kvartu, Moja prva godina*, sve je to Hana čitala; dijete je znalo sve, a ona je samo trebala pratiti njegove želje i dopustiti mu da se samo odgaja. „Ne prepoznaješ njegove potrebe, samo se o tome radi“, jednom je dijagnosticirala svekrva, psihijatrica, „inače, on je krasno dijete.“

Ona je samo pokušavala uspostaviti neka pravila, ali kada je to rekla pedagoginji u vrtiću, dobila je odgovor da prije svega, kako bi pokazala poštovanje i uvažavanje djetetova integriteta i osobe, kako bi dijete osjetilo da se s njim komunicira na ravnopravnoj razini, s njim, s trogodišnjim Lovrom, trebala bi, prije svega, donijeti pravila o donošenju pravila kojih će se držati zajedno. Pokušala je o tome razgovarati, čučnula je i gledala ga u oči, kako svuda preporučuju da se radi, kako djeca ne bi osjetila da im se obraća s visine. On joj se izbeljio u lice, s puno pljuvačke, opustio noge i kliznuo na pod. Ona ga je poslala u sobu, a on je razbacao sve knjige s police. Onda je ona plakala, i kada se muž vratio s posla i počeo glumiti zebdu, izašla je van, kružila oko zgrade i pušila. Provela je vani barem sat vremena, dopisujući se s muškarcem koji je bio udaljen stotinama kilometara, kojeg je upoznala davno na inozemnoj stipendiji, s kojim je mjesecima pričala o davnim danima u Bonnu, o filozofiji života, pa i o rubu svojih gaćica. Dok se ličnost njezina sina tek trebala uspostaviti, njezina

je bila u poodmaklom procesu dezintegracije. Svuda je dospjela sasvim slučajno. Dok je sjedila na klupi pred zgradom, ugledala je Vedranina muža. Bio je njezino godište, nekoliko godina mlađi od svoje žene. Zarastao u bradu s opuštenim, povećim trbuhom. Imao je nešto dobroćudno na licu, kao očevi drvosječe iz Grimmovih bajki. Dok se penjao stepenicama, vukao je jednu nogu. Gledala je za njim i osjetila neku čežnju da je povede gore sa sobom. Tamo gore, u tih četrdeset kvadrata, sve se zna. Nema neizvjesnosti, nema izbora, nema promašaja. Sve je tako jednostavno i jasno. Uskoro je ustala i krenula stepenicama prema stanu. Još jutros, pospremila je većinu knjiga, zbornika, zbirki poezije u kartonsku kutiju. Odnijet će ih gore i početi se baviti pravim stvarima. Možda će naći neki posao. Možda će manje misliti. Možda će osloboditi instinkte, one koje Vedrana ima. Dok je nosila kutiju na tavan, zastala je ispred njezinih vrata, učinilo joj se da nešto čuje. Približila se i naslonila uho na hladno drvo u mraku. „Pička ti materina, da ti pička materina!“ grmio je pijani glas. „Jesi li me pitala?! Da ti jebem mater!“ Hana je ustuknula, osjećajući kako se trese iznutra. Bridovi kutije urezali su joj se u dlanove, klizila je prema dolje, ali Hana se nije mogla pomaknuti. Tek kad se svjetlo ponovno upalilo, trgnula se i krenula nazad. Nije otišla na tavan, vratila se u stan. Sjela je na pod i počela vaditi knjige van. Od sutra, sve će biti drugačije.

Ivana Bodrožić

Rođena 1982. godine u Vukovaru. Diplomirala je filozofiju i kroatistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Zbirka poezije *Prvi korak u tamu* nagrađena je na Goranovom proljeću nagradom Goran za mlade pjesnike. Za istu zbirku dobila je nagradu Matice Hrvatske, Kvirin, za najboljeg pjesnika do 35 godina. Roman *Hotel Zagorje* dobitnik je nagrada Josip i Ivan Kozarac (Povelja uspješnosti); Kočićevo pero (Banjaluka – Beograd; za vanredne uspehe u savremenoj književnosti); Kiklop (najbolje prozno djelo u 2010. godini). Roman *Rupa* je na Zagreb Book Festivalu po izboru publike proglašen najboljim kriminalističkim romanom recentne domaće književne produkcije (nagrada Balkan Noir za 2017.).

Poeziju je objavljivala u raznim književnim časopisima (Vijenac, Quorum, Poezija...) te bila uvrštena u antologiju suvremene hrvatske poezije *Utjeha kaosa* Miroslava Mićanovića, kao najmlađa autorica. Pjesme su joj prevedene na razne europske jezike, te cjeloviti prijevod zbirke na španjolskom jeziku (*Primer paso a la oscuridad*, 2011., Tenerife).

Objavila: *Prvi korak u tamu* (poezija, 2005); *Hotel Zagorje* (roman, 2010); *Prijelaz za divlje životinje* (poezija, 2012); *Za što sam se spremna potući* (kolumne, 2013); *100% pamuk* (priče, 2014); *Rupa* (roman, 2016); *In a sentimental mood* (poezija, 2017); *Sinovi, kćeri* (roman, 2020).

Biblioteka Online

knjiga 204

Ivana Bodrožić

100% PAMUK

© 2021 Ivana Bodrožić

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2021

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Krešimir Pintarić

Urednik

Krešimir Pintarić

Fotografija

cocoparisienne / Pixabay.com

Objavljeno

21. rujna 2021.

ISBN 978-953-345-945-5 (HTML)

ISBN 978-953-345-946-2 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-345-947-9 (PDF)

ISBN 978-953-345-948-6 (MOBI)

Prvo izdanje

V.B.Z., Zagreb, 2014.

**Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Grada Zagreba i Ministarstva kulture
Republike Hrvatske.**